

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1937

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1937

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS

AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

L U N D
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1 9 3 8

HELLENISTISK ROMANTIK

FÖREDRAG VID VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND ÅRSHÖGTID
DEN 25 NOVEMBER 1937

AV

ALBERT WIFSTRAND

När man i Tyskland under 1700-talets senare hälft hade börjat reflektera över den betydande olikheten i ton och hållning mellan den antika poesien å den ena sidan och den medeltida och senare å den andra, ansträngde sig kritikerna mycket att finna en formel, ett kort förlösande ord, som med ens skulle klarlägga skillnaden. Benämningarna klassisk och romantisk blevo visserligen snart allmänt vedertagna som beteckningar för de två litteraturvärldarna, men de sade ju i sig själva icke mycket om deras egentliga väsen utan behövde förtydligas genom andra bestämningar, och sådana hade också försökts redan innan dessa båda namn blivit dominerande. Man försökte med objektiv och subjektiv, med plastisk och musikalisk, man sade att den ena lade vikt på enheten, den andra på mångfalden o. s. v. Men alla dessa indelningar befunnos bristfälliga; man fann på bägge hållen företeelser som icke passade in i schemat, subjektiva hos grekerna, objektiva hos de moderna o. s. v. I Schillers uppsats »Über naive und sentimentalische Dichtung», ett av de första och viktigaste inläggen, framföres ett annat motsatspar, och man ser hur Schiller egentligen gärna skulle velat kalla den antika poesien överlag för naiv och den moderna sentimentalisk men har sett att det finns »sentimentaliska» diktare också bland grekerna likaväl som han hade funnit »naiva» hos de moderna (Goethe). När sedan den inbrytande nyromantiken och dess anhängare och medkämpar bland de klassiska filologerna företedde en helt annan bild av grekerna än den 1700-talet vant sig vid, en bild där den orfiska sekten, den pythagoreiska filosofien, de eleusinska mysterierna, Platons myter kommo i förgrunden och allt som var mystiskt och symboliskt — den uppfattning av grekerna som hos oss fått ett poetiskt uttryck i Stagnelius' Bacchanterna — då blev det ännu svårare att finna någon klar gräns, och man drevs därför till att i stället dela upp både den antika och den nyare poesien i två stora

riktningar, den ena objektiv, plastisk, klassisk, den andra subjektiv, musikalisk, romantisk. Så kom man att tala om klassiskt inställda moderna diktare och romantiska diktverk i antiken; i det sammanhanget hör Tegnér's uppsats »Om det romantiska i den grekiska poesien», skriven någon gång i början av 1820-talet. Liknande synpunkter ser man fortfarande användas, särskilt inom den framträngande stilforskningen, men med omstridd framgång. Man vinner kanske icke så mycket på den vägen numera, och icke heller vinner man stort med att betrakta hela den efterantika poesien som en enhet gentemot den antika; namnet romantisk användes ju icke heller i vår tid som beteckning för hela den efterantika poesien. Detta namn har i stället fått så många ytterligare betydelser att man nästan drar sig för att använda det. Kärt barn har många namn, men man kan också vända en smula på satsen och säga: kärt namn får många användningar, och nog har ordet romantik länge hört till de kära namnen. »Romantik — ordet hör till de lyckliga, vid vilkas födelse en stjärna har dansat», säger en nutida svensk skald och kritiker, som själv närmast får räknas till romantikerna. Mången menar nu med romantik sinne för det märkvärdiga, otroliga, underbara i allmänhet, för äventyr, sensationer och spökhistorier, men då äro, som en amerikansk kritiker säger, alla barn, nästan alla kvinnor och en överväldigande majoritet av alla män romantiker, och det gäller säkerligen för alla tider. Hos andra har det mest betydelsen kärlekshistorier; så se vi det i den vulgära veckopressen och i dagstidningarnas skönhetsmedelsannonser, där det betyder att en fattig och av naturen inte särdeles vacker flicka, som använder den rätta toalettvälen, blir gift med en stilig och dansant ung man med stora inkomster. Detta är rätt långt från Novalis och Stagnelius. Men det har icke endast varit älskat, det har också blivit hatat; i samma dagstidningars politiska ledare har det betydelsen av något verklighetsfrämmande, och har fått attributet »falsk» som ett stående epitheton ornans, eller rättare sagt dehonestans.

Här menar jag med romantik ungefär just vad man tänker på när man hör sådana namn som Novalis och Stagnelius, d. v. s. romantik i de moderna litteraturhistorikernas mening, och jag innefattar däri de litteraturriktningar under de sista tvåhundra åren, som lägga huvudvikten på den inre känslö- och fantasiupplevelsen, nämligen dels de strömningar som av sin främste skildrare i vårt land ha

kallats upplysningstidens romantik, som gå upp i den starka och ädla känslan, helst inför det aktuella, det omedelbart sedda och upplevda, dels vad man kallar nyromantiken, som låter sig skilja skarpt från den andra i Tyskland och Norden, då fantasien kommer mer i förgrunden och känslan därför riktar sig mera mot en avlägsen eller förgången eller en anad osinnlig verklighet. Men därjämte måste man räkna med till romantiken dess utgreningar och avläggare fram till vår egen tid. Det som utmärker dessa strömningar har man trots sig finna också här och där i den grekiska poesien och särskilt inom den hellenistiska.

Vi veta alla att särskilt nyromantiken gärna åberopade sig på Platon och uppfattade sin åskådning som platonism; Albert Nilsson har ju i en bekant bok skildrat den svenska romantiken från den synpunkten. Men man kan utan större besvär konstatera att någon platonsk *diktning* av den typ som nyromantiken företräder finns det icke tillstymmelse till i hela den grekiska poesien. Vi veta vilken inställning Platon hade till diktningen; han ville själv bli diktare i sin ungdom, men i tionde boken av sin mannaålders huvudverk *Staten* har han bannlyst poesien ur sin stad, och han har egentligen dömt den redan tidigare, i dialogen *Ion*, där det dock förefaller sägas mycket vackert om den. Man brukar framhäva att det är bara den efterbildande poesien han fördömer i *Staten X*, men den (epos och drama) var för en grek och atenare den ojämförligt viktigaste delen, och tar man med vad som säges i tredje boken, så blir det tydligt att en mycket stor del av poesien i övrigt också kommer med i domen. Platon levde icke bland traker eller skyter, han hade omkring sig ett folk med lidelsefullt intresse för konst och dikt, som villigt lät sig påverkas därav; han såg faran som därifrån hotade den uppfostran han ville ge. Idévärlden fanns ovan tingen, men idévärlden, den skulle vetenskapen, det metodiska tänkandet, leda upp till; poesien kunde icke tillmätas någon uppgift att föra till den eller tolka den; det har han aldrig ens diskuterat, icke ens i den av dialogerna som talar mest hänfört om det sköna och om inspirationen, *Faidros*; även där kommer diktaren långt ner på de mänskliga verksamheternas rangskala, efter siaren och mysterieprästen och närmast före hantverkaren och bonden. *Senare* under antiken ha emellertid framkommit uppfattningar av konst och dikt som äro mer lika den nyromantiska, uppfattningar som dra en analogi mellan världsskapa-

ren som konstnär och konstnären som en skapare (icke blott efterbildare såsom Platon såg det), som sålunda se samma gudomliga själ verka i naturen och i människoanden, som se världen som en organism, som ge konstnären en inre förebild i stället för en yttre och som mena att konsten i sina högsta uppenbarelser kan komma det gudomliga nära. Nyplatonikerna äro icke de första som ha kommit till en dylik åskådning, men när Wilamowitz i sin Platonbok pekar på Cicero, som i skriften *Orator* resonerar om talaridealet och därvid dels drar en parallell med den bildande konsten och dels hänvisar till Platons idéer, så är det en smula missvisande, att Cicero därmed kan komma att framstå som upphovsman till en sorts romantisk idealestetik. Parallellen med konstnären ges rent i förbigående, och vad Cicero verkligen vill säga kunde nog tagas ut redan ur Aristoteles; det gäller talaridealet, den idealiske talaren, och icke talekonsten eller diktkonsten som tolkare av idévärlden. Men det skymtar dock i Ciceros ord ett nytt betraktelsesätt, som framträder tydligare och mera likt romantikens åskådning hos en del något senare grekiska författare, framför allt i det olympiska festtalet av Dion från Prusa, som tar Fidias' berömda Zeusbild till utgångspunkt för en stor betraktelse över konst och diktning som uppenbarelser av det gudomliga. Det är hållet under kejsar Traianus' regering omkring år 100 e. Kr. Dion själv är en av de mest tilldragande gestalterna i kejsartidens grekiska litteratur, och detta olympiska tal är något av det finaste i sitt slag i hela den grekiska litteraturen; ingen annanstans finns där en så gripande skildring av det intryck ett stort konstverk ger, och mycket sällan träffar man på en så personlig religiös värme i ett stycke grekisk retorisk prosa. Men vi ha goda skäl att antaga att själva tankarna i talet liksom liknande tankar hos andra gå tillbaka till senhellenistiska filosofer, som i sitt tänkande förbundo stoiska och akademiska åskådningar. Dessa kunde man med större skäl nämna som de första upphovsmännen till nyromantikens så kallade platonska estetik, och kanske framför allt Poseidonios, Ciceros äldre samtida, vars betydelse i detta sammanhang hos oss har blivit framhävd av en medlem av vår Vetenskapssocietet, professor Gunnar Rudberg. Från dessa filosofer ha tankarna övertagits av Plotinos, från honom ha de kommit in och utbildats i renässansfilosofien, därifrån ha de gått till Shaftesbury och från honom både till Winckelmann och Schelling, nyklas-

sicismens och nyromantikens estetiska teoretiker, hela tiden i för-
ening med läran om entusiasmen, diktar- och konstnärsinspirationen,
som tränger fram till det gudomliga sköna. Winckelmanns bety-
delse för det senare 1700-talets klassicism kan nog knappast över-
skattas, men han har haft en stor betydelse även för romantiken.
Hans älsklingslektyr var Platons Faidros, och han ansåg sig för en
platoniker. Schelling har en starkare anknytning till Plotinos och
Giordano Bruno, men även han menade sig vara platoniker, och det
i mycket högre grad än klassicisterna.

Men de hellenistiska ansatserna till en romantisk estetisk teori ha
aldrig blivit utvecklade i någon grekisk dikt av romantisk anda,
icke ens inom nyplatonismens kretsar; det lilla vi ha kvar av ny-
platoniska och nyorfiska hymner från antikens slut saknar väl icke
religiös känsla men består mest av spekulation och lärosatser, av
långa rader namn på den besjungne guden och av böner; fantasi-
mässig poetisk gestaltning och upplevelseskildring saknas.

Även där visar sig det drag hos grekerna som alltid stod emot
fantasiens och aningens försök att tolka en andlig värld och som även
hindrade en känsloupremati av 1700-talets art, deras intellektuella
läggning, deras *förståndsmässighet*, som vi dock icke få fatta i någon
yttlig mening. Men därtill kommer något annat, som också har stått
i vägen för en lyrik av den romantiska arten över huvud taget med
dess inre känslöstämningar, både nyromantikens svävande, obe-
stämnda, aningsfulla, och icke minst 1700-talsromantikens saliga
simmande i de egna tårarna, den egna ömheten, de egna passionernas
ljuvhet. Det är grekernas *utåtriktning*, vilken tar sig många uttryck
som vi stå främmande för. Deras förståndsmässighet och deras
sinne för klarhet och ordning i ordalagen uteslöt visst icke starka
känslor. Grekerna själva voro visst icke sådana som Winckelmann
och nyklassicisterna sågo dem, behärskade, harmoniska, enkelt
stora, så som statyerna stå där; det såg i någon mån redan Lessing:
när Winckelmann talar om den sofokleiske Filoktetes' ädelt och be-
härskat burna lidande, var det inte svårt för Lessing att erinra om
de fruktansvärda tjut av smärta som Filoktetes upphäver när det
onda ansätter honom, alls inte med någon klassisk måtta. Med den
anmärkningen börjar ju Lessing sin Laokoon. Våldsamma patetiska
utbrott voro visst icke ogrekiska; grekerna voro ett folk med häftiga
känslореaktioner och häftiga uttryck för känslan både i ord och

handling, och Aristoteles anför som deras kännemärke icke blott fyndigheten och förståndsbevägningen utan också lidelsefullheten. Det föreföll dem icke otroligt att Archilochos' hatkokande småedikter drevo hans f. d. älskade till självmord. Kärlekens fysiologiska följdfeomen skildras både av Sapfo och Theokritos så att den framstår som bokstavligen förtärande. Grekiska historiker notera såsom någonting icke alltför uppseendeväckande och ovanligt hur den paniska skräcken plötsligt överföll och skingrade en här på marsch genom en alldeles ofarlig trakt. Både *patos* och *entusiasm* och *extas* äro äkta grekiska ord, och de excesser av förtjusning som en diktare eller talare kunde väcka hos åhörarna, ja hos läsarna, övergår allt vad vi kunna svinga oss upp till i den vägen. Och de politiska lidelsernas hemska härjningar få vi en tillräcklig föreställning om enbart genom att läsa Thukydidens' korta skildring av partistriderna på Kerkyra år 427 med hans kommentar därtill. Den bild av grekerna såsom ett folk med starka lidelser, som Sturm-und-Drang-riktningen gjorde sig och satte upp mot sitt eget »förslappade kast-ratårhundrade», som de sade, har lika mycket berättigande som den klassicistiska; i varje fall kommer den närmare den historiska verkligheten. Men dessa starka känslor, de riktade sig utåt, deras föremål fanns i bärarens omgivning; de ha icke någon lust eller förmåga att samtidigt som de känna så starkt också medvetet njuta av själva den starka känslan och liksom beskriva själva sitt inre. I den meningen voro de naiva. Wilamowitz har på ett underbart klart och rent sätt översatt till grekisk vers den lilla sång i Goethes Wilhelm Meister som börjar: Heiss mich nicht reden, heiss mich schweigen; den enda rad om vilken man kan säga att återgivningen är mindre lyckad är den där Mignon säger: Ich möchte dir mein ganzes Innre zeigen. Grekerna ha heller icke utbildat någon teori om känslans och det irrationellas supremati över förståndet.

Denna utåtriktning förklarar en egendomlighet som mången läsare av grekisk poesi observerar, särskilt i lyriskt hållna epigram och annan småpoesi, nämligen att dikterna så ofta innehålla en invokation, en anropning, ett tilltal, en hänvändelse i vokativ till en annan, till vilken det hela riktas, för vilken man utgjuter sig och talar om vad man vill säga. Att i jagform analysera sin egen själ för sig själv eller låta hela världen bli en spegling av dess stämning är någonting främmande för grekerna. Även en självbetraktelse, som

Archilochos har det första exemplet på, blir ett personens tilltal till sitt eget hjärta med maningar och hänvisningar till världens gång. Där är intet dröjande vid själva känslan; lidelsen skulle vinna sitt mål, eller också skulle den lugnas och dämpas ner, i den starka lidelsen själv sågo de intet gott. Det finns ingen grekisk skald som har sagt: Trocknet nicht, trocken nicht, Tränen unglücklicher Liebe; de skulle icke ha förstått Lidners ord i det kuriösa företalet till Medea: Till skolmästare vare den för evigt dömd, som väger ord, när han har tillfälle att gråta, och de ha aldrig känt något av tidsstämningen vid 1700-talets slut, då man efter en gemensamt upplevd rörelse följande morgon kunde hälsa varandra med »tack för i går och tack för tårarna!»

Det är nog icke så, att grekernas poeter medvetet försmå det förtjusta dröjandet vid de egna känslonyanserna och med flit undvika det, lika litet som de i epik och drama med flit undvikit och försmått de individuella små karaktärsdragen eller den karakteristiska naturdetaljen, såsom Lessing och Wilhelm von Humboldt och hos oss Viktor Rydberg trodde: dessa ting hade icke gått upp för dem såsom något värdefullt, de hade ingen medveten blick för dem, och därför skapade de sig heller inga uttryck för dem.

Mot det nu sagda kunde man som invändning peka på det förhållandet att vissa litterära grekiska moderiktningar, särskilt under den hellenistiska tiden, visade en ganska stor förkärlek för det sensationella, det gräsliga eller det rörande, men någon verklig känslokult eller någon därur stammande poesi framgick aldrig ur dessa smakriktningar.

Vad så de speciella nyromantiska stämningarna beträffar, framstår skillnaden kanske allra tydligast genom en liten filologisk detaljundersökning, som tar fram några små, men talande och framför allt påtagliga enskildheter.

Man kan ta nästan vilket man vill av nyromantikens älsklingsord, av beteckningarna för de känslor och stämningar den helst hängav sig åt, så skall man finna att intet av dem kan adekvat översättas till klassisk grekiska. Deras närmaste grekiska motsvarigheter ha icke alls någon sådan innebörd. Låt oss ta det nyromantiska känslosubstantivet framför andra, som har blivit stående kvar som ett av poesiens älsklingsord ända till den innevarande höstens nya diktböcker: *längtan* med dess nu litet ovanligare synonymer

trånad och *trängtan* samt med motsvarande verb. »In der Sehnsucht ruht das höchste Glück», sade själve Goethe, Sehnsucht var Wilhelm von Humboldts älsklingsord, Chateaubriand betecknades av sina samtida som en »âme de désir», och jag undrar hur många tyska lyriker det finns mellan Goethe och Hermann Hesse, som icke ha skrivit en dikt som heter Sehnsucht; och ha de icke skrivit någon som heter så, ha de säkert skrivit mer än en som kunde heta så. Hos oss börjar det redan hos fru Nordenflycht och är bland de mest använda orden ännu hos Viktor Rydberg, såsom man kan se av stilkapitlet i Holmbergs bok om Rydbergs lyrik, och hos Karlfeldt; som jag nyss antydde, står det i inlednings- och programdikten i mer än en av höstens diktsamlingar. Grekerna hade naturligtvis ett ord för längtan och längta, t. o. m. ett par stycken (det ena tillhör mera det poetiska språket); men redan i verbens konstruktion visar sig en karakteristisk olikhet: vårt »längta» är liksom de motsvarande tyska och engelska verben ett intransitivt verb, man dröjer vid själva längtanstillståndet och längtans föremål ges med en preposition: längta efter något, längta till något. Hos grekerna äro ifrågavarande verb antingen helt transitiva, med akkusativobjekt, eller stå i omedelbar förbindelse med ett substantiv i genitiv, så att man liksom genast man hör verbet också efterfrågar objektet. Det är så vitt jag vet endast på ett håll i grekisk litteratur som »längta» konstrueras med »till», och det är i den grekiska översättningen av Gamla Testamentet, Septuaginta, alltså i en text som avspeglar ett främmande språkbruk. Hebreiskans stämmer där med vårt; »såsom hjorten trängtar till vattubäckar» står det i 42:a psalmen ordagrant som i grundtexten också i grekiskan. Men annars äro alltså orden för »längta» på ett helt annat sätt än hos oss direkt förbundna med ett bestämt föremål för längtan. Odysseen kan väl kallas för ett längtans epos: Odysseus längtar hem, Penelope längtar efter sin make, Telemachos längtar efter sin far, svinherden och hunden Argos längta efter sin herre, men de veta precis vad de längta efter, och till slut når all denna längtan målet, Odysseus står på sin ö. Men för romantikerna är den obestämda längtan ut och bort och utom jordiska gränser karakteristisk. Tegnér har i sin nyssnämnda uppsats om det romantiska i den grekiska poesien kallat Odysseus' längtan hem för romantisk; där har han nog låtit förläsa sig av den innebörd ordet hade fått på hans tid. Men Tenny-

son har skrivit en dikt som heter Ulysses, och hans Odysseus är icke den homeriske som vill hem, utan den hemkomne, som icke finner sig tillrätta i hemmets kringstängda lugn; minnet av irrfärderna drar honom ut till de stora havsvidderna, vilkas rand drar sig undan och undan allt längre ju längre han seglar. *Det* är en romantisk Odysseus. Och det Ithaka, som Levertins resenär är på väg till, har intet läge som kan bestämmas med jordisk latitud och longitud, lika litet som längtans mål i Wallins Hemsjukan:

mig driver en längtan
en aningsfull trängtan
jag vill över havet till okända land.

Det finns ingen motsvarighet till detta i grekiska litteraturen.

I nära samband med »längtan» stå ett par ord av annat slag, adjektivet *oändlig*, adverbet *fjärran*, prepositionen *bortom*, som genom romantiken ha fått ett helt annat och rikare känslönehåll än de hade för grekerna. »Oändlig» hade sin största användning redan i 1700-talets romantik. Det var Sturm und Drang, den stora geni- och titantiden på 1770-talet, som gav luft åt sin storhetsträngtan med detta expressiva ord och gjorde det så använt, att de unga genierna själva började använda det parodiskt; det finns en tradition om Goethe från hans första Weimartid, att när han någon kväll tänkte hälsa på hos Wieland, han skickade sin betjänt i förväg och utbad sig att bli trakterad med »eine unendliche Schüssel unendlicher Borsdorfer Äpfel (gedämpft)». Hos Jean Paul, som står emellan 1700-talsromantiken och nyromantiken, spelar det oändliga en stor roll i hans estetik, det romantiska var för honom rentav inriktningen på »det sköna oändliga». Bland de riktiga nyromantikerna talar Josef Görres med hänryckning om de stunder »wenn ein tiefes Sehnen und ein unendliches Gefühl uns in seine Äther-tiefen lockt», och hur många moderna skalders tala icke om »det oändliga havet» med en ton som förråder en hemlighetsfull lockelse, alltifrån Byron i Childe Harold: boundless, endless, and sublime, till Ragnar Jändel, som tröstar sig över hedens armod och minnets bitterhet med att framför honom glänsar havet »i blå oändlighet». Men för grekerna hade det oändliga alls icke denna lockelse. Havets ensartade oändlighet var för dem snarast något beklämmande; »oändlig» förekommer som attribut till havet två eller fri-

kostigt räknat tre gånger hos Homeros, och de två gångerna alldeles tydligt i sådana sammanhang att det understryker det skrämmande i situationen; det tredje stället är osäkert men mycket intressant och skall behandlas litet längre fram. Av de två säkra ställena står det mest enkla och tydliga på det ställe i Odysseen, där Odysseus och hans kamrater äro komna till Kirkes ö; de veta icke var i världen de befinna sig, Odysseus har varit uppe på en utkikspunkt och säger sig ha sett att landet är en ö, och den är kringfluten av det oändliga havet. Kamraterna bli djupt nedslagna. Och i Apollonios Rhodios' Argonautika, som är ett havsepos lika mycket som Odysseen, förekommer »oändlig» icke en enda gång som attribut till havet. Jorden däremot betecknas hos Homeros flera gånger som »oändlig», dock utan att någon särskild hänsyftning på sammanhanget eller någon särskild känslöstämning kan iakttagas, jordens omväxlande oändlighet är också något annat än havets, och att grekerna icke voro särskilt benägna att tolka frasen romantiskt, visar en gammal kommentators anmärkning att när Homeros talar om »den oändliga jorden» så är det därför att jorden är rund.

Ordet *fjärran* är också betecknande. Nyromantiken längtar bort till fjärran länder och tider, och därmed blir också detta ord fullt av känsla. Tillsammans med »trånad» står det i Stagnelius' Vladimir:

en evigt lockande trånad

fjärran i öknar mig drog,

och Betlehems stjärna hälsas av Viktor Rydberg som »stjärna ur fjärran». En av Englands nutida skalder, som får räknas som en romantiker, har givit ut en fin diktantologi, där en hel avdelning, den som innehåller de mest romantiska dikterna i samlingen, bär titeln »Far». I en av höstens vackraste svenska diktsamlingar heter en av de vackraste dikterna »Fjärran», och i en annan av de nyaste diktböckerna får inledningsdiktens galjonsbild peka »mot fjärran landamären». Grekiskan har ett par ord för »fjärran», därav ett uteslutande poetiskt, men det förekommer aldrig i några sammanhang där man kan utläsa någon lockelse eller tjusning i det; däremot är det vanligt i sammanhang där det verkar dystert och sorgligt, hos Homeros om Odysseus, som tros vara död »i fjärran», hos Pindaros om Ifigeneia, som fick dö offerdöden »fjärran från fäderne-staden», och samme skald har i det tredje pythiska ordet fördömt

all romantisk fjärrlängtan, i den mån han kände till någon sådan, med hårda ord om dem som »blicka mot fjärran».

Likaså prepositionen *bortom*. »Långt bortom åsarna» minns jag som titel på en nu troligen bortglömd diktsamling för många år sedan, och »Bortom» är titel på en av Wirséns vackraste dikter, som börjar:

Bortom blåa fjärden
gick min längtan, då ett barn jag var . . .

Att enbart ordet »bortom» har kunnat sättas självständigt som rubrik till en dikt säger också något. Dess grekiska motsvarighet har aldrig någon av dessa användningar.

Ett annat av de romantiska kardinalorden är *dröm* och *drömma* med alla sammansättningar därav. Om »längtan» är det mest framträdande ordet hos de tyska romantikerna så är »dröm» det hos de engelska (tillsammans med ord som »fancy», »vision», »charm»). Hos Coleridge möter det ofta, hos Moore ständigt. I Poes Korpen står diktaren som har öppnat dörren och finner bara svarta mörkret utanför, dock kvar en stund i undran och fruktan, »dreaming dreams that never mortals dared to dream before», och i prerafaelitern Arthur O'Shaughnessys anspråksfulla ode om skalderna är ett av deras främsta ärenamn *dreamers of dreams*. Men redan Rousseau skriver i ett brev till en vän: Jag älskar att drömma. Angelikas skald står på stranden »rusig av drömmarnas vin», och en av Rydbergs mest romantiska dikter heter »Drömliv». Ett mycket smäktande och mycket populärt uttryck för den romantiska drömsjukan, populärt ända in på 90-talet, är Säterbergs av prins Gustav tonsatta lilla dikt »I rosens doft».

I rosens doft, i blomsterlundens gömma . .
låt oss fördrömma livets vår . . .

Överallt i dessa exempel är det fråga inte om nattens dröm utan om den vakna drömmen, dagdrömmen, drömmeriet. Betecknande för hur den betydelsen har kommit att dominera är Frödings dikt »Si drömmaren kommer där». Den börjar:

Si drömmaren kommer där,
sitt huvud mot bröstet sänkt han bär.

Motivet är ju hämtat från Genesis, från berättelsen om Josef. Han hade under två nätter i sin sömn drömt drömmar som gingo ut på

att fadern och bröderna skulle komma i beroende av honom; en dag när han kommer ut till de hatfulla bröderna, säga de: »Se där kommer drömmaren», och det betyder: han som drömde de där inbilska drömmarna härförleden, men hos Fröding har han blivit en sådan modernare drömmare som går och drömmer om dagen.

»Dröm» och »drömma» ha naturligtvis sina grekiska motsvarigheter, men för det första stå de nästan alltid i den egentliga betydelsen av dröm som man drömmer i sin sömn, och för det andra, de få gånger som de betyda »att gå och drömma», att ägna sig åt dagdrömeri, stå de genomgående i klandrande och föraktfull betydelse. De användas där det talas om onyttiga och dåraktiga planer och förhoppningar: »Varför målar du drömmar om rikedom i skyn?», säger en epigramdiktare; »många sådana drömmar drömmer han i sitt sinne» säger Demosthenes sarkastiskt om Filip av Makedonien, och så är det överallt. Den förtjusta skälkning, som så många moderna skaldar uttala ordet med, har det icke hos någon grekisk poet.

Likadant är det med ordet *vemod* och dess släktingar. *Vemodets* tjusning, det njutningsfulla *vemod* som inleder Heidenstams »För mig finns ingen väg från hemmets dörr»:

Det *vemod*, vilket bräddar trötta sinnen
med ousäglig lycka, fyllt min själ,

det har icke fyllt någon hellensk själ, och har det någon gång varit känt, så har det dock aldrig blivit uttryckt. Så kunde man fortsätta med orden *aning*, *minne*, *stämning*, *innerlighet*, *svärmeri*, *ömhet*, och överallt få samma resultat; de kunna helt enkelt icke återges på klassisk grekiska så att de få samma innebörd som i den romantiska dikten. Och orden *underbar*, *underlig*, *sällsam* och deras synonymer, som Oskar Walzel finner så karakteristiska för den tyska nyroman-tiken, ha väl sina grekiska motsvarigheter, men de användas mycket mera sällan och i en betydligt nyktrare ton.

De romantiska stämningsvärldarna äro alltså i det hela alldeles främmande för den grekiska litteraturen, ehuru som vi ha sett den hellenistiska tiden skapade en sorts ansats till en romantisk dikt-teori. Det är därför icke utan skäl som många av de romantiska skalderna äro övertygade att de uttrycka sådant som aldrig varit uttryckt förr. Men det finns här och där i den grekiska litteraturen företeelser som påminna om andra karakteristiska drag i den roman-

tiska poesien, och ingenstädes finnas de så talrikt som i den hellenistiska diktningen. I moderna framställningar av hellenistiska litteraturen talas det också om detta som en sorts romantik. Hellenismens tid är utan tvivel den period i den förkristna antikens historia som kommer den moderna tiden och dess människotyp närmast, men ser man närmare på dessa till synes romantiska drag så visar det sig att likheten i alla fall ligger mest på ytan, endast sällan ser man en överensstämmelse som går djupare. Jag skall ta upp till skärskådande ett par sådana företeelser eller grupper av företeelser.

Först den förkärlek för det barnsliga och det primitiva som utmärker hellenismen. Barnskildringar finnas icke i den äldre grekiska litteraturen annat än i förbigående, och i modern poesi äro barn skildrade såsom barn först under 1700-talet; hos oss är det väl fru Lenngren och Franzén som på allvar ha infört barnet i poesien. Men hos båda dessa liksom hos flera senare svenska diktare ligger det i barnskildringen en längtan från de vuxnas flärd och förkonstling och kyla bort till barnavärldens oskuld, renhet och naturlighet; hos Franzén och senare tillkommer den platoniserande tanken att de stå närmare urlivet, deras änglalika väsen har ännu icke hunnit fördärvas av det jordiska. Allt detta är främmande för de hellenistiska skalderna; ingen bland dem har sagt något sådant om barn domen som fru Lenngrens

sorgligt ljuvt du tjusar sinnet
då min tanke återgår
till din evigt flydda vår.

Hellenismen har många förtjusande barnskildringar, både hos Kallimachos och Theokritos och Apollonios från Rhodos, men de ha fäst sig vid det yttre; hos dem äro barnen lustiga, söta, nätta, naiva, de fästa sig vid barnens speciella charm, charmen hos det ännu lilla och ofullgångna. Den framstående arkeologen Furtwängler, som har behandlat den hellenistiska barnskildringen i bildkonsten, trodde att det också var barnens oskuld de ville framhäva, men det är en kristen föreställning.

Förromantikens och nyromantikens kärlek till det primitiva och uråldriga behöver väl icke närmare exemplifieras; det räcker att nämna namnen Rousseau, Herder och Grimm. Också hellenismen hade intresse för sådant; Kallimachos' största diktverk Aitia hand-

lade till stor del om primitiva kultbruk i det gamla Grekland, och Apollonios från Rhodos fyller argonauternas långfärd med etnografiska detaljer; när hans hjältar ha nått Kolchis, där de ämna hämta det gyllene skinnnet, glömmmer han icke att omtala, hur de framför stadsmuren få se lik insydd i hudar hänga i träden; det är de forna kolchernas sätt att begrava sina döda av mankön, och ej heller glömmmer han att omtala att när Iason med Medeas hjälp hade dödat hennes bror Apsyrtos, slickade han tre gånger upp litet av Apsyrtos' blod och spottade ut det igen för att undgå den dödes hämnd, en kuslig forntidssed, som icke omtalas på något annat ställe i något bevarat grekiskt litteraturverk. Men grunden är en annan även här. Nyromantikerna samla sagor och seder och sägner för att lära känna det mystiska väsendet folksjälen och dess urvisdom, Sturm und Drang drogs till det primitiva för dess ohämmade urkrafts skull, Rousseau för dess adelhets och godhets skull, därför att han kände leda vid kulturen. Hos hellenismen är det återigen mera rent estetiskt: det är för det pittoreskas skull och icke minst därför att man sökte efter friskt och oförbrukat diktmaterial och ville uttrycka sig i en annan stil än den klassiska och homeriska, som kändes hindrande och hämmande. Därför togo de i epiken gärna upp hjältar ur generationerna före det trojanska krigets. Och kulturtrötthet, som man också brukar tala om till förklaring av herdediktens popularitet, ser man icke mycket av hos de hellenistiska grekerna och ingenting i deras poesi; vi få komma ihåg att Theokritos, den förnämste herdediktaren, med precis samma intresse också skildrar storstadslivet i Alexandria. De enda som kunna kallas kulturtrötta äro de kyniska filosoferna.

Den andra till synes romantiska företeelse jag ville ta upp är egentligen en delföreteelse i ett större sammanhang, som anslutes till det föregående. Det är vad man kan kalla egennamnens romantik; jag vill här nöja mig med de geografiska namnen. Det är bekant vilken roll de hebreiska bibliska namnen ha spelat för den kristna och kristet påverkade diktningen, icke minst vid 1700-talets slut och 1800-talets början, som hos Lidner och Wallin; jag erinrar endast om inledningspsalmen i vår psalmbok. Kellgren opponerade sig mot dessa effekter: »Själva ljudet av främmande och obestämda ord, såsom Golgatha, Gethsemane, Zion, Kidron, Bethlehem, vintramparen, purpurmatken, äger för denna diktningens anhängare ett heligt rörande

behag». Nyromantiken utbredde detta stildrag långt vidare. I Walter Scotts ballader äro de gamla skotska ortnamnen använda med stark verkan, och i Viktor Hugos lyrik spela de spanska och levantinska namnen en mycket stor roll. Hos oss ha vi något liknande hos Almquist och, som Holmberg har påpekat, t. o. m. hos puristen Rydberg. Rikedomerna på gamla och bortglömda namn ur sagan, som man påträffar hos de hellenistiska diktarna, är naturligtvis sedan länge observerad, men man har för det mesta sagt att de äro ett utslag av lärt pedanteri eller rentav ditsatta för att demonstrera författarens lärdom. Det är ett hårt och ensidigt omdöme. Diktarna tillmötesgingo nog där en tidssmak som var tämligen allmän. Dessa gamla namn från Grekland och Mindre Asien hade något omedelbart lockande för den litterära publiken i Antiokia och Alexandria, som kände sambandet med det gamla hemlandet och dess traditioner; de förmedlade ett intryck av denna värld av sagokungar, gravar och uråldriga tempel även till dem som icke förstodo anspelningarna på de sagor som stodo i samband med namnen. När Apollonios i anslutning till en homerisk förebild, som han mycket utvidgar, så här framställer kolchernas konung Aietes:

Sådan Poseidon far till de heliga spelen på Isthmos,
stående hög i sin vagn, eller kommer till vattnen i Lerna
eller till Tainaron eller hyanternas lund i Onchestos,
eller med spannet nalkas sin älskade ö Kalaureia,
Haimons klippiga höjd eller skogbeväxta Geraistos,
sådan var kolchernas hövding att se, den store Aietes,

så är det icke för att demonstrera någon lärdom hos skalden själv utan för att väcka associationer hos läsaren. Här finns nog en djupare likhet med ett modernt romantiskt drag, men man får observera att det icke är några exotiska namn det gäller, det är ingenting sådant som när Almquist säger »Iscommobin» eller Victor Hugo »le mont Falù», utan är det romantiskt så är det snarare hembygdsromantiskt, någonting mitt emellan användningen av de gammalnordiska namnen i Frithjofs saga och Kung Fjalar och Karlfeldts användning av Dalarnas by- och gårdsnamn. Det skiljer sig också mycket från exempelvis Hölderlins användning av de gammalgrekiska geografiska namnen; denna är mycket mer romantiskt färgad, och hans Hellaslängtan hade ju också mycket fler länder och år-

hundreden att genomfara. I sina dikter med tyska naturmotiv undviker han att nämna några tyska egennamn; de grekiska ha ett helt annat värde för honom. Man måste också anmärka att detta drag i den hellenistiska poesien efterbildades av de latinska poeterna och från dem kom in hos Dante, i den italienska renässansepiken och hos Milton; det är alltså historiskt sett icke något enbart romantiskt drag, fast det har en något annan innebörd hos Vergilius och Milton än i den hellenistiska dikten.

Den sista företeelsen inom den hellenistiska poesien som jag ville ta upp är naturstämningarna. Hos Homeros såväl som hos Aristofanes finns det många vackra och klara naturbilder, men där lägges ingen vikt på stämning, och ännu mindre lägges det mänsklig stämning in i naturen. Det finns ett litet fragment av den spartanske diktaren Alkman, som levde redan i 7:e årh. f. Kr. och som blev skildrad av Emil Zilliacus här på denna plats för några år sedan. I fragmentet står det: »Nu sova bergens toppar och dälдер, kullar och klyftor, alla varelser som leva på den mörka jorden, skogens vilddjur, binas skaror, och vidundren i det svallande havets djup, och de långvingade fåglarnas släkten, de sova. Ända sedan fragmentet blev framdraget har man icke tröttnat att jämföra det med den lilla dikt som slutar:

Die Vögelein schweigen im Walde.
Warte nur, balde
ruhest du auch,

utan att tänka på att själva detta slut, som ger dikten dess anda, som markerar den inre upplevelsen av landskapet, varken står i det grekiska fragmentet eller kunde ha stått där, såsom Wilamowitz säger. Ett annat och ganska lustigt exempel på hur lätt man lägger in en stämning är det nyss omnämnda tredje fallet, där Homeros använder adjektivet oändlig som attribut till havet. Det finns icke i våra handskrifter; stället är en vers i Iliadens första sång, där det omtalas att när Agamemnon brutalt hade tagit från Achilleus den vackra Briseis, så gick Achilleus gråtande ner och satte sig vid stranden

θῆν' ἐφ' ἄλός πολυῆς, ὄρώων ἐπὶ οἴνοπα πόντον

»vid det gråa havets strand, skådande ut över den vinblå vattenvidden». Det ser ju underligt ut att det först talas om havet som grått,

sedan som vinfärgat, och det är väl detta som har gjort att den store hellenistiske homersofilologen Aristarchos ändrade »över den vinblå havsvidden» till »över den oändliga havsvidden», vare sig han nu hade handskrifter där det stod så eller han själv konjicerade det. Den läsningen upptogs av den tyske homerskommentatorn Ameis med den motiveringen att det passar så bra till Achilleus' nedtryckta sinnesstämning att låta honom se ut över »det oändliga havet», men hans engelske kollega Leaf anmärker med rätta att det torde vara en mera tysk än grekisk föreställning. På det förra stället som jag tog fram var det ju havets oändlighet som åstadkom nedslagenheten; här skulle nedslagenheten göra att man framför allt ser havets oändlighet. En sådan överensstämmelse mellan naturen och människosinnet dominerar den moderna naturpoesien men finns icke hos grekerna. Däremot finns det i den hellenistiska poesien verklig naturstämning, där naturen inger betraktaren en viss stämning som också kommer med i skaldens skildring, och där kan den komma romantiken ganska nära.

I Theokritos' rörande dikt om den övergivna Simaitha, som om natten i månskenet med trolldom vill draga den trolöse älskaren tillbaka till sig, går flickan i början helt upp i den magiska ritens och väntar på gudinnans närvaro; men en gång ägnar hon en tanke åt den yttre omgivningen; det är när hon säger: »se nu tiger havet och nu tuga vindarna, men smärtan i mitt bröst, den tiger icke». Diktens sceneri kunde ju passa för en högromantisk diktare, månsken och häxeri och kärleksplåga, men skildringen är genomgående realistisk och lägger icke an på stämning mer än på ett par ställen, däribland detta.

Apollonios Rhodios har i tredje boken av sitt argonautepos den mest stämningsmättade av alla grekiska naturbilder. Det är kväll efter Argonauternas första dag i Kolchis, och Medea är redan förälskad i Iason. Jag översätter på prosa: »Nu bredde natten dunkel över jorden, och på havet blickade sjömännen från sina skepp upp mot Björnen och Orions stjärnor; på sömn tänkte nu vandraren på vägen och väktaren i porten, och även modern som mistat sina barn sjönk i förlösande dvala; hundarna skällde ej mer i staden, och dess brusande sorl hördes icke mer, utan tystnad betog det djupnande mörkret. Men till Medea kom icke den ljuva sömnen.» Här mer än någon annanstans i grekisk poesi är det människornas för-

hållanden som dana bilden: sjömännen se upp mot stjärnorna, vandraren och portvakten längta till vila, och det allra vackraste: även den bittert sörjande modern har fått sömnens lindring. Och så glider läsaren själv också in i denna kvällsstämning av frid och tystnad och stjärnljus. Ingenstädes kommer den förkristna antiken modern naturstämning närmare än här. Och ändå fattas det viktigaste.

Man skall lägga märke till att i dessa små känslolintensiva naturbilder står icke naturbilden för att måla hjältens eller hjältinnans stämning, de teckna ingalunda deras inre känsloupplevelse av omgivningen; utan naturbilden står som *kontrast* till huvudpersonens stämning och belägenhet. Havet och vindarna tiga, men Simaithas smärta tiger icke; staden är tyst, vandrare och sörjande mödrar finna ro, men Medea finner ingen ro. Med andra ord: naturbilden är fortfarande objektivt hållen, består uteslutande av drag som kunna iakttagas utifrån, här är ingen subjektiv omtolkning eller intolkning, ingen symbolism, ingen evighetsvärld bakom; vi äro i alla fall långt ifrån Geijers små lyriska aftonbilder eller Lenaus, från Verlaines *La lune blanche* eller Frödings *Vid myren*. Närmast står Apollonios kanske de romantiska impressionisterna från 1800-talets slut, som gävo sig helt hän åt intrycken; med dem delar hellenismen den förfinade iakttagelseförmågan och den förfinade sensibiliteten, två egenskaper som icke i sig själva äro romantiska men som äro högt uppdrivna under det senare 1800-talet; men hellenismen har ingen sådan lust att dröja vid intrycken, att göra dem till en huvudsak, att förlora sig i dem och blanda ihop dem med verkligheten och med sig själv och sitt innersta som de moderna ha.

Nu anmärker man kanske att jag jämför antik epik och mim med modern lyrik, men då kan man svara, att redan nödvändigheten att lägga jämförelsen så säger mycket. Det finns nämligen ingen lyrik av något motsvarande slag i den grekiska litteraturen. Jag kunde ha tagit moderna exempel också från Byrons *Don Juan* (aftonskildringen i tredje sången) och från många romaner.

Det finns en berömd modern romantisk dikt som inledes med en naturbild, vilken också kan sägas utgöra en kontrast till den skildrade personens stämning, men sättet att framhålla den är mycket karakteristiskt. Det är Viktor Hugos *Tristesse d'Olympio*.

Den börjar:

Les champs n'étaient point noirs, les cieux n'étaient pas mornes;
non, le jour rayonnait dans un azur sans bornes
sur la terre étendu . . .

Alltså: egentligen skulle jorden varit svart och himlen molntyngd, eftersom hjälten kommer tyngd av melankoli, men det var den inte. Alldeles som om Simaithas ord: »nu tiger havet och nu tiga vindarna, men smärtan i mitt bröst, den tiger icke», som om de skulle innebära att hon förebrår havet och vinden, att de icke storma och brusa; så få vi akta oss att tolka den antike diktaren.

Det blir alltså icke mycket romantiskt kvar i den hellenistiska poesien vid närmare betraktande. Romantisk diktteori fanns det en ansats till, men denna fick ingen betydelse för diktningen; förkärleken för det barnsliga och primitiva var endast skenbart romantisk, förkärleken för gammalgrekiska egenamn endast i mycket begränsad mening; i naturstämningarna finns en litet djupare överensstämmelse med moderna drag, men även där endast till en viss grad.

Det finns då mer av romantiken i den latinska poesien. Så småningom förändrades också den grekiska anden under senantiken genom många faktors inverkan, främst kristendomens, och flera drag börja uppträda som äro välbekanta för oss moderna. Theokritos är den mest moderne av de grekiska skalderna i förkristen tid, men det finnes senare åtminstone en, som är ännu modernare än han, och det är kyrkofadern Gregorios av Nazians. Papyrusfynd från de sista åren ha kommit med nya överraskande fragment av halvt romantisk naturpoesi från antikens sista tid, och fler överraskningar äro kanhända att vänta.

NÅGRA ANMÄRKNINGAR.

- S. 4. Om Tegnér's uppsats senast Greta Hedin, Tegnér's uppfattning av klassiskt och romantiskt, Göteborgs Högskolas Årsskrift 1935.
Svensk skald och kritiker: Fr. Vetterlund i inledningen till urvalet ur romantikernas diktning i Sveriges Nationallitteratur.
En amerikansk kritiker: Irving Babbitt, Rousseau and Romanticism, Boston & Newyork 1919 (av energiskt antiromantisk hållning), s. 5.
- S. 5. Uppfattningar av konst: se härom B. Schweitzer, Der bildende Künstler und der Begriff des Künstlerischen in der Antike, Neue Heidelberger Jahrbücher 1925 (läser ofta in för mycket i sina textställen).
- S. 6. Wilamowitz: Platon, 2:a uppl., I, s. 345.
Rudberg: senast i »Ur Hellas' liv», Stockholm 1934, s. 219 ff.
- S. 7. Våldsamma patetiska utbrott: jfr Lamm, Upplysningstidens romantik I, s. 307.
- S. 8. Aristoteles: i Politiken 1327 b.
Thukydides: III 70—83.
»Förslappade kastratårhundrade»: cit. efter W. Rehm, Griechentum und Goethezeit, Leipzig 1936, s. 79.
Wilamowitz: i uppsatsen »Was ist übersetzen?», Reden und Vorträge I.
- S. 9. »Tack för i går»: cit. efter Lamm, Upplysningstidens romantik II, s. 551.
- S. 10. »In der Sehnsucht»: Dichtung und Wahrheit III 12.
Chateaubriand: cit. efter Babbitt, s. 151.
Sammanställningen av Odysseen och Tennysons Ulysses gjord av Babbitt, s. 92.
- S. 11. Goethe: Goethes Gespräche, utg. av Biedermann, år 1775, nr 136.
Görres: cit. efter Rehm, s. 311.
- S. 12. En av Englands nut. skald: Walter de la Mare i antologien Come Hither.
- S. 13. Rousseau: cit. efter Babbitt, s. 75.
Sätherberg: »Dröm» och »längtan» tillsammans, såsom ofta, i en annan ofta sjungen Sätherbergsdikt: »Ser jag stjärnorna sprida sitt flammande sken», tonsatt av Söderman; likaså helt nyligen i Seedorff-Pedersens Gen-skjaer af Stjærnerne:

Jeg er forfaren i den Kunst: at laenges.
Mit Liv var delt imellem to Slags Drømme.

»Längtans och drömmarnas land» är lyrikens egentliga domän ännu i inledningsdikten till en av de senaste svenska diktsamlingarna.

- S. 14. Walzel: Deutsche Dichtung von Gottsched bis zur Gegenwart II, s. 45 (i Handbuch der Literaturwissenschaft).
- S. 15. I moderna framställningar: särskilt i Wilamowitz' Hellenistische Dichtung, där en hel avdelning av ett kapitel har rubriken »Romantik», och hos S. H. Butcher, Some Aspects of the Greek Genius, 5:te uppl., London 1929, s. 245 ff. Kortare uttalanden i samma anda föreligga av Ed. Schwartz och Th. Zielinski.
Furtwängler: Kleine Schriften I, s. 105.
- S. 16. »Friskt och oförbrukat diktmaterial»: detta skulle på sin höjd kunna kallas en romantik i Stendahls mening.
Kellgren: cit. efter Lamm II, s. 454.
- S. 17. Holmberg: i Viktor Rydbergs Lyrik, s. 468 f.
- S. 18. Wilamowitz: i Reden und Vorträge, 4:e uppl., I, s. 183.

Siffrorna som hänvisa till de sidor till vilka anmärkningarna höra ha genom ett missöde blivit felaktiga. S. 4 skall vara 6, s. 5 skall vara 7 o. s. v.

FEM ÄNKOR MOT STIERNHJELM

AV

PER WIESELGREN

1. GAUNERSDORFFSKAN.

I början av 1640-talet invecklades Jöran Stiernhielm, som då stod mitt uppe i sin livländska ämbetsmannakarriär, ungefär samtidigt i stridigheter med trenne änkor. Ej minst avskräckande bland dessa var Anna zum Bergen, Christer Gaunersdorffs kvarleverska. Hon förpaktade i sin sons, juris kandidaten Joachim von Gaunersdorffs namn, godset Randen vid den sankasjön Virtsjärv. Den egentlige ägaren var kartografen Andreas Bure, vars fosterdotter Cecilia var Stiernhielms hustru. Stiernhielm hade åtagit sig att hålla ett öga på Randens förvaltning och detta uppdrag kostade honom ej ringa möda. Andreas Bure var ingen stridens man och den formelle arrendatorn synes också ursprungligen ha varit tämligen förekommande. Men han var sällan på platsen och blev redan av detta skäl starkt beroende av den manhaftiga modern. I augusti 1638 hade ett tioårigt kontrakt avslutits mellan godsägaren och arrendatorn. Men redan två år senare var det slut med enigheten. Bönderna på godset hade blivit så ursinniga på änkan, att de ej ryggat tillbaka för att sända en deputation ända till Stockholm med sina klagomål och en betjänt till hr Lars Sparre, som innehade granngodset Kavelecht, hade också uppväktat Bure och framfört de gravaste klagomål mot Randens skötsel. Bure skriver i en synnerligen ursäktande ton om dessa saker till Gaunersdorff i augusti 1640. Han har ju varit så särskilt nöjd med arrendatorn och skulle visst inte haft något att anmärka för egen del. Men efter allt, vad han nu fått höra, måste revision anses oundgänglig och han har uppdragit åt sin svåger¹ lantdomaren att undersöka förhållandet.

När nu saken kom i Stiernhielms händer, bedrevs den med all energi och inom kort rådde den bittraste fiendskap mellan parterna.

¹ Svåger användes här i den äldre allmännare betydelsen: 'släkting på hustruns sida'.

Ännu i juni hade Stiernhielm talat om Gaunersdorffs kära fru moder och yttrat sig ganska överlägset om bondedeputationen, men Bures och hans artighet mot arrendatorsfolket hade visat sig bortkastad och nu kom det annat ljud i skällan. Riksdalarnas goda klang förbyttes mot böndernas onda klagolåt, som det heter i en av rättgångsakterna, och när Bure sände över en anhörig, vars namn ej meddelas (Stiernhielm nämner honom blott sin svåger), för att representera sig på Randen, vägrade honom Gaunersdorffarna husrum och skickade honom tillbaka till Stiernhielm. Denne skrev nu ett skarpt brev till arrendatorn, där han bad denne inse, att han (Stiernhielm) inte vore »ein Wetterhan, der heute stehe im Osten, morgen gehe in Westen». Han hade redan underrättat Bure, att han i dennes namn förordnat sin svåger till godset och han tänkte inte låta avspisa sig. Dit igen med svågern och ville inte arrendatorn tåla honom hos sig, så finge han väl ta in hos rätten. »Solte aber Randen, je, zwey hern, Wie der Her schreibt, nicht ertragen konnen; so köstet es nur ein Wort, dasz es Ein-herrisch wirdt.» Detta skrevs den 11 december och kort därpå sammankom lanträtten under v. Budberg, Stiernhielms efterträdare i lantdomarämbetet, för att fortsätta sin redan förut beslutade men på grund av sabotage från ankans sida hindrade behandling av konflikten. Budberg klandrade skarpt änkan för hennes vägran att inställa sig för rätten och förklarade, att bönderna blivit illa behandlade. Sonen upptog moderns taktik att vägra ingå i svaromål på böndernas klagan, men sedan han den 10 mars 1641 förklarats skyldig härtill, bekvämade han sig till att insända en försvarsskrift på ej mindre än 48 foliosidor. Vid flera sessioner i maj fortsatte behandlingen av målet och i stort sett gillades böndernas klagomål. Likaledes godkändes Bures rätt att uppsäga kontraktet. Den 26 mars hade Stiernhielm såsom Bures ombud uppsagt Gaunersdorff och insatt notarien Daniel Grasz(a) som arrendator.

Men Gaunersdorffskan var inte sinnad att slå till reträtt. Den 18 juli insände hon ett brev till hovrätten fullt av klagomål över den nye förvaltaren och besvär över lanträttens dom och redan dagen därpå höll den tjänstvilliga hovrätten, där Stiernhielm, som just låg livsfarligt sjuk efter ett krakel på ett barnsöl, tydligen inte kunde uträtta något, förhör med Grasz. Hovrättens kommissarier togo Gaunersdorffs parti. Men Stiernhielm och Grasz skrevo nu ett långt brev till generalguvernören i Riga Bengt Oxenstierna, vilken tidigare

med sin fullmakt stadfäst Grasza såsom Bures ombudsman på Randen. De anropa honom om hjälp för att tvinga änkan till avflyttning och berätta, hur hon lyckats vinna hovrättens stöd för sina »machinationes». »Die verbösete» gör nu vad hon kan för att vålla godsets ruin och Bures skada. Generalguvernören ombedes att ge landshövdingen order att med tvångsmedel fördriva änkan från godset.

Ehuru Stiernhielm just vid denna tidpunkt alls ej stod högt i generalguvernörens gunst, hade han framgång med denna aktion. Resare-Bengt var en om sina prerogativ mycket mån herre och när han nu en gång bekräftat Graszas anspråk att få företräda Bure på godset, förargade det honom ej så litet, att hovrätten intog en annan ståndpunkt. Den 30 juli avlät han en skrivelse i ärendet till den dödssjuka landshövdingen Fabian Wrangel, vars vikarie egentligen var Stiernhielm själv, men som nu, då Stiernhielm var lika sjuk och dessutom personligen inblandad, var tvungen att tjänstgöra. Till hovrätten och dess assessores skrev han i förtörnad ton och undanbad sig varje inblandning i generalitetets befogenheter. Wrangel riktade pliktskyldigast ett brev till änkan, följt av ytterligare ett, vari hon hotas med den av Oxenstierna befallda exekutionen, om ej hon och hennes son ge sig iväg.

Men det måtte blivit klenst beställt med den anbefallda handräckningen till arrendatorsfamiljens fördrivande. Gaunersdorffsken sög sig fast vid godset som en blodigel och stödd på kommissarierna synes hon ända från juli 1641 trots Wrangels hotelser ha hållit sig kvar. Den formella motiveringen var att saken först måste avgöras i högre instans. Hovrätten satte väl en ära i att ej ge vika för generalitetets i Riga befogenhetsanspråk. Rivalitet mellan olika myndigheter var en typisk företeelse under hela svensktiden i Östersjöprovinserna. Egenhändigt skriver Andreas Bure till sonen:

»Helszan medh Gudh Alzmechtigh tilförend.

Jagh kan hern Gaunerszdorf wenlighen icke förholla, at Amptmannens (*d. v. s. Graszas*) skrifuelse är migh tilhanda komen, deruthi han tilkenna gifuer, huruledz edher Modher vthi Julij Månadh hafuer medh wåld inträngdt sigh vthi Godzett och sat der en Bengel til som skal drifua på Arbethet, Huilken Bønderne werre än någhon Bødhel tracterer, Edher Modher har och der medh Hester och Boskap låthit förtrampa Roghen som äntå grön war, Huilket ingen klok Menniskia gör, som widh Arrendet blifua wil, deraf iagh görlighen

kan see at hennes vpsåt allenest deropå vthgår, at hon allenest söker min skadha, och Godzet för migh Aldeles förderfa. Derföre tilstår iagh edher härefter inge Conditioner medh migh at Contrahere, Vthan wil härmedh Casserat hafua, det som iagh medh edher til Gubernatoren Wälborne Hern Anders Erichszon och Stiernhielm skref. Och i skole wara förtenchte, efter lagha dom at wedhergella migh al den skadha som edher ogudhachtige Modher migh tilfoghat hafuer. Härmedh Gudh befalandes, Af Stochholm den 25 Septemb: 1641

E w w

A. Bureus»

Processen vid hovrätten blev synnerligen segsliten. Den räckte från februari 1642 till maj 1643 och slutade liksom kommissariernas undersökning med seger för Gaunersdorff. Denne kan ej åläggas flytta från godset, förrän hans utgifter ersatts jämte 6 % och även rusttjänsten skall Bure stå för. Följande huvudpunkter voro särskilt omstridda: 1. Hade Bure rätt att säga upp Gaunersdorff efter tre år, trots att kontraktet förutsåg tio års arrende? 2. Vilken ersättning skulle tillerkännas var och en av de 17 namngivna bönder, som änkan misshandlat eller utsugit? 3. Vilka ekonomiska anspråk hade Bure och Gaunersdorff, den ene mot den andre och tvärtom? 4. Måste icke Gaunersdorffs aktion på grund av formella skäl förklaras obefogad? 5. Vad ansvar hade Bure för den förlust, Gaunersdorffarna ansågo sig ha tillfogats genom Grasza?

Till punkt ett hävdade Stiernhielm med iver, att kontraktets bestämmelser klart förutsågo fall av tidigare uppsägning; att böndernas anspråk voro befogade, hade Gaunersdorff svårt att neka till. Hur Gaunersdorff efter all skadegörelse, som hans mor vållat, kunde tillerkännas ekonomiska anspråk gentemot Bure, är svårt att fatta, men det hävdades, att han icke vore ansvarig för sin moders gärningar. Även kommissarierna klagade över änkans beteende. Med gräsliga och avskyvärda svordomar och hädelser rasade hon på gården och önskade kommissarierna till helvetet, när de måste återställa till bönderna den boskap, hon rövat från dem. Fast Bure var en ansedd lantmätare, hade hon låtit ändra de av honom införda måtten och till böndernas nackdel införa andra och hon stoltserade med att ha uppfört ett nytt »losament», fast det tydligen inte kunde ligga i den i Stockholm bosatte ägarens intresse, att böndernas arbetstid skulle utnyttjas för dylika ändamål. Sonen ville ha ersättning av Bure för alla resor, han gjort till Stockholm och till livländska

städer, men Stiernhielm hävdade, att förvaltarens resor vore dennes privatsak. Ingen hade bett honom ge sig ut på dylika expeditioner och för processkostnaderna vore han själv ansvarig, eftersom han inte velat finna sig i lanträttens utslag.

Det skulle föra för långt att i detalj följa processens förlopp. Att den tog en för Bure mindre gynnsam vändning, berodde nog ej minst därpå att Stiernhielm på hösten 1642 för längre tid bosatt sig i Stockholm och följaktligen fick uppge ombudsmannaskapet. Detta övergick i stället på stadssekreteraren Joachim Gerlach, en man som näppeligen kan ha varit Stiernhielms släkt alltför bevågen, då Stiernhielm och staden Dorpt lågo i evinnerliga fejder med varandra.

Änkan och Grasza började nu processa på egen hand. De beskylldes varandra båda för trolldom. Änkan vann och Grasza dömdes 1645 till 4 veckors fängelse eller 50 dalers böter för hot och smädelse. Även Bure råkade på kant med Grasza och var för en tid försonad med Gaunersdorff. Men så råkade änkan i process med Stiernhielms gode vän Harald Bengtsson Igelström i en växelangelägenhet och där förlorade hon året därpå. Bure hade nu åter blivit övertygad om Gaunersdorffarnas olämplighet och skrev till Igelström: »Nu beder iagh flitteligen att i wele skilia både eder och migh, wedh den diefleblandadhe käringen, och hennes ledhsamme Sohn». Slutligen råkade efter Bures död hans arvingar i process mot både Grasza och Igelström.

Men Gaunersdorff steg till borgmästare i Riga och när hans mor avled därstädes 1657 hyllades hennes minne i ej mindre än 17 tryckta kondoleansdikter, lika många som de bönder, hon på sin tid så illa trakasserat. De äro mestadels på latin och ett av kväderna bär med anspelning på ett historiskt ryktbart modersvälde titeln *Amalusintae Reginae*.

2. SCHRAFFERSKAN.

Hade Gaunersdorffskans ilska inte drabbat Stiernhielm så särdeles hårt, eftersom han i striden mot henne inte tillvaratog sina personliga intressen, så låg däremot saken annorlunda till beträffande Anna von Hochgrafen, Adam Schraffers änka. Schraffer hade varit en mycket betrodd person hos svenska regeringen och även efter hans död fortfor familjen att spela en roll. Stiernhielm hade oturen

att på Vasula ha denna änka till granne, men upprinnelsen till det kyliga förhållandet dem emellan låg i en tjänst, som Stiernhielm gjort henne och som blev en av orsakerna till hans djupa onåd hos Resare-Bengt.

När han var t. f. landshövding 1641, uppuktades han av en bror och en svärson till Schrafferskan, som påstodo, att generalen beviljat immission på kvarnen Viljaveski (namnet är i handlingen förvrängt till Wylsziaweszky). Denna hade tillerkänts fru v. Hochgrafen av hovrätten. Stiernhielm anade måhända ingen oråd och skrev i vart fall ut ett immissionsbrev till slottsfogden Raspe. Men familjen hade lurat honom, ty det visade sig, att Oxenstierna hade andra avsikter med kvarnen. Målet var överklagat och generalguvernören hade önskat gynna motparten, som var själva staden Dorpt. Troligast är dock, att han främst förgrymmades över att Stiernhielm ansett sig kunna på egen hand avgöra saken. Hur som helst — han skrev d. 22. 2. 1642 ett brev till Harald Bengtsson med ett beskt P. S. om Stiernhielm och räknade med rätta på att få det vidarebefordrat till vederbörande:

»Jag kan Hr Camereren icke förhålla huru såszom Hr Georg Stiernhielm haffwer d. 20 Februarij Anno 1641. giffwet Schrafferskan Immission Uthj denn Cwarnen wed dorpt som I wetta hon haffwer medh Staden legat i Twist om, ded Jag intet haffwer wettet för än som nu Jag fick en Copia Vthaff Immissionen ifrån Sverige, Jag består ingen aff Gouverneurerne at giffwa någon Immission Vth mig oåtspört, myckit mindre Hr Stiernhielm, som ännu ringere är aff autoritet, Och fulle inthet trodt, at han skulle så opå Grekisk med mig omgât, helst emedan han wäll wiste, däd Jag opå Stadzsens Inlagde protestation emoth Hoffrättens dom, hade sequestreret Cwarnen, huilcked Jag steller till sin ort, och honom däd inthet till godo håller.»

Den listiga fru Anna hade alltså sänt immissionen direkt till centralregeringen för att få stadfästelse och man kan förstå, att Oxenstierna icke var trakterad av att få den sig tillsänd från detta håll.

Stiernhielm hade redan tidigare fått klart för sig, att han begått ett misstag och strax förbjudit fogden att verkställa immissionen. Därpå hade han ilat till änkan och starkt förebrått henne att ha låtit föra honom bakom ljuset. Under hot om arrest återfordrade han dokumentet. Men änkan svarade i närvaro av Stiernhielms trogne

medhjälpare notarien Hendecius, att hon tyvärr redan skickat papperet i förväg till Weslershof i sitt schatull. Hon lovade att inte ta några kopior och att skicka handlingen tillbaka, men detta löfte höll hon inte och på anmaningar svarade hon, att hon förlagt papperet. 'En sådan bakslughet hade jag inte kunnat ana hos henne', skrev Stiernhielm till generalen den 4. 3. 42., »und solte auch fern von mir seyn das ich contra majorem meum et unicum salutis meæ Autorem solche prævarication verüben, oder so immemor exhibitæ gratiæ, meritorum, benefactorumque seyn solte, wofür mich der getrewe Gott auch bis an mein ende bewahren wolle.»

Men den överilade vänskapstjänsten torde ha haft sin dryga andel i den kallsinnighet, varmed Oxenstierna upptog Stiernhielms och hans meningsfränders krav på ett mera energiskt ingripande mot de tysk-baltiska adelsynglingar, som vid denna tid hållit på att ta livet av honom.

Schrafferskan beslöt å sin sida att ge Stiernhielm en duvning även hon, sedan han så häftigt farit ut mot henne i kvarnfrågan. Hon passade på 1643, när Stiernhielm var i Stockholm, och besvarade sig i hovrätten över den åverkan, Stiernhielm gjort å hennes småskog på Lunjamöis. Redan dagen efter, den 21 febr., var hon färdig med en ny supplik. Hon besvärar sig nu över att hovrätten alls tillåtit Stiernhielm hämta ved i skogen. Hovrätten bestämde till svar på böneskriften, att varken Stiernhielm eller Schrafferskan skulle få hämta något från det omstridda buskaget, tills dom fallit.

Häremot protesterade med skärpa Stiernhielms maka Cecilia Buræa. Hur skulle bönderna på Lofkaten, en liten egendom utanför staden, som Stiernhielm förvärvat, kunna klara sig, om de ej finge hämta ved till husbehov från dessa snår? För övrigt hade Schrafferskan alldeles orättmätigt lagt beslag på ett stiernhielmskt fiskenet och borde redan av denna anledning hållas kort. Ända tills Stiernhielms återkomst tre år senare låg nu saken nere och protesten gjorde ingen verkan.

Den 19 sept. 1646 inlämnade emellertid Stiernhielm en ny supplik, vari han gjorde makans argument till sina egna samt hävdade, att änkan visst icke efterlevat förbudet mot vedhämtning utan grundligt lurat hovrätten. Hans egna underhavande hotades med fullständig ruin på grund av förbudet. Och notvarpet, som skulle ha belagts med kvarstad av rätten i avvaktan på tvistens utgång, måste han

till sin smärta förnimma hava utnyttjats av en utomstående person, en viss major Otto Orten, som friskt gjorde bruk därav.

Hovrätten svarade, att dess beslut av 27. 2. 1643 skulle stå fast och vore Stiernhielm ej nöjd därmed, kunde han vända sig till lantdomaren för gränssyn. Beträffande Schrafferskans överträdelse av erhållet mandat, kunde man anropa allmänne åklagaren.

Om man får tro, vad Stiernhielm på gamla dagar skrev till sin son härom, hittade nu Schrafferskan på ett ganska egendomligt sätt att bevisa sina bättre anspråk på den omstridda småskogen. Hon tog helt enkelt en missdådare och lät avrätta honom på den ort, där hon själv ville hava gränsen, för att ge sig sken av att äga myndighet över området i fråga, men — anmärker den gamle förnumstigt — »det där ger intet, emedan hon det af ingen autoritet gjort hafuer». Större effekt medförde ett annat knep: att i jorden nedgräva de rätta gränsstenarna och bortbränna märkena på dem. När de bönder, som med sitt vittnesmål kunde fällt henne, så småningom avlidit, hade hon visserligen även själv gått all världens väg, men hon hade haft tillfredsställelsen att veta sig ha ordnat så väl för sin son, att denne nu med goda chanser kunde hävda sig på grannens marker.

3. WRANGELSKAN.

När Stiernhielm blivit så skamligt behandlad av de unga bröderna Wrangel och deras vänner vid ett barnsöl i juli 1641, där alla synas ha varit grundligt berusade, var han icke sinnad att låta motståndarna undslippa straff. Men, såsom jag nyligen beskrivit i årsboken *Svio-Estonica*, drog han trots all ihärdighet till slut det kortaste strået. Fem år efter det stora slagsmålet syntes han äntligen stå vid målet för sina ansträngningar, men ånyo trädde en änka i hans väg och gäckade hans planer. Det var Dorothea von Hastfehr, den döde landshövdingens gemål, som genom en direkt hänvändelse till drottning Kristina åvägabragte ett kungligt ingripande i rättsproceduren, varigenom ej blott den i kriget tjänstgörande Fabian Wrangel d. y. utan även hans bror Helmich, vilken var den, som Stiernhielm helst ville åt, och som också utpekades såsom studenten Josephus¹ bane-

¹ Om denne se nu Anton Blanck: »Some more facts regarding the Dorpat brawl of 1641», i *Liber Saecularis* s. 898 ff., Tartu 1938.

man, befriades från inställelse inför rätta. Den ömma modern hade ej dragit sig för att framställa saken, som om hovrätten fordrade båda brödernas närvaro. Slutsatsen låg då nära till hands, att målet borde uppskjutas, tills kriget tagit slut. Själva framställningen, som givetvis står i den skarpaste motsättning till Stiernhielms i ovan nämnda årsbok refererade relation av förloppet, finnes tryckt i Samlaren 1889. Såsom en även för denna tid mindre vanlig omständighet kan om fru Dorothea nämnas, att hon två gånger låg i process med egna pigor vid hovrätten. Den ena stämde henne; den andra stämde hon.

4. BECKERSKAN.

Redan före sitt nederlag mot fru Hastfehr hade Stiernhielm i en annan landsända haft svår motgång mot en socialt mindre högtstående änkefru, avdöde tygmästaren Troijan Beckers hustru. Stiernhielm, som under sitt långvariga och dyrbara uppehåll i Stockholm fått sin ekonomi grundligt fördärvad, supplicerade ivrigt om nya förlänningar och lyckades också 1645 erhålla en del egendomar jämte tillhörande byar i Ingermanland mellan Narva och det nutida Leninograd. Men Beckerskan, som samtidigt var i Stockholm i samma ärende men »inthet wist hafwer weetatt att föreslåå», uppvaktade så ivrigt den sekreterare, som skulle utskrive Stiernhielms donationsbrev, att han fann sig föranlåten att draga ut några byar av Stiernhielms förläning, »där på han gjorde henne ett breeff på Lijfzdogz willkåhr, hwilket breffz dat: han på några dagar tillbaka drogh, på det att hennes breff skule synas wara äldre än mitt». »Nu händer», säger Stiernhielm i en annan skrivelse, »at iagh af detta intet wettandes, samma dagh som hon, hwar opå sijn Skuta, taga wår reesa hädan til Ingermanlandh. Jagh medh Hustru och Barn ledh, Vnder wägen, Skepbrott». Men änkan kom helskinnad fram och erhöill av den intet ont anande generalguvernören i Narva Erik Stenbock strax immission. När Stiernhielm emellertid anlände och började beswära sig hos guvernören, fann Beckerskan, att det gällde att handla raskt. Hon sålde skyndsamt sitt nyförvärv till en granne, överste Frans Knorring, tog »sine barns praeceptor, en Tysk Ribald medh den hon länge bolat hade, till ächta, och reeser af landet». Där stod nu Stiernhielm och fick hålla sig till översten, men denne blev honom

en hårdfjällad fisk. Varken Kungl. Maj., Svea Hovrätt eller Reduktionskollegiet synas ha haft lust att frånhända översten hans möjligen i god tro förvärvade egendom, trots att Stiernhielm, envist kämpande för sin egen rätt mot vem det vara månede, nog så småningom gjorde vad han kunde för att återfå det förlorade. Fusket med donationsbrevet lät sig väl inte bevisa, ty det dröjde osedvanligt länge, innan Stiernhielm kunde ta upp saken — hela 15 år. Översten stannade i Ingermanland, steg med tiden i graderna och höll redan i början på 1660-talet på att slå ut Stiernhielms gode vän Arent Möller från ståthållarämbetet i Narva, trots att han enligt Möller varken kunde läsa eller skriva. Änkan hördes aldrig mera av.

Det skeppsbrott, Stiernhielm led i kappseglingen med fru Becker, är helt säkert det samma, varav Columbus gett oss en så levande bild i sina Stiernhielmminnen. Swartling, som observerat detta, känner blott det ena av de här anförda breven och har därigenom kommit att såsom oriktig stämpla Stiernhielms utsago, att han tidigare än änkan erhållit donationen. Lät emellertid sekreteraren tubba sig till en antedatering, så äger Stiernhielms uppgift vitsord.

5. RYSKAN.

På sin ålderdom blev Stiernhielm ännu en gång utsatt för häftiga angrepp från en änkas sida, vilket gav upphov till trenne rättegångar inför hovrätten i Dorpt. Det bodde i denna stad en viss Anna Pegau, som säkert inte var ryska men väl varit gift med klädeshandlanden Niclas Rusz(e) eller Rüz(e). Till denne hade studenterna på den gustavianska högskolans tid ofta vänt sig för allehanda inköp och Stiernhielm hade då och då förklarat sig vilja ansvara för dem, när de inte kunde betala. Så hade Rusze fått ett tillgodohavande hos Stiernhielm, vars storlek var högst omstridd. Detta belopp sökte efter hans död änkan att indriva jämte ränta på ränta. Dessutom ansåg hon sig på grund av skäligen invecklade affärstransaktioner ha anspråk även på Stiernhielm tillhörig jordegendom och hon samlade på skuldsedlar, som Stiernhielm själv utställt eller övertagit från andra. Eftersom Stiernhielm efter 1656 aldrig återsåg Livland, kastade hon sig till att börja med över äldste sonen i huset Johan Markvard, vilken efter 1661 brukade bebo Vasula. Hon hade därvid god hjälp av den dåvarande lantdomaren i distriktet Carl Stackelberg.

Det började redan 1661 om hösten, då Johan Markvard stod inför den svåra uppgiften att sätta det av kriget härjade Vasula i stånd igen och lyckligen anlant från Sverige. J. M. skriver till sin far: »... summa här är alt öde på nyt, och inge medel i händren, ey heller Credit upå en aln walmar igenom den lätfärdige Connan Ryskan ... Ryskan låter åter höra sigh att wela hafua migh för rätta, ty hon säger sigh än hafua en annan min hr faders handskrift upå 500 rd: dem hon will hafua betalt; om min hr f. sådant icke i tijd förekommer så lærer wäll gå med detta som med det förra; Stakelberg skal hielpa till huad han kan.» Det förefaller ju av detta yttrande, som om Stiernhielm redan en gång varit illa ute för änkan; troligen har saken då för ovanlighetens skull definitivt avgjorts i lägre instans och akterna därigenom gått förlorade.

I juli 1663 skriver Johan Markvard åter och är nu allvarligt bekymrad, att Ryskan skall få en immission i Lilla Lofkaten: »der om jagh reda hafuer hört glunken, och hon hårdt der på anhåller; LandtRichtaren urgerar och der upå, och hafuer migh bedt det jagh hænna betala skulle; hon wore en fattig änkia; hos General Major Koskul wore wij och i hop för mijn afresa om samme sak, och skulle the migh båda persoadera til betalning på det jagh måtte undfly stoor widlyftighet och straf; der hadde då Ryskan fram en hoper bref der medh hon bewijsa wille det Lille Lofkaten så wäl som den store komme hænne med rätta til, och hade hænnas man dem bægge för sijne penningar köpt, doch så at han de penningar hade länt, åt Merfelt til lille Lofkats köpet, och åt Birkholtz til store Lofkaten, huilke penningar än inted ähre betalte wordne; altså har hon rät til godsens; ähro och samme köp brefuen dem i underpant gifne; de brefuen hafuer hon lätteligen kunnat få när Merfeltskan blef döo, om min hr Fr detta icke i tijdh förekommer, fructar jagh en wrångwijs domare, lærer göra migh något sned, ty jagh nu mera ingen undflycht hafuer.»

Saken förefaller invecklad och Johan Markvard handlade säkert klokt, när han ivrigt tillrådde fadern att utse en fullmäktig att bevaka sina intressen. Själv begav han sig till sin faders ingermanländska domäner och Stackelberg tog ett vänligt farväl av honom.

Men knappt var han borta, förrän Stackelberg till förmån för Ryskan belade en av bönderna på godset med kvarstad och 14 dagar efteråt beordrade honom att erlægga änkan tionde och dagsverken, »och efter iagh då intet wille efterlåta», skriver J. M., »worte migh siu såldater med en Vnderofficier i håfuet inlagde. dem iagh, upå

min hr Fs swar, som iagh förwänte ifrån Sweriget, i fem wickors tijdh underhålla måste, och bonden på kiöpet mista». Utsatt för starkaste påtryckning och flerfaldiga hotelser beslöt sig Johan Markvard för en kompromiss. Han lämnade Stiernhielms revers till en av traktens jordägare Andreas Singelmann, som han måst låna pengar av för att undgå den utmätning, som Ryskans allierade lantdomaren hotade honom med. Men så lämnade han i stället en egen revers till Singelmann och begärde faderns tillbaka för att kunna insända den till Stockholm i och för undersökning av dess äkthet. J. M. torde alltså faktiskt ha betalt Ryskan men endast i mycket förklausulerade ordalag ha låtit sin far, för vars onåd han var mycket ängslig, förstå detta. »Gud gifue», slutar han denna del av sitt brev, »det LandRichtaren måtte sielf få erlægga de penningar och beder iagh min hr Fr̄ tjenstligen han wille det så wijda bringa, det min twungne obligation (:eller i des stelle contente penningar åt Ryskan erläggia skolat:) jagh ey måtte wara förobligerat at hålla, det iagh doch alt ställer i min hr Fr̄ goda dispåsition och behag». Ävenledes fortsatte Ryskan att bråka om gränserna vid Lofkaten.

När Johan Markvard avlät denna skrivelse, hade han redan av sin far fått motta ett ampert brev till lantdomaren, som han i dennes frånvaro inte kunnat överlämna. Av detta kunde han se, att Stiernhielm ännu inte ansåg tiden kommen att bifalla sin sons begäran om en fullmäktigs utseende. »Icke utan förundran», säger Stiernhielm, har han »förnummit, om ett sällsamt procedere, som Hr LandtRichtaren har anstält, och lijka som welat twinga min Son till att swära till den praetension, som hr Claes Ruszes Enkia hafuer emot migh, härflytande af en förment skuldfordran. Nu hade iagh ment, att hr Lantrichtaren skulle hafua legitime citerat migh som är Principal i saken, och min Egen Målsman, hälst emädan iagh min Son ingen fullmacht något Vhti denne saken till at giöra eller låta, meddelt hafuer: j betrachtande att han inted sitter där såsom min Amptman eller fullmächtigh, Vthan såsom en gäst, att hafva der sitt vederlagh, till des han med förste occasion blifuer vocerader till sin förra charge igen . . . Nu måtte iagh gärna weta, huilkendera som hafuer syndat, antingen jagh, eller min Son? Jagh hafuer ingen Contumaciam committerat, emädan iagh aldrigh är blefuen citeradh, och liquel redunderar straffet upå migh, som gudhi ske låf ännu är Dominus meorum bonorum, icke heller kan min Son argueres

Contumaciæ, emädan han ingen fullmacht hafuer haft af mig till att swara.» Stiernhielm fordrar upphävande av kvarstaden på den till Ryskan indragne bonden vid hot om framtida obehagligheter för Stackelberg vid högre rätt. Blir han i laga ordning citerad, så är han beredd att utse en fullmäktig, som skall föra hans talan.

Men Stackelberg brydde sig inte alls om, vad Stiernhielm skrev. Och den medskickade appellationspenningen för vädjan till hovrätten ignorerade han. I stället fortsatte han att stämma J. M. Stiernhielm och denne besvärade sig i Riga, där han skötte sin kaptensbeställning, med framgång däröver hos generalguvernören, en ny Bengt Oxenstierna. Men lanträtten, som »saken sinistre interpreterat», skaffade sig understöd hos guvernören Fersen och indrog ännu en bonde till slottet, för vidare tilldelning åt Singelmann, som Johan Markvard inte ville betala utan hänvisat till Stackelberg för utfående av sin fordran. Den gamle i Stockholm lät nu saken ligga några år, men gömt är icke glömt och troligen 1668 vände han sig med en efter tidens ledsamma plägsed odaterad supplik till kungen för att få den av Stackelberg utverkade exekutionen upphävd, till dess saken blivit i laga ordning avgjord.

Kungl. Maj. biföll Stiernhielms begäran, men ändå hjälpte det inte. I en förnyad böneskrift låter Stiernhielm konungen veta, att den allernådigste befallningen till trots lantdomaren vidhåller sin vrånga dom och av kommandanten Koskull erhållit militär handräckning till dess utförande. Om hjälp mot en sådan »öfueralla de måtten stor öfueruåld och orätt» anropar Stiernhielm åter konungens hjälp, begär upphävande av arresten på bönderna och skyldighet för Stackelberg att inför hovrätten stå Stiernhielm till svars.

Även denna gång hjälpte regeringen Stiernhielm och denne kunde nu äntligen instämma Stackelberg för hovrätten i Dorpt. Men Stackelberg förklarade, att han icke vore identisk med lanträtten. Ville Stiernhielm klaga mot lanträtten, finge han instämma densamma in corpore. Stiernhielm drog sig inte för detta och nu utspann sig en vidlyftig process, där Stiernhielm företrädde av överkonsistorie-notarien och hovrättsfiskalen Georg Meyer. Meyer refererade hela det tidigare händelseförloppet och påvisade, hur lanträtten missaktat ej blott Kungl. Maj. och generalguvernören i Riga, utan även hovrätten själv, som sett sig nödsakad att meddela Koskull varning att i strid mot regeringens order lämna lanträtten handräckning mot

Johan Markvard. För övrigt vore ju nu adeln befriad från inkvartering av soldatesk och om man alls skulle stämt Johan Markvard för Singelmanns skull, så hade detta måst ske inför krigsrätt i Riga. Slutligen nekade Georg Stiernhielm att erkänna den skuldsedel på 50 riksdaler, med ränta utgörande 100 riksd., som från Ryskan vandrat vidare till Singelmann och ursprungligen härrört från borgmästaren Claus Teschen.

I sin motinlaga beklagar lanträtten, att Stiernhielm, som så länge själv suttit vid dess roder, nu fördömer den så starkt. Det var inte lanträtten, som bar skulden för inkvarteringen; den hade Ryskan utverkat genom personlig uppvaktning hos A. Koskull. Hade Johan Markvard hållit sin överenskommelse med Singelmann, hade han också varit förlikt med Ryskan. När han icke höll den överenskomna betalningsterminen, var det rättens skyldighet att åter ingripa. Från kärandesidan kom svar på tal och Stackelberg begärde uppskov med målets fullföljande. Detta bifölls och lanträttens replik kom först i januari 1671. Den karakteriserade motpartens argumentering såsom virrig och konfys. Efter ytterligare ett år ingicks privat förlikning mellan parterna och Johan Markvard anhöll, att domen ej skulle kungöras.

Men Ryskan, som märkte, att hon med dessa processer inte hade utsikt att erhålla några penningar, började 1669 själv en rättegång mot Stiernhielm och höll sig visligen nu direkt till Georg. Första gången hade hon otur; den gamle lät icke höra av sig. Året därpå kom hon igen och krävde dom in contumaciam, om svarandeparten ej läte representera sig. Johan Markvard kunde då framvisa ett brev från fadern, vari han sade sig helt ha glömt bort stämningen, »af orsack att i våras då iagh lågh dödziuk, blef migh fuller, som iag nu igenom tin erindring migh kan påminna en citation insinuerat, men den samma då af sijde lagd och således i glömska kommen att iagh sedan icke det ringeste hafwer honom ihogkommet ...». Han lovar nu att till nästa juridica skaffa sig en fullmäktig och stå till svars.

Anna Pegau hade i sin första supplik uppgett sina fordringar till 580 riksd. 1670 uppgavs beloppet vara 517:11 riksd. Ett extrakt ur Niklas Rüss räkenskaper framlades, där man fick se alla möjliga inköp, som Stiernhielm eller de av honom beskyddade studiosi gjort 1639—1640 för sammanlagt 290 riksd. Därtill lades äldre, ej

närmare specificerade fordringar, så att slutsumman blev den ovan angivna. En fordran, som Stiernhielm påtagit sig för studenten Simon Döpkens räkning, var särskilt uppförd men gällde blott 16: 70 riksd. Större var en restfordran från en vinskänk på 92 riksd.

1671 vidtog den egentliga processen med Meyer som svarande-ombud. Meyer lät rätten förstå, att han och hans uppdragsgivare tyckte det vara en oförskämdhet av kåranden att efter trettio års förlopp komma stickandes med gamla studenträkningar. Han framlade bevis för att Stiernhielm 1633 och 1638 betalt Rüss tillsammans 300 riksd. Vidare producerade han räkningar från Stiernhielm å till Rüsse levererad råg m. m., 3 tunnor 1640, 40 tunnor 1642 och 9 tr 1646. Emellertid voro blott de mindre posterna kvitterade av Russe.

»Die Fraw Russische» skrädde inte orden i sin gensaga. 'Vore bara Stiernhielm själv här, så skulle jag nog uppfriska hans minne', menade hon. 'Innan han lämnade landet skyllde han på sin hustrus sjukdom; senare skyllde han på penningförlägenhet, när han inte ville betala mig'.

Meyer protesterade och vidhöll, att betalning för länge sedan erlagts i form av spannmål på Ruszens egen begäran. I en supplik framhöll han dessutom, att saken ej borde tillåtas hålla på längre. Varför begärde inte Ryskan på sin tid en skuldsedel, om hon menade sig ha fordringar på Stiernhielm, när han lämnade Östersjöprovinserna?

Den 23 december 1671 föll domen. Kåranden förklarades ha onöjaktigt dokumenterat sin fordran. Svaranden frikändes »compensatis expensis». Så hade Stiernhielm få månader före sin död äntligen tillfredsställelsen att slå ut en änka i sista ronden.

Anm. Som källor för ovanstående skildringar ha anlitats: i första rummet den dorptska hovrättens arkiv i Lettlands Statsarkiv, Riga, och vidare Vasulapapperen i Svenska Akademiens Arkiv, Livländska generalguvernörsämbetets arkiv i Estlands Statliga Centralarkiv, Dorpat, Kungl. Bibliotekets autografsamling, Biographica i Riksarkivet och samlingarna av småtryck i Rigas Stadsbibliotek. Alla citerade brev från och till Stiernhielm komma så småningom att utges och kommenteras, de förstnämnda i Svenska Vitterhetssamfundets edition. Brevet från A. Bure till Gaunersdorff återfinnes under signum 1642. 6 a i Hovrättsarkivet, Riga, det från Oxenstierna till Harald Bengtsson under LRKKA III: 3 i Dorpatarkivet.

TVÅ GRAVDIKTER AV G. J. TÖRNQWIST-
ADELCRANTZ

UTGIVNA AV

ERIK NOREEN

Som ett supplement till de »Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker», som jag i Vetenskaps-Societetens skrifter 20 publicerat (1937), meddelas här ytterligare två tillfällighetsdikter av Georg J. Törnqvist, adlad Adelcrantz. Båda skrifterna finnas i Kungliga Bibliotekets samlingar av »Verser till enskilda», den första i 4:o, den andra i folio.

1.

Sista

Far Wäl

Till

För dätta *Bibliothecarien* hos fordom Hans
Hög-Grefwelige *Excell.tz* Kongl. Rådet åk Dråtzen

Högwälb. Herr Grefwe

MAGNUS GABRIEL

DE LA GARDIE,

Åg Sedermera wid Store-Kyrkian wälförårdnade *Musicum*

Dän Ehreborne och Wälaktade

Her: JACOB

STÅHLBÄRG/

Då

Däß Döde Lekamen effter ett berömmeligit men i
sin bästa Alder Saligen slutit Lefwerne/ uti *St. Nicolai*¹ Kyrkia den 18.
Octobris Anno 1691. med Christ-öflige *Ceremonier* uti myken För-
nähm åg hederwärd Församblingz Närwaro i sin Lä-
gerstad åg Hwilo-Kammar nedersattes

Ståkkholm/ Trykkt uti Sahl. LARS Walls Trykkerij.

¹ Or.: *Niaolai*.

ACh flychtig Skyndsamhet! så hastigt til at flyttia?
War redan rena Siäl dig Boningz-Tiden åm?
At bäst din Liuflighet uti vårt Nöje kåm/
Så finge wij äy mer dän samma önskligt nyttia!
Kund' intet af dän Dygd din kårta Lifztijd bar/
Rå til vår Hugnad at förlängia dina Dar?

Men Himlens Kiärlek har så högt ditt Sinne skattat/
Siälff Öfwermakten tykt/ at äy din Redlighet/
Had' längre anstådt at ibland slikt Wårldz-Förtret
Åg kringa Skiften sig bemödat åg sig mattat!
Dät klara Sällskapet i Äwighetens Trakt/
Har längtat til at ha dig Sälle i sin Prakt!

Så lef Ewårdligt i en oförwansklig Lykka!
Men wij som lida af din Trohetz Saknad Men/
Åß anstår öfwer dig i en Albaster-Sten
Ett ofalskt Döme/ dåkk mäd gyl'ne Ord intrykka:
Tråtz dän sãm hafwer kiändt Hr. STÅLBÄRG i sin Wårld/
Åg i däs Wånskap märkt dän aldraminsta Flärd!

Men han war ärbar/ mild/ from/ hurtig åg uprichtig/
Behiartad/ lustig åg til allas Sinnen bögd/
At ingen fan sig äy bli Hiertförnöiligt nögd/
När i däs Sällskap han sin Ro fikk giöra wiktig;
Åg Medlet hwar mäd han alt Lastbart öfwerwan/
War: At äy nån's Förtal uppå däs Tunga bran.

Hwem war så ängslig/ at han när däs Strängiar rördes
Äy kwiknade straxt up? hwar blef så Stenhårdt Bröst/
At när hans Fingrar bröt i Tusen Driller löst/
Dät äy af Liuflighet utåm sig siälft straxt fördes?
Äy Under då at här däß Dygd åg Artighet/
Giör hos hans Wänner en slik Saknad och Förtret!

Men hwad han hade ju dät Felet sãm wij alla/
At för'n han föddes/ war han dömdet til at dö;
Dåg fast han hinte äy utwänta Äldrens Sniö/

War han dåk hel förnögd när HÄrren tåktes kalla.
Ah! en Lycksalig åg mer än beprislig Stund!
När en så Samwetz trygg sig tar den sidsta Blund!

Din Kråpp han såfwer/ men din Siäl hon liufligt wakar
I obeskriflig Frögd/ åg wäntar jämwäl at
Wij äntlig åg sku få dän aldrakiärste Skatt/
Af dän en minsta Prikk all Wärldens Wällust wrakar.
Såf liuflig i din Mull dän trånga Hufwud-Giäl!
Åg til den Högstes Dag far trogne STÅLBERG wäl!!

Georg: Jos: Törnqvist.

2.

Grifft-Beröm

upteknat

Då

Dän Ereborne/ samt mykket Gud- åg
Dygd-älskande HUSTRU

CHARLOTTA

BERGEMAN,

COMMISSARIENS

Ereborne åg högaktadt

HERR

ARVID FORSSENWALDZ

för dätta

Kiärälskelige Maka

Efter ett Saligt Lefwernes-Slut uti hög-förnäm/ åg ymnig För-
samblings biwistan till sin Hwilo-Kaṁar åg Lägerstad beledsagades/
som skedde uti St. Nicolai Kyrkia den 14. Junii Anno 1696.

STOCKHOLM/

Tryckt hos Nathanael Goldenau.

ÅM nånsin Ärbarhet i Wårlden blitt belönt/
Åm nånsin Dygdens Låf åg Årans gröna Ceder/
Har gjort ens döda Mull dån alldrasidsta Heder/
Så bör wist dånna Griffit bli ymnigt där med krönt.

Min Pånna fuktas äy af nån Sminkaktig Flård
Med fåfångt Hykklerij för Wårlden att förgylla/
Men jag kan tråða att äy någon kan mig skylla/
Dåt jag här sätter mer än hånnes Dygd är wård.

J Ärbarhetens Fålcck/ J Hevä tåkka kiön¹
Åt hwilka Dygden siålf åg Himlens Nöije smystrar/
J saknen ofelbart en af er bästa Systrar/
Som bådt' af Skapnad åg af Artighet war skiön.

J saknen åg än mer/ J saknen altförsnart/
Ty i sin Liufste wår åg Vngloms bästa gröda/
Har hon hårt-bleknat åg är samkat til de döda/
Dåkk lämnat ett Beröm hel ogement åg rart.

Gudfruktigheten war dåß alldradyrste Skatt/
Hwar i hon wiste sig tills sidsta Pusten nöijder/
Åy war dåß Hand emot de Tårfftiga hopböijder/
Men till att hiålpa fans dån samma alldrig matt.

Wål artat Seders Skikk/ åg redlig Wånlighet
Giord' hånne så hos kiänd som okiänd tåkka åg aktat/
War flitig i sitt Hus åg stådze sig så waktat/
Att hon sin Man äy wijst en Prikk utaf Förtret.

Så att åg då hon sidst af Dödsens hårda Skått/
Fann sig anträffat/ tordz hon äy sin Wårck beklaga/
Att hon sin Kiårste äy i Ångslan skulle draga
Men (sad' hon) bästa Wån/ mitt Tillstånd är hel gått.

Åg tykkes mig såm hon än effter Döden skull
Till honom dåða Ord ur mörka Grafwen sända:
Min FORSSENWALD hålt upp att dig med Ångslan ånda/
Åg med så mången Tår beströ min döda Mull.

¹ Or. har här punkt.

Du west hur kärligt jag har dig till nöjes gått
Dän kårta Tiden som jag med dig sammanläfwat/
Män sedan sãm jag har ur ditt Ångiãnge swãfwat/
Har jag en Wãn utaf fast högre Wårde fått;

Dåkk sådan Wãn som du åg siãlfwer håller kiär/
Åg högre skattar än all Kiärlek uti Wården/
Sãm åg sen äfwen du gått dãn allmänna Fården/
I Härlighetens Famn åß sammanfatta lär.

Far wäl! haf tusen Takk min alldrabästa Wãn/
För all din Redlighet din Dygd åg troгна Kiärlek/
Min Carlkin lämnar jag i Gudz åg Lykkans Wårlek
Men äffter Tidens Slut wij råkas wäl igiãn!

G. J. TÖRNQVIST.

GUDEN HEIMDALL ENLIGT SNORRES KÄLLOR

AV

IVAR LINDQUIST

Denna undersökning är tillkommen med anledning av Åke Ohlmarks' avhandling »Heimdalls Horn und Odins Auge. 1. Heimdallr und das Horn», 1937, men har ej som denna religionshistorisk-världsetnografiska intentioner utan rent filologiska.

Den innebär ett skärskådande av vissa Ohlmarks teser, men den vidgar sig i själva verket till en självständig källkritik av — som jag tror — betydelse för bedömandet av gängse uppfattningar, i modern tid framställda främst av Hugo Pipping, Jan de Vries, Rudolf Meissner, Vilhelm Grønbech.¹

1. EXEGES AV KVÄDET HEIMDALLARGALDR.

Snorres utdrag ur Heimdallargaldr. Snorre Sturloson omtalar på två ställen i sin mytologi ett kväde, som han kallar Heimdallargaldr. På det ena, i Gylfaginning, kap. 15 efter Finnur Jónssons räkning i den nya arnamagneanska upplagan (1931), kap. 27 efter den äldre, ger Snorre ett citat ur kvädet. När somliga citera citatet som Heimdallargaldr självt, är det bevisligen felaktigt; ty på ett annat ställe refererar Snorre ett annat stycke ur kvädet.²

På grund av handskriftsvarianterna kan man konstituera en tillfredsställande text av citatet.

Jag tillåter mig att ställa vid sidan av varandra de fyra huvudhandskrifternas versioner (en inledande prosa + poesien), då det inte rör sig om något långt stycke och ingen förut har gjort det.

¹ Pipping, Eddastudier 1—3, i Studier i nordisk filologi 16—18, 1925—1928; Grønbech, The Culture of the Teutons, 2 (1931), s. 324—327, 336 etc., se registret därstädes; Meissner, »Rigr» i Paul—Braunes Beitr. 57 (1933), s. 109—130; de Vries, Studien over germaansche mythologie. 9. »De oudnorsche god Heimdallr» i Tijdschrift voor ned. taal- en letterkunde 54 (1935), s. 53—81; se ock Franz Rolf Schröder, Altgermanische Kulturprobleme (1929), s. 108—118.

² Se nedan s. 62.

U (»Uppsalaedda»; Upps. Universitetsbibl. Delagardieska saml. nr 11, 4:to, från 1300—1325¹; fototypisk upplaga utgiven som »Snorre Sturlasons Edda, Uppsala-handskriften DG 11, reproduktion i ljustryck tillägnad Islands Allting vid dess 1000-årsfest 1930 av Sveriges Riksdag», Sth. 1930), blad 9 recto, r. 22:

ok en segir i sialfum Heimdallar galldri. Nio em ek meygia maugr ix. em ek systra sonr.

R (»regius»; Köpenhamns kungl. bibl. Gammel kongel. Saml. nr 2367 4:to, från ungefär 1325; efter avtrycket i »Edda Snorra Sturlusonar, udgivet efter håndskrifterne af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat ved Finnur Jónsson», Kbh. 1931, s. 33):

ok enn segir hann sialfr i Heimdallargalldri Niv em ec mæpra mavgr ix. em ec systra sonr.

W (»Wormianus»; fototypisk upplaga »Codex Wormianus (The Younger Edda) MS. No. 242 fol. in The Arnamagnæan Collection in the University Library of Copenhagen. With an introduction by Sigurdur Nordal.» Copenh. 1931). Bl. 10 recto, r. 28:

ok en segir hann sialfr i Heimdallar galldri. Niv em ek mædra mög niv em em ek systra sonr.

T (»Trajectinus»; Utrechts universitetsbibliotek, »De Codex Trajectinus van de Snorra Edda, door Willem van Eeden, Leiden 1913», s. 23, r. 29). Bl. 8 verso:

enn segir hann sialfr j Heimdallar galldri. Nio em eg mōdra mogr nio em eg systra. (sic).

Följande lydelse, som avviker från Finnur Jónsson, den siste isländske utgivaren, men följer Fritz Löffler, vill jag betrakta som originalet närmast:

Ok enn segir hann (: Heimdallr) siálfr í »Heimdallargaldri»:

Niu em ek meyia mögr,

níu em ek systra sonr.

U's variant *meyia* är här med Löffler föredragen för den, alla andra välja, *módra*. Bägge läsarterna ha verbala analogier i motsvarande sammanhang, den med *módra* i Húsdrápas *módra mögr* ... ok einnar átta ('åtta och en mödrars son'), den med *meyia* i

¹ För tidsbestämningen se exempelvis Finnur Jónsson, Edda Snorra Sturlusonar, Kph. 1931 (citerad utförligt i texten ovan), s. XI.

Hyndlulíóds *Níu báru . . . , iotna meyjár* ('nio jättemöar födde') samt i Snorra Eddas prosa: *kann báru at syni níu meyjár ok allar systir*.

Fritz Löffler har i sitt banbrytande arbete »Om några underarter av *ljóðaháttir*»¹ visat, att det citerade poetiska utdraget hör hemma i en dikt avfattad på *ljóðaháttir*. I en halvstrof har det utgjort tredje och fjärde versraderna, sinsemellan parallellt byggda. Till typen är det likt Hávamál 105:

Ill idgiöld lét'k hána eptir hafa
síns ins heila hugar,
síns ins svára sefa.

Allitterationssystemen äro fullt analoga. Löffler bestämmer versmåttet som *galdralag*. Flyktigt hade redan Sijmons antagit det samma. Det uppstår så en märklig överensstämmelse med diktens namn »*Heimdallargaldr*». Löffler visar upp, att *galdralag* är en underart av *ljóðaháttir*. Han antar läsarten *meyja* efter en utförlig motivering, som vill hävda, att det endast så blir genomförd parallellism i tanken (»mödrar som voro mö a r, mödrar som voro syst r a r»). Däri måste man ge honom rätt; detta stilkriterium må bli avgörande. — Läsarten *módra mögr* får väl tillskrivas inflytande från Húsdrápa.

Den som man anser äldsta handskriften, Uppsalaeddan, har på denna punkt den goda läsarten, det må vara att den ofta eljes är oerhört bristfällig och förvanskad.

Löfflers undersökning av *Heimdallargaldr*'s text, så långt denna i sitt stympade skick räcker, torde ha en viss vikt ur den synpunkten, att därmed är ådagalagt, att dikten företer högsta konstmässighet i form och fullkomlig reda i tanken. Det är ett klassiskt diktstycke. Man kan alls inte gå med på den dom som har uttalats i Åke Ohlmarks monografi om *Heimdall*.² Utan att känna till Löfflers insats yttrar denne forskare, driven av ett intresse att förringa *Heimdallargaldr*'s litterära värde med hänblick på det andra, som kvädet enligt Snorre har omtalat (nämligen *Heimdalls* genomslagning med ett

¹ Fritz Löffler i *Studier i nordisk filologi* V. 5, s. 49 o. f.

² Ohlmarks, *anf. arb.*, s. 120.

huvud): »Es ist nichts, was hindert, dass auch der Heimdallargaldr einer späten nachklassischen Dichtung angehören kann».

På mig, som i olika skrifter har haft anledning att syssla med »galdrar»,¹ gör det lilla fragmentet med dess rubrik *Heimdallargaldr* intrycket av god klassicitet. Och jag måste starkt reagera för Ohlmarks' försök till litterärkritisk diskvalificering, byggt som det är på bristfällig insikt i litteraturen om en inte minst för en nordisk religionshistoriker viktig enskildhet i den litterära traditionen. Jag kan ock formulera motkritiken så: bevisbördan för Ohlmarks' tes ligger på dennas upphovsman. Den omständigheten, att Snorre, som är erkänt lyhörd för äkthet-oäkthet, inte har förkastat kvädet som mytologisk källa, synes för övrigt vara en stark instans för äktheten och åldern.

Sedan jag efter Löffler har underkastat fragmentet en metrisk-stilistisk analys och funnit, att det står provet, vill jag göra det till föremål för en undersökning, som skall gå ut på att om möjligt bestämma dess förlorade ram.

Man har en yttre ledning i jag-formen (»em ek») kombinerad med uppgiften om sonskapet, vidare i själva den omständigheten, att det är författat i *galdratag*, en underart av *lióðaháttur*, och slutligen i den säkerligen autentiska titeln till kvädet i dess helhet, *Heimdallargaldr*.

Jag-formen säger oss, att stycket är hämtat antingen ur en dialog, däri Heimdall är den ene talaren eller en monolog av Grimnismåls typ. Man kan tänka sig, att det är en del av ett svar på en fråga, vem Heimdall är son till. Sådana samtal tillhöra en typisk litterär genre i eddakväderna.² Det är alltid den ene blott av

¹ I. Lindquist: *Galdrar 1923: Religiösa runtexter 1, Sigtuna-galdern*, Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund 1932.

² Man finner i en rad eddakväden, alla på ett när avfattade i *lióðaháttur*, samtal, vilka leda till att den ene talaren yppar sin härkomst i tydligen traditionella vändningar. Jag avtrycker styckena här. Fullständigt ger jag endast svarets lydelse.

Det finns två schabloner. A. *Ek em sonr N. N.'s* och B. *N. N. hét minn faðir*. Det senare står regelbundet efter en sats, som ger den svarandes eget namn — typen *Sigurðr ek heiti* — och ansluts därtill asyndetiskt. Var sats upptar 1 versrad.

två samtalande, ofta en främling eller en ankommande, som ger utom sitt namn sin faders namn, med andra ord härstamningen. *Em ek sonr N. N.'s* eller *N. N. hét minn faðir* äro de stående fraserna. Det är klart att dessa ord ha svarat till en verklighet i livet,

Undertypen A.

- Hárb. 9. [Segðu til nafns þíns, ef þú vill um sundit fara!]
Segja mun ek til nafns míns, þótt ek sekr sía'k,
ok til alls øðlis: Ek em Óðins sonr,
Meila bróðir en Magna Faðir,
þrúðvaldr goða: við Þór máttu hér dóma.
- Alvíss. 6. [Hvat er þat rekka, er etc.]
Ving-Þórr ek heiti — ek hefi víða ratat —
sonr em ek Síðgrana.

Undertypen B.

- Fáfn. 4. [Sveinn ok sveinn! Hverium ertu sveini um borinn?
hverra ertu manna mögr?]
Ætterni mitt kveð ek þér ókunnikt vera
ok mik siálfan it sama.
Sigurðr ek heiti, Sigmundur hét minn faðir,
er hef'k þik vápnunum vegit.
- Reg. 2. [Hvat er þat fiska, er etc.]
Andvári ek heiti, Óinn hét minn faðir,
margan hefi ek fors um farit.
Aumlig norn skóp oss í árdaga
at ek skylda í vatni vaða.
[Hvaðan þú fórt, hvaðan þú fgr gørdir,
hvé þik hétu hiú?
At ætt ok nafni skal ek iartegn vita etc.]
- Fiqls. 47. Svipdagr ek heiti, Sólbiartr hét minn faðir,
þaðan rákomk vindkalda vegu.
Urðar orði kveðr engi maðr,
þótt sii við løst lagit.
[Hvé þu heitir, hála nágráðug?
Nefndu þinn, fála, føður: etc.]
- Helg. Hiðrv. 17. Hrimgerðr ek heiti, Hati hét minn faðir.
þann vissa'k ámatkastan iqtun.

Jag anmärker, att typen B nyttjas, när sonens (eller dotterns) namn stavrimmar med faderns: *Sigmundur* — *Sigurðr*, *Óinn* — *Andvári*, *Sólbiartr* — *Svipdagr*, *Hati Hrimgerðr*. Detta förklarar till en god del, att

Níu em ek meylia mögr,
níu em ek systra sonr.

har avfattats så, att det är hänförligt till typen A; *Heimdallr* rimmar ju inte med mödrarnas namn: *Útfrún* o. s. v.

ett bruk att inleda samtal mellan obekanta, men litterärt sett är inlägget en fint av författaren att få huvudpersonen föreställd för åhörarna. Det är en urgammal beståndsdel i de germanska kvädena, ty det har en fullgod motsvarighet utom Norden i det allittererande Hildebrandslied.¹

Man skulle kanske tro, att man i fråga om citatet ur Heimdallargaldr står inför ett sådant moment i en dialog. Men den andra möjligheten må ock aktualiseras, alltså att scenen har varit en annan: Heimdall har uppträtt inför en människa eller en skara människor med en monolog och däri avslöjat sitt gudaväsen ungefär som Oden i Grímnismál, str. 46:

Hétomk Grímr, hétomk Gangleri,
Heriann ok Hialmberi,
Pekkr ok Þridi o. s. v.

I fall man antar, att Heimdallscitatet är ur en dialog, är det onekligen märkligt, att guden uttrycker sig i galderform. Jämfört med de kända fallen av de nyss berörda bekantningsdialogerna framstår stycket som unikt i det avseendet. Det är lika unikt däri, att det nämner moderns namn, rättare sagt mödrarnas; i alla de autentiska fallen är det fadersnamnet som presenteras. Antar man däremot hypotesen om monolog, blir början på Odensprestationen en analogi i så måtto, att där också talas i galderform, dock endast i de två inledande verserna *Hétomk Grímr, hétomk Gangleri*. Guden fascinerar åhörarna med detta verkningsmedel av suggestiv, trollsk art; de kungar, som äro nämnda som åhörare i ramberättelsen, bli mållösa av det, får man tänka sig.

Vem som på den andra sidan har deltagit i den eventuella dialogen, är tämligen givet. Man känner inte till, att Heimdall har legat i ordstrid med mer än en, och det är *L o k e*. Striden nämns

¹ Det återopade stället i Hildebrandslied lyder (str. 17):

[Dat sagetun mi (ofto) usere liuti etc.]

dat Hiltibrant hætti min fater.

Ih heittu Hadubrant.

Här är det dock inte samma teknik med fråga och svar, ehuru stycket står i en dialog. Som följd av den episka bredden i Hildebrandslied kommer fadersupplysningen i en underordnad sats. Och det har lett till att upplysningen om det egna namnet har utsatts efteråt.

i källorna med de synonyma beteckningarna *deila*, *þræta* (*Loki þrætudólgr Heimdallar* o. s. v.), den har avspelats på ett ställe, som i en källa kallas *Singasteinn*, och bägge vederdelomännen voro i sälhamn. Har det varit Heimdalls mening att med sitt galdrande göra Loke mållös? I så fall måste, för att inte framställningen skall verka naiv, Heimdalls avslöjande av sin identitet ha kommit på slutet av samtalet. Snarare har han velat betaga Loke, som nog inte så lätt lät göra sig mållös, makten, så att denne måste lämna ifrån sig det stulna, Brisningamen.

Man får väl lämna denna diskussion öppen och sluta med att säga, att den, om än inte ofruktbar, dock inte leder till målet, nämligen att klart ange Heimdallsцитatets infattning. Det att man så mobiliserar kännedomen om vad man kan antaga vara likartade sammanhang i eddadikternas värld, karakteriserar och typiserar, är emellertid den enda framkomliga vägen. Så mycket gott har det med sig, att det visar, att Heimdallsцитatet passar i stycke med den övriga eddadiktningen och sålunda för den skull gott kan vara klassiskt.

Man kommer därefter till frågan om titeln *Heimdallargaldr*. På samma ord *galdr* ändrar en annan titel, *Grógaldr*, eller, som det skrivs i de sena avskrifterna, *Gróu galdr* (genitiven analog med *Heimdallar*). Det heter om det mera fullständigt och för den litterära eller folkligt-litterära uppfattningen upplysande: »*Gróu galdr, er hon gól syni sínum dauð*». Där är början, som är en uppväckningsformel — om sådana och om galdrars makt vid uppväckning av döda får jag hänvisa till ett annat arbete av Åke Ohlmarks, *Totenerweckungen in Eddaliedern* (Arkiv för nord. filologi 1936) — avfattad i galderform: »*Vaki þú, Gróa! Vaki þú, góð kona!*» etc. Sådan galderform, som är inlagd i versmåttet *lióðahátt*, har jag i min avhandling *Galdrar* (1923) definierat som *galdralag* i anslutning till Snorra Edda. Nu är det att märka, att det inte är, som titeln ger anledning att förmoda, Gróa själv som uttalar denna formella galder, utan hennes son, Svipdag. Titeln 'Gróas galder' hänför sig till en rad strofer, lagda i Gróas mun, vilka icke äro galderformiga men sägas vara framförda med galande röst. (*Galdrá þú mér gal — — þann gel ek þér fyrstan — —*). Att Gróa likväl, som man kunde vänta, förmår att uttrycka sig i *galdralag*, det visar den fjärde strofens begynnelse: »*Lǫng er for, langir 'ro farvegar,*

langir 'ro manna munir». Denna fria växling kan tänkas vara ursprunglig. I så fall behöver det andra kvädet, Heimdallargaldr, inte ha varit alltigenom i galderform. Ett och annat galderformigt stycke, som det händelsevis bevarade, kan ha varit insprängt i vanlig *lióðahátt*. Men något ovisst är det ju till följd av den sena tillkomsttid man brukar tillmäta Gróugaldr.

Heimdallargaldr's tal om Heimdalls genomslagning med ett manshuvud. Om möjligt svårare än det problem, som anknyter sig till Gylfaginnings uppgift om Heimdallargaldr, är det som anknyter sig till Skáldskaparmáls. Då därmed hänger samman en del andra textställen, behandlas alltsammans med fördel under ett.

Man har följande fixa moment att utgå ifrån.

1. Efter ett allmänt talesätt och speciellt i en förlorad del av Heimdallargaldr har det enligt Skáldskaparmál 8 (alias 16) sagts, att »han (d. v. s. Heimdall) blev genomslagen med ett manshuvud» eller på originalets språk: *Svá er sagt, at hann var lostinn manz höfði í gognum. Um þat er kveðit í Heimdallargaldr*.

2. I Skáldskaparmál, i omedelbar anslutning till det nyss citerade, sägs: »Sedan dess kallar man ett huvud för 'Heimdalls bane'» (*Er síðan kallat höfuð miotuðr Heimdallar*).

3. I Grettis saga, kap. 63, omskrivs i en lausavisa, som tillskrivs Grettir, ordet 'huvud' med kenningen *Heimdala hiqrr* (var. *Heimdalla*). I en visa av en viss Biarni A-son (fadersnamnet otydligt i hs., Wormianus) omskrivs samma begrepp med den analoga kenningen *hiqrr Heimdallz*. *Hiqrr* är ju ett ord för 'svärd'. I överensstämmelse härmed heter det i poetiken a) i Gylfaginning 27 (alias 15): *Heimdallar sverd er kallat höfuð*, b) i Skáldskaparmál 69 (alias 87): *Höfuð — — —, þat skal kenna at kalla Heimdallar sverd*.

4. I Snorres Háttatal 7 omskrivs 'svärd' med kenningen *hjalms fylli* (d. v. s. 'en hjälms fyllnad' = 'huvud') *Vindhlaes*; då *Vindhlaer* är ett binamn på Heimdall enligt Sn. Ed., är detta liktydigt med *höfuð Heimdallar*. I enlighet härmed heter det i poetiken: *Heimdallar höfuð heitir sverd*, Skáldskaparmál 8 (alias 16).

I den ovannämnda avhandlingen om Heimdall har Åke Ohlmarks försökt att komma till rätta med de egendomliga uttrycken. Men jag menar, att det har varit förgäves för honom liksom för alla föregångare.

En förtjänst vill jag genast anteckna. Översättningen ovan av *miotudr Heimdallar* (i mom. 2) beror på Ohlmarks, som (s. 152) påyrkar, att *miotudr* här som överallt eljes skall översättas med 'död, bane' (jfr Sigurdarkvida in skamma 71, Oddrúnargrátr 16 och en Hervor tillskriven visa i Hervararsaga); se ock Fritzner, som anför till jämförelse angelsaxiskans *meotod* ('fate'; 'God'). Alltså är det klart, att huvudkastandet måste ha lett till gudens död, hur svårt detta än är att förena med vad vi annars veta om Heimdall — för att inte tala om de allmänna betänkligheterna.

Att Ohlmarks inte har dragit denna slutsats eller velat uppehålla sig vid denna Heimdalls död, hänger samman med hans förutfattade mening, att Heimdallargaldr är en jämförelsevis sen — och därför otillförlitlig — skapelse; jag citerar s. 153: »Eine Folge dieser Betrachtungsweise ist, dass man den Heimdallargaldr, in welchem nach SnE der Mythus von dem Kopf erhalten ist, als eine nachklassische Gelehrsamkeitsdichtung ansehen muss». Han påstår, att de kenningar, som ovan ha anförts i momenten 2 och 3 icke äro sekundära i förhållande till myten, som jag har uppdelat på momenten 1 och 2, utan primära. Myten skall vara tillskapad som »ein sekundäres $\alpha\lambda\tau\omega\nu$ für die Kenning».

Det är klart att allting härvidlag hänger på åldern av Heimdallargaldr.

För min del vågar jag hysa den bestämda meningen, att Ohlmarks ställer saken på huvudet. Snorres mening torde inte ha varit någon annan än att kenningarna äro att härleda från myten; men jag medger, som man förstår, att detta inte är en avgörande instans, ty 1200-talsmannen Snorre kan ju ha misstagit sig i ett sådant spörsmål. En svårare motinstans mot Ohlmarks, är den omständigheten, att det, så vitt jag kan se, inte har visats upp någon analogi till att en *kenning* har föranlett en myt. Tar man sålunda upp problemet och skärskådar det ur alla upptänkliga synpunkter, kan man inte komma till någon annan slutsats än att det inte är lönt att närmare gå in på Ohlmarks tankebanor, när det gäller att klarera kenningarna (*Die Sonne = *Heimdallar hofud* etc., s. 153, alternativt *Der

Kopf wird das Schwert des Bocks [skall vara Widders!] genannt etc., s. 154). När man som Ohlmarks börjar förklaringen i galen ända, är det inte ägnat att förvåna, att deduktionerna leda fram till en scen med en kullerbytta (anf. arb., s. 150): »Wir haben also hier zwei gerade einander widersprechende Kenningar: 1) Der Kopf wird »Heimdalls Schwert» genannt, 2) das Schwert wird »Heimdalls Kopf» genannt. Von einer Substitution oder Umwerfung, die eine Äusserung der Skaldentechnik sein sollte [i en not åberopar Ohlmarks bl. a. Hugo Pipping], kann nicht die Rede sein. Hier liegt anscheinend ein Purzelbaum der Logik vor.»

Så som jag menar och skall motivera, föreligger här ingen inre motsägelse och äro kenningarna fullt logiska, nota bene efter de tankeregler som gälla för kenningar. Det enda som är oklart och öppet för gissning, är vad myten, som omtalas i momenten 1 och 2, syftar på. Men det är denna egendomliga myt, som kenningarna måste anspeja på. Den närmaste uppgiften är då att bringa dem i överensstämmelse med denna.

Uttrycket *miotudr Heimdallar* är ingen egentlig kenning utan en omskrivning i vår mening (på isländska kallat *vidkenning*).¹ Om Heimdall får ett manshuvud kastat igenom sig, så dör han naturligtvis, — därför 'huvud' = 'Heimdalls bane'. Det är alldeles som att 'sten' i poesien omskrivs med 'Hamdes eller Sörles bane', därför att dessa två hjältar blevo stenade. Omskrivningarna äro inga gåtor för dem som äro inne i myterna eller fornsägnera.

Men gåtlika omskrivningar, eller med annat ord kenningar, äro *Heimdallar sverd*, *Heimdallar hofud*. Till insikt om dem kommer man först efter en upplysning om genitivens art. Om genitivens art i kenningar — eller åtminstone de flesta kenningar — har jag en utredning, som må åberopas, i *Religiösa runtexter* 1, s. 34, 35. I själva verket är det så, att genitiven i den väldiga mängd av kenningar, som bestå av ett huvudord plus en genitiv, ofta ingenting annat är än en *beskrivande genitiv*. T. ex. omskrivningen för 'en krigare' *Ullr odds*; detta skall översättas 'en Ullr med en udd' (där Ullr, gudanamnet, står i oegentlig bemärkelse för 'en

¹ Snorra Edda; i den äldre arnam. uppl. I, s. 534 o. 536, i den nya s. 188 o. 189. Jfr ock Erik Noreen, *Studier i fornvästnordisk diktning* (1), Upps. univ. årsskr. 1921, s. 4 f.

man'): — den i vetenskaplig framställning vanliga mekaniska översättningen 'uddens Ullr' ger en oriktig mening, därför att vi på svenska inte ha den beskrivande genitiven i fri användning.¹ Grundordet behöver inte som i det nämnda fallet vara personbetecknande, det visar redan den omständigheten, att vi ha icke-kenningar, som ha sakbetecknande grundord, typen *fiska haf* 'ett hav med fiskar (fisk) i'.²

Följdriktigt och i samstämmighet med den forntida fria användningen av attributiv genitiv översätter jag *Heimdallar sverd* med 'svärdet som står i viss relation till Heimdall', eller närmare bestämt 'svärdet som genomborrat Heimdall' (Heimdallssvärdet så att säga). Det blir att bemärka, att 'svärd' är att reducera till 'mordvapen', jfr *Ullr* att reducera till 'man' i den ovannämnda kenningen. Men 'det mordvapen som genomborrat Heimdall' är ju mytens *manz hofud*; och sålunda kommer man fram till att sekundärt ett människohuvud, vilket som helst, kan kallas *Heimdallar sverd*. Nu frågas, varför just svärd? varför inte lika gärna *Heimdallar spiót*? *Sverd* är troligtvis valt därför, att enligt det heroiska språkbruket i poesien det dödsbringande vapnet framför alla andra är svärdet; man kan jämföra att *manz miqtudr* 'en mans bane' enligt Snorra Eddan är en omskrivning för 'svärd', fastän det för den del lika gärna kunde vara spjut, pil eller yxa.

¹ På samma sätt förhåller det sig med en rad vedernamn: *hrossa-prestr* 'prästen som särskilt är känd för sina hästar', *sleggiu-Gunnarr* 'Gunnar med släggan' o. s. v. (anf. arb., s. 34), likaså i en östnordisk runskriften signelse från Canterbury: *Gyrill sárþuara* 'Gyrill (namn på en sjukdomsdemon) med svärdet' (Rel. runtexter 1, anf. st.); det sistnämnda torde, såsom jag först i efterhand har funnit, svara i föreställningen till glosan *skelmir* för 'djävul' jfr *skálm* 'svärd'.

² Från fornsvenskan kan man peka på det analoga *fiska sio* i Rimkrönikan, Ny början av Gamla krönikan:

Man finder dher bönder siälla boo
som ey haffua nogh aker, änggh oc fiska sio.

Analyserar man en del sammansatta ortnam av naturnamnns art med genitiv i förledet, sådana som *Eykr-ey* (nuv. Öckerö, Boh.), inställer sig naturligt samma tanke: 'ön med ek (ekbestånd, kollektivt)' [ett ekbestånd finns nu på ön] likaså enligt min åsikt *Sturkö* (Blek.), uppkommet av äldre **Sturka øy* 'ön med ung-tjurar (ags. *styrec* m.)', två säkerligen mycket gamla önamn. Av samma art är enligt min mening det mytiska *Vágasker*, skäret med vikar (*vágar*).

Den andra kenningen (här ovan nr 4) förklarar jag vice versa: *Heimdallar hofud* är 'det huvud som enligt myten har relation till, d. v. s. blev till bane för Heimdall', d. ä. 'Heimdalls genomborrare', sekundärt 'svärd'.

Den sistnämnda kenningen förefaller onekligen sökt, förkonstlad. Men den har heller inte kommit till användning förrän så sent som i Snorres eget Håttatal (i strofen 7). Den kan då mycket väl vara en efterklassisk företeelse. Kenningen enligt momentet 3 däremot är fullt stilenlig, och den är ju också bättre betygd.

Föreställningen att ett manshuvud blir en guds bane är så fantastisk och verklighetsfrämmande, att den måste föranleda ett tolkningsförsök. Jag kan inte erinra mig att ha sett något sådant, och genom Ohlmarks avhandling får man inte hänvisning på något.

Till en början är det ju tydligt, att man har för sig en enskildhet i en myt. I en sådan kan ju liksom i folksagan de mest otroliga saker äga rum. Typologiskt sett vill det förefalla som om detta mytdrag bäst komme överens med berättelsen om det mordvapen, som hade relation till bröderna Hamder och Sörle, stenen. Sagan går där ut på att inget annat vapen än sten kunde bita på dessa två hjältar, som sålunda voro osårbara, »*gunnhelgir*» enligt Hamdismál, nämligen för dem som inte visste om hemligheten. Man vill då förmoda, att intet annat kunde bita på Heimdall än det som är av människa (*madr*). Guden har alltså en gång blivit slagen av en som visste om hemligheten, och denne har tagit det av en människa, som var hårdast och bäst lämpade sig till att *liósta* ('slå') *Heimdall í gognum*, en människas från bålen lösta huvud. Om man får ge fantasien fria tyglar, kan det ha berättats, att en mäktig fiende till Heimdall har slagit till huvudet på en närstående människa så hårt, att det har slitits av och flugit tvärs igenom guden.

I samband med detta försök till återframställning är det kanske inte ur vägen att påminna om en annan myt, den om Lokes bindning. När Loke skulle bindas av gudarna, misslyckades det gång på gång, tills någon fann på att gripa hans egen son, som var i vargskepnad, ta ut tarmarna och binda Loke med dem. Tankegången är religionshistoriskt sett den, att när helighet, oantastbarhet, »tabu», omvärver ett väsen, kan endast det, som är av väsendet, bli till skada i en fiendes hand. Narve är av Loke. Alltså rår man

på den mäktige med hans sons tarmar. Tarmar äro i sig själva ett lika problematiskt bindsle som ett huvud är en olämplig projektil!

Nu är Rig, som har blivit identifierad med Heimdall, anfader för Träl, för Karl och för Jarl enligt Rígsþula. Den inledande prosans ord om identiteten mellan Rig och Heimdall ha visserligen blivit starkt betvivlade bl. a. av Rudolf Meissner i en uppsats om Heimdall, »*Rígr*», där Rig i stället identifieras med Oden.¹ Men utan denna lära om ståndens uppkomst förstår man inte lätt Völuspás ingress

Hlióds bið ek allar helgar kindir,
meiri ok minni, mögu Heimdallar.

Håller man på att *megir Heimdallar* 'Heimdalls söner' (och inte, som Meissner vill, gudarna) äro människorna, får man till skänks en förklaring till att en människas huvud var det vapen som rådde på guden. *Madr* är, taget efter orden, av Heimdall.

Heimdallargaldr var efter den läfflerska teorien avfattat i *lióðahátttr*. *Lióðahátttr* är det speciella dialogversmåttet,² men kommer ock till användning i de två monologerna Hávamál och Grímnismál. I vilketdera fallet som helst, när Heimdall veterligen var införd i kvädet som talande, kan man sluta, att ordalydelsen, omsatt i prosa, antingen har varit *ek var lostinn mannz höfði í gögnum* eller *þú vart lostinn* o. s. v.

Skulle man våga gå ett steg vidare i rekonstruktionen av den ursprungliga ordalydelsen? Nu är det att märka, att den så uppställda prosasatsen inte har i sig något allitterationsrim. Låter man orden *mannz höfði*, så som naturligt är, komma i en vers, skulle man vänta ett rimmande ord på *m-*. Förut har diskuterats ordet *miqtuðr* på den grund, att det förekommer i sammanhanget *miqtuðr Heimdalls* 'Heimdalls bane'. Det är ett ord på *m-*. Antar man, att detta har stått i rimställning med *mannz höfud*, går det an att tänka sig en återframställning så:

Pat var þinn miqtuðr, er þú vart mannz höfði
lostinn í gögnum gnæfr.

¹ Jfr ovan s. 55, n. 1.

² Jfr Erik Noreen, Några anteckningar om *Lióðahátttr* och i detta versmått avfattade dikter, Uppsala univ. årsskrift 1915, s. 4.

Jag har blivit föranledd till *gnæfr*, ett en smula ovanligt adjektiv med betydelsen 'ragende høit op i Veiret' (Fritzner), av Lokes ord om Heimdall i den stora gudaträtan:

Þegi þú, Heimdallr! þér var í árdaga
it lióta líf um lagit:
örgo baki þú munt æ vera
ok vaka vörðr goða.

[örgo då uppfattat med flera uttolkare som dat. sg. n. av *ordigr* 'stillet paa Ende, indtagende eller indehavende en opret Stilling' (Fritzner).]

Nu kan man ju ingenting bevisa på denna väg, det äro de osäkra momenten för många till. Men det kan vara nyttigt att ställa sig för ögonen, hur det en gång k a n ha sett ut, det som Snorre bygger på. Och klart är, att här passar *du*-formen bättre än *jag*-formen, då det skulle vara svårt att tänka sig en situation, där det skulle passa sig, att Heimdall talade om en död, sin död, skedd under så egenartade, rent av nesliga former. Med andra ord, dialogtypen vore given. Och påminnelsen kan mycket väl ha blivit uttalad av Loke i det ögonblick han lämnade ifrån sig tjuvgodset, således omedelbart efter Heimdalls galder.

Så mycket kan man emellertid, på grund av Snorres parafra, förstå och uttala med säkerhet, att efter den sägen, som har varit omtalad i kvädet Heimdallargaldr, har Heimdallr haft mer än ett liv. Hans *miqtudr*, död, i samband med genomslagningen med huvudet är klarligen omvittnad. Heimdall är en gud, som har gått igenom döden. Alltså hör han till den typ av mytiska väsen, som har med pånyttfödelse att göra.

I fall vi äro på rätt väg i antagandet av dialogform, är det troligt, att det har varit Heimdallargaldr som sedan gammalt i sig har burit i bunden form myten om Heimdalls och Lokes strid vid Singastein och sålunda ytterst ligger till grund för den stefjabalk i Ulf Uggasons Húsdrápa, som har handlat härom i konstmässigt *dróttkvætt* och varav vi ha rester bevarade. Då Snorre har känt Heimdallargaldr likaväl som Húsdrápa, är det tänkbart, att hans uppgifter om striden delvis gå tillbaka på det i *lióðahátttr* avfattade eddakvädet, alldeles som förhållandet är vid hans prosaversion av myten om Tors färd till Geirröd: ett eddakvåde och ett skaldekvåde

över samma tema har han känt — det förra avfattat i *lióðahátt*, att döma av de fåtaliga lösa citaten i Snorraeddans prosatext, det senare i *dróttkvætt*, nämligen Eilífr Guðrøðarsons Þórsdrápa, vilket kväde har blivit tillfogat Snorraeddans text in extenso, sannolikt, som Finnur Jónsson tror, av en senare hand än Snorres.

En viss dubbling i Snorres sparsamma upplysning om Lokes och Heimdalls träta, nämligen benämningen *Vágasker* vid sidan om *Singasteinn*, skulle härigenom få sin enkla förklaring: medan *Singasteinn* står att läsa i Húsdrápa, har *Vágasker* förmodligen stått i Heimdallargaldr.

Heimdallargaldr och Hyndlulíóð. Det är en egendomlighet med Hyndlulíóð, närmare bestämt den del därav som handlar om Heimdalls nio mödrar. Den väcker tankar på en galder, och jag skall därför ta mig anledning att beröra den. Detta kväde är som bekant avfattat i *fornyrðislag*. Sålunda kan man läsa i ett, efter den enda handskriften, Flateyjarbók:

Vard einn borinn í árdaga
rammaukinn miok royna kindar.
Níu báru þann »nadbaufgann» mann
iötta meyar við iardar þrom.
Mart segium þér ok munum fleira.
Vorumz at viti svá, villtu enn lengra?
Hann Gíalp um bar, hann Greip um bar,
bar hann Eistla ok Eyrgiafa,
hann bar Úlfrún ok Angeyia,
Imdr ok Atla ok Iarnsaxa.
Sá var aukinn iardar megni,
svalköldum sæ ok sonardreyra.

Om detta avsnitt säger Ohlmarks: »Vielleicht hat er zu einem älteren Gedichte von Heimdallr gehört — im Stil mit dem bei Snorri wiedergegebenen Heimdallargaldr —; vielleicht ist er niemals etwas anderes gewesen als nur ein paar losgerissene Erinnerungstrophen».

De två versrader, som börja uppräknigen av namnen på Heimdalls mödrar,

Hann Gíalp um bar, hann Greip um bar,

ha galderform, så som jag har påpekat i »Religiösa runtexter. 1», 1932 (s. 47, 57 o. 81): man finner tankerim: *hann Gíalp ... hann Greip* och fullrim, dels en regelrätt epifor: *um bar*, dels ett slags anafor: *hann*, och för det tredje allitteration i vanlig ordning (*g-g*).

Nu är det eljes mycket ovanligt, att en namnramsa, en *þula*, är galderformig. Till bestyrkande härav torde det vara nog att se igenom den samling — avsedd att vara fullständig — av galderformiga stycken, som jag har gjort i Rel. runtexter 1.¹ När det gäller att finna en förklaring på galderformen i denna *þula*, kommer man ovillkorligen att associera versradsparet med stycket ur Heimdallargaldr. Innehållet i det ena berör innehållet i det andra och versformen är identisk, så vitt som man kan påstå, att de två versraderna i Hyndlulíóð, slitna ur sitt sammanhang, kunna passa till versmättet *lióðahátttr* (som versraderna I och II). Men, vad mera är, det fordras inte någon större konst att transponera även det andra av den lilla namnramsan till egentligt *galdralag*, varvid man dock får som rest ett överskjutande, ickegalderformigt verspar.

Hann Gíalp um bar, hann Greip um bar,
bar hann Eistla ok Eyrgiafa,
bar hann Atla ok Angeyia,
Imdr ok Úlfrún ok Iarnsaxa.

— Jag låter i förbigående sagt *Úlfrún* och *Atla* byta plats för att få de två namnen på *-la*, *Eistla* och *Atla*, i samma ställning i versen, varigenom bättre symmetri uppnås.

Nu frågas det, skulle det vara så, att det sena och kompilerande Hyndlulíóð har, utan mycket stor ändring, tagit ett stycke ur det gamla Heimdallargaldr? Jag kunde tänka mig, att det vore försvärligt att rekonstruera hela *galdralag*-strofen så:

¹ S. 44 f., s. 56 f., s. 80 f. Ett galderformigt stycke, som är *þula*artat, är Hyndl. 16: *þaðan eru skiptlungar, þaðan eru skilfingar, þaðan øðlingar, þaðan ynglingar, þaðan höldbörir, þaðan hersbörir* (med kontrapart i Hyndl. 11), anf. arb., s. 48 och 56. Jfr ock början av Grímn. 46: *Hétumk Grímr, hétumk Gangleri, Herian ok Hialmberi* etc., likaledes anf. arb., s. 45.

Mik Giálp um bar, mik Greip um bar,
bar mik Eistla ok Eyrgiafa,
bar mik Atla ok Angeyia,
Imdr ok Úlfrún ok Éarnsaxa:
nú em ek meyia mögr,
nú em ek systra sonr.

Ingenting vore här överflödigt, varje upplysning nödvändig för helhetsbilden. Stycket med *nú* två gånger finge sig det saknade inledande versparet, om än — och det är det enda som talar emot — stilvidrigt avfattat, icke galderformigt. Men denna avvikelse kan vara gjord i konstnärlig beräkning att inte trötta vid de tre sista leden av de nio och sålunda vara naturlig. Jag vill i anslutning härtill påpeka, att i fall den berömda galderstrofen i Skírnismál är riktigt traderad i Regius, visar denna en likadan anomali i tredje och fjärde versraderna:

Heyri iotnar, heyri hrímþursar
synir Suttungs, síalfir áslidar,
hvé ek fyrbýð, hvé ek fyrbanna
manna glaum mani,
manna nyt mani!

Hur som helst, så förefaller det mig snarast troligt, att i Hyndlulíód går att utpeka en reminiscens av den förlorade delen av Heimdallargaldr, om man så blott skall inskränka den till de två faktiskt galderformiga versraderna.

En invändning, som kan väntas från Ohlmarks, är att den þulaartade framställningsformen tyder på sen tid, och går man med på det autentiska Heimdallargaldr-styckets höga ålder, kommer det ena inte att passa väl till det andra.

Emellertid torde Ohlmarks överhuvud begå ett misstag vid sitt bedömande av þulorna. Jag vill påpeka att det är skillnad på þula och þula. Hans ord falla så — de äro för övrigt att förstå som ingående i en utredning om Hyndlulíóds växt och komposition, vilken har styrkt mig i föreställningen, att detta kväde innehåller reminiscenser av andra äldre. »Wie alt die Heimdallsstrophen (also von Hyndl) sind, können wir nicht mit bestimmtheit sagen. Es ist wahrscheinlich, dass sie älter sind als die zusammengesetzte Vsp

in sk und die übrigen Abschnitte des Hyndl. Nichtsdestoweniger dürften sie kein allzu hohes Alter haben, denn dazu riechen die aufgezählten Namen von den Müttern Heimdalls ein wenig zu sehr nach Gelehrsamkeitsdichtung (framhævt av mig). Dass hindert doch nicht, dass eine zuverlässige mythische Überlieferung hinter den Strophen liegen kann» (s. 118).

Pulor äro till innehållet av två slag, dels synonympulor, sådana som *manna heiti* m. fl. i slutet på Snorra Edda, dels katalogpulor, t. ex. uppräknigen av Heimdalls mödrar. De senare bero på beröringsassociation, de förra på innehållsassociation. Medan synonympulorna smaka av lärt, systematiserande samlingsarbete, äro katalogpulorna folkligt oreflekterade. Synonympulorna äro enkom gjorda för skalder, katalogpulorna äro till för alla. Bägge tillmötesgå ett behov av mnemoteknik och kunna kallas memorialpoesi. Men det är att märka, att blott katalogpulorna kunna tillskrivas så hög ålder i germanernas diktning, att de endast tävla med gald-rarna; till bestyrkande kan man peka på det angelsaxiska *Widsiþ*, som innehåller typiska katalogpulor. De isländska synonympulorna åter stå givetvis under misstanken att vara unga alster.

Det framstår därför för mig som en naturlig sak att fatta listan på Heimdalls mödrar i *Hyndlulíóð* som någonting fornartat. Man kan rent av påstå, att namnen äro tillskapade för att stavrimma i en þula.

Ännu är dock ämnet Heimdallargaldr—*Hyndlulíóð* inte uttömt. Ohlmarks har lagt märke till att i den avdelning av *Hyndlulíóð* som med Bugge kan utskalas och identifieras med vad Snorre i sin Edda kallar *Völuspá* in skamma — på Snorres tid tydligtvis ett ännu självständigt kväde —, ingår inte bara strofföljden om Heimdall, utan också, omedelbart därpå, en strofföljd om *Lok e*; och han finner att denna förknippning svarar till den stående fiendskapen mellan de två: »Die Entstehungsgeschichte der *Vsp* in sk könnte dann vorschlagsweise folgende sein: 1) *Der älteste Teil: Die Heimdallsstrophen*, 2) an diese haben sich auf Grund einer Ähnlichkeit im Aufbau — eine erzählende Strophe + eine Namensaufzählung (35 + 37 ~ 41 + 40) — zuerst die Lokistropfen angeschlossen. Die Begründung dafür, dass sie neben die Heimdallstrophen gestellt worden sind, kann auch in der ständigen mythischen Gegnerschaft Heimdallr ~ Loki liegen.» (s. 118).

Jag går nu ett steg vidare. Om det är så, som jag har sökt troliggöra i det föregående, att Heimdallargaldr var eller innehöll en dialog mellan Heimdall och Loke — Singastein-episoden — och vidare att Hyndlulíód på en punkt har lånat från det förlorade kvädet, så blir det klart, att också Lokepartiet i Hyndlulíód kan innebära en reflex — visserligen svårbestämbar — av ett motsvarande parti av Heimdallargaldr. Dialogen har förmodligen gestaltat sig som en ömsesidig *senna* (jämför Lokasenna!), ty Snorre talar i sammanhanget om *deila* (vb) och *þræta* (sbs). Här finna vi alltså en källa till Snorres mytologiska vetande. Bedraga inte alla tecken, är Heimdallargaldr den äldsta källan såväl till Heimdallstron som Loketron.

Yppar sig genom Heimdallargaldr en möjlighet till förklaring av de nio mödrarna? Heimdallargaldr torde vara den äldsta påvisbara källan till vår kunskap om Heimdall. Såsom klassisk eddadikt är detta kväde till typen äldre än den hittills såsom den äldsta ansedda källan, skaldekvädet Húsdrápa (som är från slutet av 900-talet). Utöver det tvåradiga utdrag som Snorre ger oss, kan man med större eller mindre säkerhet sluta sig till vissa av de förlorade delarna. Heimdall har i galderform (*galdralag*) nämnt namnet på sina nio mödrar i närmaste anslutning till det autentiska galderformiga partiet. En viktig del av det i dialog stilerade kvädet har sålunda handlat om Heimdalls börd. En annan del har efter uppgift av Snorre handlat om eller snarare anspelat på den död, han ljutit för ett mordvapen, som beskrivs som ett manshuvud. Från denna mytiska, mystiska död, som ligger i det förflutna (prosans »*var*»), har guden återuppstått — måste man antaga — till ett nytt liv, i vilket han är i färd med att genom sitt galdrande fascinera en motståndare, sannolikt hans stående vederdeloman Loke.

Heimdall har då hört till denna från religionshistorien kända typ av gudar, till vars mystiska födelse och mystiska död ett starkt intresse knyter sig. När det gäller att bestämma Heimdalls väsen, får detta drag på inga villkor överses.

Med utsikt över detta torde man kunna nå längre i förståendet av ett antal dunkla moment. Redan har i det föregående en kombination gjorts med upplysningar från andra källor, att Heimdall är en stamfadersgestalt, och på den grund en förklaring givits till det momentet, att det just var ett människohuvud som blev gudens bane: den kontagiösa helighetens våda för den helige själv.

Jag skall nu uppehålla mig något vid en fundering om meningen med det mystiska talet om Heimdalls nio mödrar. Jag ställer det försöksvis i förbindelse med talet om gudens död (*miǫtubr Heimdallar*, uttrycket taget i bemärkelse av handlingsnomen) och den återfödelse, som är nödvändig att antaga i anslutning härtill.

Den fornnordiska tanken lät människor reinkarneras på flera sätt. Ett gick ut på att namnet, om det återupplivades, var tillräckligt att trygga pånyttfödelse, så att blodsband inte var absolut nödvändigt. I de prosaiska företalen och efterskrifterna till Eddans Helge-kväden erfar man, att forntidens tro var, att Helge Hjörvardsson blev *endrborinn* i Helge Hundingsbane och denne i sin tur i Helge Haddingjaskade. I den historiska tidens stamträd, utdragna ur kunga- och ättesagorna, har Gustaf Storm som bekant kunnat påvisa uppkallelser mellan blodsförvanter, som torde ha hängt samman med reinkarnationstron, i det att det hette, att en avliden gladde sig i ett annat liv åt att se sitt namn icke dö ut i släkten, samtidigt som man menade att det var oråd att uppkalla efter en ännu levande, då dennes »lycka» därmed lämnade honom.

En särskild historia är det med skadliga väsen som häxor och gengångare. Liksom det gjordes utomordentliga åtgärder för att döda dessa seglivade varelser eller fantom (en påle i köttet, bränning å båle m. m.), så har det inte behövts mer än en sagans genväg för att återframkalla dem till livet. Loke åt den brända häxans hjärta, vart så »*kvidugr*» och födde henne på nytt enligt en blott antydande men för oss tillräckligt upplysande berättelse i Hyndlulíód (str. 41). Den elake gengångaren Thorolf bægifot i Eyrbyggja saga hade som sista uppenbarelseform skepnaden av ett nöt, och då detta hade dödats och bränts och askan strötts för vinden, kom han trots det till världen igen, därigenom att en ko slickade askan av en sten i närheten och vart dräktig därav.

När Völuspá nämner seidkonan Gullveig »tre gånger bränd, tre

gångar född» (*brysva brendu, brysva borna*, Vsp. 21), så är talangivningen tämligen säkert lika typisk, som när vi tala om att katten har sju liv — eller myten om Heimdall talar om att Heimdall hade nio mödrar.

Som man nog redan förstår, vill jag komma därhän, att talet om Heimdalls nio mödrar, som alla voro systrar, jättedöttrar, snarast skall förstås så, att efter Heimdalls första tillkomst och död har han återbördats åtta gånger, var gång av en ny syster till den första jätteflickan, och ånyo dödats sju gånger. Han skulle med andra ord ha sitt nionde liv, när han galdrar de ord, vi känna:

Níu em ek meyia mögr,
níu em ek systra sonr.

Oklart och omöjligt att besvara blir med detta antagande — det erkänner jag — åtskilliga frågor, som den om jättemöarnas ålder i jämförelse med den ideligt pånyttfödde gudens, liksom också sättet för de åtta dödarna: har han var gång dödats för ett »*mannz hofud*»? Jag lägger därför inte någon vikt vid detta förklaringsförsök.

I anslutning till det föregående må några ord ägnas åt försöken hittills att klarlägga det underliga talet om nio mödrar.

Jan de Vries bortser med rätta från fjärranliggande indisk tanke, att Agni är född av tio mödrar; eldens uppgörande med tio fingrar torde här vara allegoriserat. Det är så sant som det är sagt, när Ohlmarks anmärker: »Dass ... neun Frauen gleichzeitig einen Sohn gebären konnten, scheint für ein gesundes Denken unmöglich» (anf. arb., s. 188).

Ohlmarks menar, att kan niomödrarsbörden inte förklaras fysiskt, så kan den åtminstone inordnas i ett typologiskt skema. Och detta skänker honom det antagande, som är hans huvudtes: att Heimdall är, på religionshistoriskt språk uttryckt, en solhjärte. »Die übernatürliche Geburt ist eben den Sonnenhelden typisch: so wurde Herakles von einem göttlichen Vater und einer irdischen Mutter, Mithra aus dem Felsen, Batrás aus einem Geschwür (Dirr, Kaukas. Märchen, S. 174), Horus von seinem Vater als Leiche (vgl. Erman, Die Religion der Ägypter, S. 71 f.), Huitzilopochtli sich vollbewaffnet aus dem Mutterleib herauschneidend etc. geboren» (s. 277).

Då jag i min framställning inte sträcker mig utom det nordiskt-filologiska, vill jag här inte ta ställning till denna tes.

Rudolf Much¹ menar sig få en förklaring till de nio mödrarna i ett mytologiskt parallellfall, som måste sägas vara ojämförligt mera närstående. I Rígsþula utsägs det inte direkt, men dikten kan med fördel förstås så, att de tre stammödrarna Edda, Amma och Módir ('Urgrossmutter, Grossmutter, Mutter') stodo i rakt nedstigande släktskapsförhållande. Detta skulle, konkret utfört, innebära, att utom Þræll skulle i det första äktenskapet med Rígr ha fötts Amma (som tvillingssystem), utom Karl i det andra äktenskapet med Rígr Módir, och så har guden genom att göra Amma fruktsam och sedan Módir, således genom att i tre generationer sätta in sitt faderskap, skapat en ättling, Iarl kallad, som till $\frac{7}{8}$ bar hans arvsanlag och därför med alldeles särskild rätt av fadern fick namnet Rígr («*sitt gaf heiti, son kvaz eiga*», str. 36; «*Ríg iarl*», str. 45). Denna lysande idé om incest tillämpar Much därefter på Heimdalls niomödrarsbörd och får då till sannolikt resultat, »dass er einen Vater und neun Ahnmütter hat», vilket med all sannolikhet vill säga, »dass Heimdall sich selbst immer wieder erneut».

Så uppfattad blir niomödrarsbörden förmodligen ett uttryck för en periodicitet. Man har en nioårscykel betygad för nordisk hedenom, Adam av Bremens uppgift om svearnas vart nionde år återkommande stora tempelfest.

En etymologisk granskning av namnen på Heimdalls mödrar. Namnen på Heimdalls mödrar, som troligen ha räknats upp i Heimdallargaldr och således kunna vara en gammal källa till kännedomen om Heimdall, äro, såvitt man kan se, typiska jättkvinnenamn. Enda källan för dem är Hyndlulíód.

Fyra av dem äro betygade som sådana på andra håll, *Giölp*, *Greip*, *Imdr* och *Iarnsaxa*. *Giölp* och *Greip* hette de två jättemöarna, som Tor råkade ut för på sin färd till Geirröd; de voro jättens döttrar. *Iarnsaxa* var veterligen den enda jättkvinna, som Tor

¹ R. Much i »Deutsche Islandforschung», 1930.

hade bolat med; ur deras förening framgick Magne. Allt enligt Snorra-Edda. *Imdr* förekommer i sagor, se Linds namnbok.

Dessa fyra namns etymologi är av underordnad vikt, eftersom de ändå säkert äro betydade som jättekvinnenamn. *Greip* kan uppfattas som en kortform för det vanliga jättekvinnenamnet *Hardgreip* 'hon med det hårda greppet, den hårda handen (*greip* f. 'hand')', Saxos *Hardgrepa* (på forndanska **Hardhgrēp*). *Iarnsaxa*, som efter orden betyder 'hon med järnkniven (*sax* n. 'enäggad kniv eller svärd')', påminner om jättekvinnenamnet *Iarnglumra* (i en þula i Skáldskaparmál) 'hon som slamrar med järn' och appellativet *iarnvidia* f. 'jättekvinna', antagligen egentligen 'hon som bor i *Iarnvid*, (en beryktad trollsog)'. *Imdr* hör ihop med jättekvinnenamnen *Íma* och *Ímgerdr*.

Giqlp har evident riktigt identifierats med fornsaxiskans *gelp*, fornhögtyskans *gelp* 'Lärm, Übermut', ett ord som beror på en *p*-utvidgning till den germanska roten *gel-* 'vara gäll, väsnas'. — Efter det kan *Angeyia* förstås som **And-geyia* 'hon som skäller emot' (*geyia*, 'gö, skälla' brukas även om människor, föraktligt, jfr *godgá* 'hädelse' av **gawō*); namnet vore då bildat ungefär som *andskoti* m. m.

Atla är ett bra jättekvinnenamn, bildat på adjektivet *atall* 'hätsk' (besläktat med latinets *odium* efter vanligt antagande), jfr att en valkyrjas ögon sägas vara *qtul*.

Úlfrún låter mänskligt, då det är känt som kvinnonamn på Island (se Linds namnbok). Men under det att detta senare antagligen är mer eller mindre mekaniskt konstruerat ur namningredienserna *ulf-* och *-rún* (*Heidrún* m. m.), vilket *rún*, efter vad man vanligen anser, går ut på 'förtrogen väninna', så skall troligen *Úlfrún* som namn på en jättekvinna förstås som 'hon som är förtrogen med ulven, vargen', alltså tagas efter orden, och hållas samman med det kända mytdraget av vargen som jättekvinnans riddjur (*Hyndla*, *Hyrrokkin*). Så fattat är *Úlfrún* ett utmärkt lämpligt jättekvinnenamn.

Av de övriga är *Eyrgiafa* med avseende på förledet mångtydigt (Bugge läste *Ør-*, d. v. s. *ørgiafa* = 'hon som står utanför gåva, inte är givande' eller dyl.) och *Eistla* är för mig ogenomskinligt.

Så ungefär skulle väl vilken som helst språkligt skolad namnforskare uttala sig, med de många lexikaliska hjälpmedel vi ha —

men icke så Ohlmarks. Detta granskningsresultat blir nämligen för enkelt. Det gör ju varken från eller till i fråga om Heimdalls väsen.

Heimdall skall vara, som Egyptens solgud Ra, född ur havet, och till den ändan måste de nio jättemödrarna förvandlas till Ägirs döttrar. Dessa, som också voro nio — alltså en oemotståndlig likhetspunkt —, känna vi till namnet, namn av typen *Bylgja*, vårt *bölja*, eller målande som *Blóðughadda* 'hon med blodigt långhår' — jämför att för Homeros var havet rött som vin! —, *Kolga* 'kolsvart' o. s. v., således alltsammans ypperlig namngivning av en fantasi med sakkännedom. Som prov på det Ohlmarkska försöket att skapa till en dublettserie meddelar jag några »etymologier». *Eyrgiafa* är den som 'giver ör (isl. *eyrr* 'sandstrand')' ('Die dem Ufer Sand schenkt'), vilket skall vara »ein bezeichnendes Wellen-*heiti*». *Angeyja* är *ang-eyja* 'enge Insel' eller utan större besvär detsamma som »Diejenige die die Insel enger und enger macht» — således konträrt motsatt det förra i sin geologimässiga tankegång; man skulle eljes tro, att ordet för 'trång' inte kunde umbära märkena av *v*-suffixet (jfr isl. *öng*). Efter att Ohlmarks har pressat alla namnen i samma stil (»lauter Wellen-*heiti*»; s. 273), kan man ju tänka sig vilken solid grund det skall bli att bygga vidare på (s. 277: »die besonders nordische Form des Mythus von der Geburt der Sonne aus dem Meere»).

Ohlmarks är inte den förste som har satt Heimdalls mödrar i förbindelse med Ägirs döttrar.¹ Det är hos vissa mytologer ett favorittema. Stilla protester ha avhörts från Franz Rolf Schröder och Jan de Vries, en mera energisk från Rudolf Much. Man måste ställa sig komplett avvisande mot dylika resonemang. Nioalet är ett typiskt tal såväl på det ena som det andra hållet och bevisar ingenting.

2. EXEGES AV KVÄDET HÚSDRÁPA.

Húsdrápas strof om Heimdalls ordstrid med Loke. En viktig källa till Snorres kunskap om Heimdall har Ulfr Uggasons Hús-

¹ En som ock har gjort det — och på tänkvärda grunder — är Hjalmar Falk, »Odensheite», Videnskabselsk. i Oslo Skr. H.-F. Kl. 1924, N:o 10, s. 7. För O. obekant.

drápa varit. Om det äro alla ense. I det föregående har denna källa bestämts som senare än Heimdallargaldr. Man har likheten med Þorsdrápa och det förlorade kvädet om Tors färd till Geirröd, avfattat på *lióðaháttr*, som Snorre citerar brottstycken ur; allmänt anses eddakvädet äldre än skaldekvädet.

Húsdrápa vill skildra i ord ett bildverk i linjer och färger. Andra liknande skaldekväden äro skölddraporna, t. ex. Haustlǫng, där bildverken på en sköldrundel skildras.¹ Det visar sig, att skalden förmår avvinna bilderna ett händelseförlopp. Man vet av Sigurdsristningarna, t. ex. den på Ramsundsberget, att linjens mästare inte voro lika skickliga som ordets i att iakttaga tids-successionen: olika situationers bilder sättas ut huller om buller. Så kan det ock ha varit i bildfälten på Hiardarholts innerväggar. Men rätt följd har väl iakttagits i ett sådant fall som Balders bål-färd, där ett tåg med ridande gudar har varit tecknat antagligen i stil med allmogekonstens bröllopståg, sådana vi kunna studera dem här i Sverige på halländska handmålade väggtapeter i remsformat; där ser man först brudgummen och alla hans män till häst och sist bruden i en vagn. Där är ju en tecknares värv upplagt enkelt.

Att döma efter ordalagen i en strof ur Húsdrápa om Heimdall och Loke vid Singasteinn, som anföres på ett ställe i Snorra Edda, har bland »sagorna», som voro *skrifadar á eldhúsinu* (orden äro Laxdólas), funnits den om Heimdall och Loke vid Singasteinn. Enligt Snorra Edda har skalden Ulfr Uggason kvädit om denna myt »ett långt stycke» (*langa stund*). Den bevarade strofen är då en bland flera i en s. k. stefjabalk. Man står inför någonting ur sitt sammanhang lösryckt. Därigenom försvåras för oss interpretationen.

Tempus i bägge halvstroferna är presens (*bregdr, rædr*). Därigenom blir tiden flytande. Man kan inte säga, om den skildrade bilden har visat en fas av händelsen eller två. Två faser i en bild är en möjlighet, så som nyss har ådagalagts. Återigen är här ett försvårande moment.

Till gengäld kan man med bestämdhet säga, att de två halvstroferna — var och en ett slutet helt — måste ha hängt samman

¹ Se exempelvis I. Lindquist Norröna lovkväden, 1, s. 76—89. (Isländsk text med översättning till svensk prosa.) Och jämför Snorra Eddas ord: »*Á fornum skiǫldum var títt at skrifa rǫnd þá er baugr var kallaðr*».

till en strof från början. Det förhåller sig nämligen så, att strofen citeras för att illustrera en omskrivning av Lokes namn, att denna omskrivning (*firna slógr Fárbauta mögr*) förekommer i första halvstrofen och att andra halvstrofen inte nämner Loke, alltså strängt taget är överflödig i sammanhanget. Enda förklaringen till att den har kommit med på detta ställe i Snorra Edda är den, att den för memoreraren har hört samman som B följer på A i alfabetet.

Nu är det vanligt, att andra halvstrofen i *dróttkvætt* utvecklar tanken i den första, är en variation på den eller dylikt (tes — antites m. m.). I så fall förekomma nya uttryck i den andra för saker, nämnda i den första. Detta kan verkligen iakttagas här. Huvudpersonen är ju Heimdall och inte Loke. Han nämns i a-halvan *ráðgegninn frægr vári* 'den rådsnare fräjdade väktaren' (möjligen eventuellt *ragna vári* 'gudaväktaren', se nedan) och i b-halvan *móðoflugar móðra mögr ok einnar átta* 'åtta plus en mödrars son, den harmsvällande'; bägge omskrivningarna äro välkända från andra kväden och typiska. I a-halvan står *at Singasteini*, i b-halvan korresponderar sannolikt häremot *hafnýra fōgru*. 'Hav-njure' är en regelrätt kenning för 'sten', enär som grundord kan sättas in vilket ord som helst för 'runt föremål', t. ex. 'hjärta', 'äpple', om blott bestämningen är ett för den naturliga tanken därmed oassocierbart: 'hav', 'å' o. likn. Närmast skall enligt Meissner, »Die Kenningar der Skalden», jämföras Ynglingatal's *lagar hiarta* = prosans ortnamn *at Steini* (str. 25) och Þórsdrápas *fiardepli* 'stenar (på botten av en å)'. Det är sålunda att märka, att den omständigheten, att *haf-* här är bestämningsord, inte indicerar, att stenen är belägen i havet; är ändå så fallet, måste det framgå av andra utsagor.

Här vill jag anmärka, att det är förkastligt av Ohlmarks att ens vilja sätta i fråga en alternativ förklaring till *hafnýra*, vars återföring på '*steinn*' har blivit traditionell (Sveinbjörn Egilsson, Theodor Wisén, Finnur Jónsson, Ernst Albin Kock). Att bryta i sönder en given korrespondens mellan a- och b-halvan till förmån för någonting så föga kenningsmässigt som *hafnýra* = 'den i havet sjunkande blodröda solen', borde egentligen förbjuda sig självt.

Ohlmarks undrar på epitetet *fagrt* (*hafnýra fōgru*). Han frågar: »was liegt für ein Sinn darin, einen Stein »fagr« zu nennen? Dieses Adjektiv wird nur von lichten, strahlenden Erscheinungen benützt»

etc. (s. 130). Man kan svara till detta, att *fagrt hafnýra* blir klart, om man erinrar sig, att vad skalden skildrar i ord är en tavla. Antagligen har stenen blivit grant utmålad av färgens och linjens konstnär; vi kunna gissa, att han har målat den *fagrrauðr*. I den beskrivning av målningen på en sköld, som Brage Boddason har gjort i Ragnarsdrápa, läser man i avdelningen om Hamdirs och Sörles fall: 'skaror blodfärgade i en ström av svärdshugg', 'Erps bröder, de korpsvarta', 'svartsärkar' = 'brynjor' och framför allt följande sats: 'Det fallet ser jag på vikingasköldens *fagra* botten'. I ord skildras färgerna, och *fagr* är på det ena som andra stället att översätta med 'grann', 'grant målad' eller dylikt.

Det är nu på tiden att strofen blir framlagd i sin helhet, och jag gör det sålunda, att jag medels kursivering avskiljer de nominala delar, som ha diskuteras här förut och sätter inom citationstecken ett obegripligt ord, som alla de tre handskrifterna r, W och T ha. Det hela är i stavningen normaliserat.

Ráðgegninn bregðr ragna rein at *Singasteini*
frægr við *firna slóggjan* *Fárbauta mǫg vári*.
Móðoflugar ræðr *móðra* *mǫgr hafnýra fǫgru*
(kynni'k »áðr») ok *einnar* *átta* (mærdar þáttum).

De verkliga svårigheterna i exegesen börja nu. Till en början frågas, såsom redan antytt, om *ragna* hör till det efterföljande ordet *rein* eller till *vári*. Ett sammanhörande *ragna rein* skulle nominalsyntaktiskt och versifikatoriskt svara till parallellhalvans *móðra mǫgr*. Denna möjlighet bör därför prövas först.

I och för sig är det kanske möjligt att med Ohlmarks förstå 'gudarnas ren' som 'himlen'. Tolkningen är dock inte fullt betryggande underbyggd. Vid himmelskennningar med ett ord för 'väg', *rein*, *vegr*, *braut* o. dyl., är det alltid en himmelsk företeelse, sol, måne, stjärna, karlavagnen (»vagn-») och dag (uppfattad som en manlig gudom, Eddans *Dagr*), som utgör bestämningen. Exemplet kunna samlas efter Ohlmarks, s. 127. Orsaken till att man aldrig i den vidlyftiga poesien möter exempelvis ett **goda vegr* i bemärkelsen 'himlen' är tydligtvis den, att gudarna troddes ha sina vägar överallt, inte minst på jorden. Man kan då inte utan vidare godkänna, att denna grupp kenningar skall få absolut likställas med en annan, där man finner ett ord för 'bostad' i stället för 'väg':

Dags sæti, sólar setr, vartill Ohlmarks lägger Völuspás *ragna siqt* (str. 41). Det sista exemplet har kommit till, sedan Meissner gav ut sina »Kenningar der Skalden», genom Finnur Jónssons kommentar i hans nya upplaga av Eddakväderna, »De gamle Eddadigte», 1932; stället är för övrigt mycket ovisst. Summa: *ragna rein* är inte helt likt *ragna siqt*. I stället för abstrakt syllogistiskt tänkande bör man lägga sig vinn om en bildkraftig inlevelse, när det gäller den fornordiska diktningens tankebanor. Ohlmarks förklaring av uttrycket i fråga verkar onekligen bestickande till en början, men står sig knappast inför en ingående prövning.

Den gamla uttolkningen var att sammanbinda, genom antagandet av »tmesis», *ragna rein- -vári* 'gudevejsvogter' (Finnur Jónsson och andra före honom). Med 'gudavägen' förstås då 'regnbågen', som Heimdall var satt att bevaka, även kallad *ásbrú*. Sedan Ernst Albin Kock har gjort rent bord med »tmesisarna», återstår att klara detta intrikata ställe, utan någon tvekan ett av skaldediktningens stora kruz.

Läser man så som det står i alla handskrifterna *ragna rein* och reducerar detta uttrycks betydelse till 'regnbågen, *ásbrú*', ställs man inför uppgiften att finna ut meningen med predikatet och därmed med hela satsen. Man kommer närmast till Kocks förslag nr 1 (i § 420).¹ Nu gäller det hur *bregða* skall tolkas.

¹ Det går efter mitt förmenande inte an att med Kock i hans 2:a kommentar till stället, Notationes norrœnæ § 1952 — jfr ock den 3:e, § 2502 C — uppställa som en möjlighet, att samtliga handskrifternas *rein* skall ändras till *reinar* (gen. sg.), således, med andemeningen bevarad från islänningarna, *ragna reinar vári*. Därigenom skapas en för lång versrad; *reinar at Singasteini* är, som Jan de Vries anmärker, 7-stavig (»7-gliedrig»), The Problem of Loki, Folklore Fellows' Communications 110 (1933), s. 126. Det är att märka, att här är fråga om en b-vers. Alla de exempel på skenbart 7-staviga verser som nu förebringas av Kock genom noten 3 i Ohlmarks avhandling, s. 128, äro a-verser, icke som uppges b-verser: »Prof. E. A. Kock hat die Liebenswürdigkeit gehabt mich auf verschiedene seiner Exzerpte dieser 7-silbigen b-verse hinzuweisen; Die drei Haupttypen sind:

skalat maðr rúnar rista, Eg. Lv. 38¹

þat segik fall á fǫgrum, Rdr. 7¹

enn ek at ungs i Eyjum, TorfE. 5³

koma skulu ǫll til eyrna, Korm. Lv. 5⁶.»

Den sista sifferanvisningen, som med sitt jämna tal ⁶ skulle vara bevisande, beror på ett positivt misstag; skall vara 56⁶! Fler exempel, som alla äro a-

'Regnbågen' kommer att stå utan syntaktiskt samband, om man tolkar *bregða* intransitivt, 'Heimdall förflyttar sig till Loke vid Singasteinn'; det kan alltså inte vara rätt. Kock har följaktligen sökt en annan utväg, fäst sig vid att fornisländskan har frasen *bregða búi* (och nyisländskan *b. heimili sínu*) 'ge sig ifrån sitt hemvist', varvid meningen blir 'gudarnas bro uppgives av sin vise, fräjdade väktare vid dennes strid på Singasten med den mäktiga listige Loke'. — Vad som här inte tillfredsställer, är kanske främst tolkningen av *vid* som en löst tillfogad orsakspreposition (hos Ohlmarks återgiven med 'wegen'). Frasen *bregða búi* innehåller intet *vid*. Och *vid* i den angivna bemärkelsen känner jag inte till vid personell rektion (*vid Loka*).

Jag skall nu påpeka, att i andra fraser med *bregða* är *vid* oskiljaktigt. Med hänvisning till lexika (*bregðaz vid* m. m.) hoppar jag över en rad fall och tar fasta på ett enda, som jag anser göra tillfyller. I Grágásen ha vi på ett ställe frasen *bregða við einnhvern*, alltså med en personbeteckning som det av prepositionen styrda, jfr vår strofs *bregða við / Loka*. Stället i Grágás (I. 153) lyder: *ef bóandi bregðr við gridmann* och översätts av Vigfússon, Dictionary, 'breaks a bargain'. Han fattar det i den ålderdomliga texten uppenbart riktigt som absolut i stället för fylligare uttryck, *bregða máli* (Grág. I. 148), *trúnadi*, *sáttmáli*, *heiti*. Man kan hänvisa till andra språks motsvarigheter (sv. *bryta med n—n*, *slå upp med n—n*).

Så långt kan man då utan betänkande gå med på min utläggning: stommen i tankebyggnaden är 'Heimdall bryter med Loke vid Singastein'. — Gudarna hade i allmänhet fredhållgd sinsemellan. Det är denna som Heimdall nu bryter. Meningen blir ypperlig, uppsägandet av freden har linjens och färgens konstnär målat — och uppsägandet av freden är ju logiskt det, som *þrætan* måste leda till (»*Loki þrætudólgr Heimdallar*»). Med andra ord, detta ställe i Húsdrápa häntyder till det, som efter den i det föregående förfäktade meningen Heimdallargaldr har målat i ord, själva dialogen. Föremålet för stridigheten skall efter Snorra Edda ha varit Fröjas Brisningamen, som Loke hade stulit.

verser, anföras av Sievers, vilken är den som har utrett det kvantitativa problemet med »Auflösung», redan i den grundläggande uppsatsen i Paul-Braunes Beiträge 5 (1878), s. 467.

Men man sitter nu åter i klämman; *ragna rein* hänger fortfarande i luften. Det återstår endast den utvägen att föra *ragna* som bestämning till *vári* och söka ut åt *rein* en helt ny förklaring. En känsla att vara på rätt väg i och med uppklarandet av *bregdr* ... *við* inger mig mod att deducera vidare. Jag vill så långt det räcker försöka att hålla fast vid välbetygat nordiskt ordmaterial. Men redan i fråga om *vári* släpper greppet ...

Detta ord med sitt grafiskt och metriskt betygade långa *a* i rotstavelsen (Wormianus skriver *váari*; efter Jessens regel om penultima i *dróttkvætt* skall rotstavelsen vara lång; ordet assonerar med *fár-* i *Fárbauta*) är som bekant ett hápax legómenon. Det är blott på grund av sammanhanget man har slutit sig till betydelsen 'väktare', jfr det stående epitetet på Heimdall *vördr goda*. Man har väl ock haft på känn, att ordet måste vara etymologiskt besläktat med *vördr*, vilket förs till den indoeuropeiska roten **uer/uor-* 'se', 'wahren' (grekiskans *horáō* o. s. v.), liksom adjektivet *varr* 'varsam, försiktig, vaken'. Emellertid finns ingenstades i germanska språk avljudsstadiet **uēr-*, som förutsätts av *vári*, betygat. Med hjälp av Walde-Pokornys etymologiska ordbok över de indoeuropeiska språken är det lätt att se, att lettiskan företer det sökta avljudsstadiet: *wērīgs* 'aufmerksam', *wērība* 'Aufmerksamkeit' (Etym. Wörterb., 1, s. 284). Ifall *vári* är hithörigt, torde det vara bildat som vårt svenska *säte* (*hösäte*) till **sed/sod-* 'sitta' och som nyisl. *skári* m. 'Skaar, Ledrag' till *skera*.

Jag kommer så till *rein*. Vi veta genom Snorre, att Húsdrápa har haft myten utformad så, att Heimdall och Loke trätte i sälhamn (*Hann er ok tilsókir Vágaskers ok Singasteins. Þá deildi hann við Loka um Brísingamen. Hann heitir ok Vindlær. Ulfr Uggason kvad í Húsdrápu langa stund eptir þeirri frásögu. Er þess þar getit, er þeir vóru í sæla líkiu.*). Ingen har sett någonting av säl i det bevarade brottstycket, och så har det antagits, att därom har talats i något av de förlorade.

Det kunde dock tänkas, att »*rein*» är ett obsolet ord för 'säl'. Ingenting hindrar att läsa *reinn*, nom. sg. m. (med *n* enkelskrivet i handskrifterna, jfr *regius* 'Radgegnin för Radgegninn i samma strof). Ordet stode som subjektivt predikativ, typen *Dríf þú nú vargr at vegil*, Fiðlsvinnsmál 4 (Nygaards »adverbiel Apposition», Norrøn Syntax, § 75). Meningen bleve 'som säl', 'i förklädnad av säl'.

Saken är den, att litaviskan — jag åberopar mig på jämförelsen med lettiskan nyss! — har adjektivet *rainas* 'gråspräcklig', som skulle svara till *reinn* efter ljuden, och vidare det därmed nära besläktade *rūinis* m. 'säl'. Den för sin säkerhet i etymologien berömde litaviske språkforskaren Kazys Būga har i sitt arbete *Kalba ir senovė* (1922), s. 266, gjort den internt litaviska sammanställningen i en studie, som går ut på att bestämma avljuds-växlingen *ai ~ ui* i de baltiska språken; i korta bokstavssymboler uttryckt, menar han, att *ráinas* eller *raīnas* representerar **roinos*, *rūinis* däremot **rōinijos* med rotstavelens *o* på ett reduktionsstadium; växlingen analog med *raižas* 'lahm' och *rūižis* 'en halt man', (*raižas žmogus*). *Rūinis* är enl. Būga namn dels på en gråspräcklig fågel (*rainas paukštis*), dels på ett gråspräckligt djur (*rainas žvėris*), vilket inte kan vara annat än vad ordböcker uppgiva, 'Seehund'. — Den rot, som ligger till grund för lit. *rainas* och *ruinis*, ieu. **roi-*, jfr lit. *raimas* 'bunt', *raibas* 'gesprenkelt, graubunt', torde inte vara främmande för de germanska språken. Lidén, Studien zur altindischen und vergleichenden Sprachgeschichte (1897), s. 96, för dit, under antagande av en grundform **raiha-*, ty. *Reh*, vårt *rådjur*, *råbock* o. s. v. — ett annat spräckligt djur. Det senaste om denna indoeuropeiska färgbeteckning finner man hos Walde-Pokorny, 2, s. 346 (ir. *rīabach* 'gesprenkelt').

För att nu kort avsluta denna utredning, vill jag läsa Húsdrápas Singastein-strof så — jag uppehåller mig inte vid parenteser, som inte kommer det egentliga innehållet vid:

Rádgegninn bregðr ragna reinn at Singasteini
frægr við firna slógjan Fárbauta mög vári.
Móðoflugar ræðr móðra mögr hafnýra fögru
(kynni'k »áðr») ok einnar átta (mærdar þáttum).

'Den rådsnare fräjdade gudaväktaren bryter som säl med den mäktiga sluge Fárbaute-sonen vid Singastein. Den harmsvällande sonen av åtta och en mödrar rår (: är bestämmande) på den granna stenen (Jag bekantgör »áðr» medels lovkvädets balkar)'.

Nu kan man observera, att det är endast genom inflikandet av ordet för 'säl', som hela sceneriet för åhöraren förläggs till havet — *Singasteinn* kan inte pressas till att betyda 'Vågasker', då en gen. pl. utan ändelsen *-na* inte tycks passa till ett *bylgju heiti* (av typen

Kolga). Det är förgäves, när Ohlmarks associerar *Singa-* med *siggwan*, isl. *singra* o. s. v., kvar står, att poesien inte säger oss mer om Heimdallmyten än Snorres prosa. Vi äro lika kloka!

Skall man göra Heimdall till solgud, får det ske på andra grunder. Ty i Húsdrápa finnas inga kosmiska mått, ingen svingning från himmel till hav, ingen horisont, där solen doppar sig i vågen. Tavlan är statisk, intresset koncentrerat på ordets makt, två sälhamnar på eller vid ett skär — så har det ock tätt sig i färger och linjer på Hjardarholts vägg.

Det är alldeles tydligt för en som är oförvillad av förutfattade meningar, att det är i egenskap av gudarnas väktare, alltså »*ragna vári*», som Heimdall söker upp den varelse som har bestulit gudarna, Loke; observera uttrycken *men-sókir Freyju*, *tilsókir Vágaskers oh Singasteins* i Snorra Edda! Han uppträder i myten som gudarnas polis. Den ort, dit han beger sig, är följaktligen inte beroende av Heimdalls vanliga gång, utan är vald av tjuven såsom den mest avlägsna och svårtillgängliga för gudarna. Men från *Himinbiörg* har Heimdalls öga skådat honom. Den lokaliteten syns likväl inte på tavlan, så vitt det bevarade stycket förmår att återgiva den.

Heimdalls rang i Balders liktåg. Enligt framställningen på Hjardarholtsbildverket sitter Heimdall till häst, när han är med de sörjande på väg till Baldersbålet. Ulfr Uggason målar det i ord så:

Kostigr ríðr at kesti kynfróds, þeims god hlóðu,
hrafnfreistadar hesti Heimdallr at mög fallinn.

(d. v. s. 'Den ypperlige Heimdall rider på en hingst till den stapel, som gudarna ha upplagt efter den förunderligt vise korpbeprövarens [: Odens] fallne son'). I begravningståget deltog utom Heimdall Oden ridande givetvis på Sleipner, fastän det inte sägs, åtföljd av korpar och valkyrjor (varom två bevarade halvstrofer tala), och Frey ridande på en galt (en halvstrof bevarad). Det är klart att i en bildlig framställning var och en gud är framställd med sitt

traditionella attribut, med sitt traditionella fortkomstmedel. I de förlorade delarna skall ha beskrivits, hur Freyja kommer med sina katter.

En andra halvstrof handlande om Heimdall är förlorad — att döma efter *dróttkvætt*-tekniken —, och här kan då namnet på hästen ha varit inflätat. Att det var *Golltoppr* (*Gulltoppr*), vet man av andra källor. I Grímnismál räknas *Gulltoppr* upp i en ramsa med namn på gudarnas hästar (*»heim ríða æsir íóm»*), och Snorre lär, att *Gulltoppr* var Heimdalls häst. Efter Ohlmarks (och andras) riktiga tolkning av namnet innebär det, att panntofsen (*»toppr»*) var av guld (anf. arb., s. 289, med foto av en isländsk *toppur*).

Det leder tanken närmast på gudens binamn *Gullintanni* (Sn. Ed.): Heimdall har föreställts med tänder av guld. Så magnifikt strålande är ingen av gudarna i det fornnordiska panteon utom en gudinna, Sif, ty hennes hår var av guld; hon hade för övrigt ingenting med Heimdall att göra. Jo, en ytterligare får inte glömmas: Freys galt hade det talande namnet *Gullinbursti* (Sn. Ed.). Se Ohlmarks, noten, s. 290, som nämner det i samband med *Gullintanni* utan att synnerligen fästa sig vid samstämmigheten.

Jag skall nu påpeka, att Heimdalls beröring med Freyr är en annan, som hittills inte är beaktad, efter vad jag kan finna av litteraturen.

I sorgetåget, som var avbildat i Hjardarholt, skall den ordning, i vilken gudarna framskredo, ha varit den, att närmast liket kommo Balders far och mor, Oden och Frigg, så som naturligt är, och där-efter i nu nämnd följd: valkyrjor (samman med Oden), Freyr, Heimdallr, Freyja, varpå följde en flock av rimtursar och bergresar. Med Snorres ord: *At þessi brennu sótti margskonar þíóð, fyrst at segia frá Ódni, at með honum fór Frigg ok valkyriur ok hrafnar hans, en Freyr ok i kerru með getti þeim, er Gullinbursti heitir eða Slídrugtanni, en Heimdallr reid hesti þeim, er Gulltoppr heitir, en Freyja ok kottum sínum; þar kom ok mikit fólk hrimpursa, ok bergrisar.*

Snorre bygger givetvis sin parafras på Húsdrápa (jfr de ord-granna reminiscenserna vid Heimdallsmomentet, *Heimdallr reid hesti*), och en följd härav är att man är hänvisad till att arrangera de få strövis bevarade strofbitarna efter Snorres lista. Markerar jag så de bortfallna styckena med ordet »förlorad», ger följande

uppställning ett begrepp om det ursprungliga kvädet i vad det gäller stefjabalken om Balders bålfärd.

1. Rídr at vilgi víðu — —
 H r o p t a t ý r — —
2. Frigg (förlorad)
3. Þar þykk sigrunni svinnum sylgs valkyriur fylgia
 ok hrafnar — —
4. Rídr á þorg — —
 Freyr — —
5. Kostigr rídr — —
 hesti Heimdallr
6. Freyia (förlorad)
7. hrímþursar ok bergrisar (förlorad).

Jag antecknar, innan jag går vidare, att man allmänt har förfarit felaktigt vid arrangemanget av stroforna för antologibehov. Finn Magnusen har inlett med att i den arnamagneanska editionen av Laxdølasaga (1829), där som bekant Hjardarholtsmålningen omtalas, uppföra strofen om Freyr först. Det är gjort utan motive-ring och utan att förhållandet till Snorres parafras ens tas upp till dryftning. Motivering nog skall väl vara, att Húsdrápa-skalden själv säger *fyrstr* om Freyr:

Rídr á þorg til borgar bœðfróðr sonar Óðins
 Freyr ok folkum stýrir fyrstr enum gulli byrsta.

Men det är att märka, att med detta ingenting annat anges än att Freyr rider som anförare för skarorna av begravningsgäster: *folkum stýrir fyrstr*. Som Finn Magnusen förfor Theodor Wisén (Carmina norroena, 1886) och andra. Den ende som jag har sett behandla fragmenten rätt, är Viktor Rydberg, vilken om sin skaldebroder i forntiden har ett läsvärt kapitel i Undersökningar i germanisk mytologi, 1889, s. 285—289. Rydberg genomför den tanken, att det är ett måleriskt fantasifullt konstverk som kvädet skildrar och Ulfr Uggason har därför inte i allt känt sig bunden av den traditionella myt, som måste ha funnits om Balders bålfärd. Tvärtom har skalden för att roa gjort en burlesk av det som var ett sorgespel, låtit Hyrrokin överglänsa själva styrkans gud, Tor, m. m. — Det är svårt att döma i denna materia, då det som för oss ter sig som

nära nog orimligt eller puerilt kan ha varit primitivt ursprungligt. Ursprungligt kan sålunda vara, att Freyr rider på en galt; att det har blivit för starkt för Snorre, som ändrar till att han åker i en kärra efter en galt, bevisar ingenting annat än att Snorre återger euhemeristiskt.¹ Alltför mycket kan den penselförande konstnären inte ha avvikit från det vedertagna; vi ha Sigurdsristningarna att jämföra med, där det syns, hur nära bild och myt stämma.

Jag konstaterar då, att vi äga i handom ett vittnesbörd från 900-talet (ännu oförkränkt hednisk tid) om att Heimdall har förts fram som en av de förnämsta gudarna, i rad med Freyr och Freyja. Man torde kunna sluta härav, att det ovan berörda guldskimret på det ena och det andra hållet inte är en tillfällig överensstämmelse.

Detta för viktiga konsekvenser med sig. Det ter sig nu som helt naturligt, när det heter i ett kväde som Snorre inte har anlitat, men som måste vara gammalt nog, Þrymskviða, i 15 strofen:

Pá kvað þat Heimdallr, hvítastr ása,
vissi hann vel fram, sem vanir adrir.

Man kan översätta *sem vanir adrir* dels 'som andra vaner' (så äldre exegeter och därefter t. ex. Viktor Rydberg), dels 'som vanerna ha för vana', jämför Fritznerns kända ord om *annarr* (ordb., 1, s. 59 b): Ved Sammenligning mellem tvende Gjenstande af forskjellig Beskaffenhed, sættes *annarr* ofte foran det andet Led alene for at betegne denne Ulighed, saa at det kan siges at være overflødig (så kommentatorerna Detter och Heinzel m. fl.). Hur som helst kvarstår som ett faktum, att tanken lätt har gått från Heimdall till vanerna, d. v. s. utom Njord Freyr och Freyja.

En fråga, som man måste uppställa på trots av Snorre, blir då den: Var Heimdall en vanagud? Varom inte, spelade han samma roll för en grupp människor som Freyr för dem som skötte åker och nötkreatur och hästar och svin? Med andra ord, var han en gud för låt oss säga fårskötarna? — Alla sådana frågor, som gå ut på kult, är oss svar förvägrat på.

¹ Berättelsen om Balders bålfärd står i Gylfaginning, citatet ur Húsdrápa i Skaldskaparmál.

3. SLUTSATSER OCH TILLÄGG.

Sammanfattning. De källor vi hittills ha rådspport äro bevisligen bland de äldsta: Heimdallargaldr och Húsdrápa. Till dem sälla sig Grímnismál och Völuspá, vilka Snorre också har anlitat, samt Hyndluliód. Den förstnämnda ger namnet på Heimdalls boning: *Himinbiörg* (ett pluralt ord) d. v. s. 'himmelsbergen', men det säger oss tyvärr inte mycket, komparativt sett, då de flesta gudarna ha boning i himmelen. Den senare källan ger dels upplysningen, att Heimdall är högre och lägre stånds fader (överensstämmande med Rígsþula, proemiet) dels, att han blåser i ett horn, kallat *Giallarhorn*, när han allarmerar gudavärlden för världens undergång.

Jag skall nu återge Gylfaginnings beskrivning på Heimdall på så vis, att jag kursiverar det, som inte har någon hemul i oss bekanta poetiska källor. Jag utstöter därigenom vad som är av andra klassens traditionsvärde.

Heimdallr heitir einn. Hann er kalladr *hvíti áss* [jfr dock Þrymskvidas *hvítastr ása*]. Hann er *mikill ok heilagr*. Hann báru at syni meyar núu ok allar systr. Hann heitir ok *Hallinskíði ok Gullintanni; tennr hans váru af gulli. Hestr hans heitir Gulltoppr*. Hann býr þar er heitir Himinbiörg við *Bifröst*. Hann er vörðr goða ok sitr þar við himins enda at gæta brúarinnar fyrir bergrisum. Hann þarf minna svefn enn fugl. Hann sér íafnt nótt sem dag hundrad rasta frá sér. Hann heyrir ok þat, er gras vex á iörðu eða ull á saudum ok allt þat er hæra lætr. Hann hefir lúdr þann er Giallarhorn heitir, ok heyrir blástr hans í alla heima. Hér er svá sagt:

Himinbiörg heita, en þar Heimdall kveða
valda véum,
þar vörðr goða drekkir í væru ranni
gladr enn góða mið.

Ok enn segir hann siálfr í Heimdallargaldri:

Núu em ek meyia mögr,
núu em ek systra sonr.

Det viktigaste, som sålunda avgår från främsta linjen till följd av konfrontationen med Snorres källor, är utan tvivel den i våra läroböcker främst inpräntade föreställningen, att Heimdallr är regn-

bågens gud, detta emedan hans bostad ligger vid Bifröst, d. ä. regnbågen. De följande orden, att Heimdall sitter vid himlens ända för att vakta på bergresarna, låta synnerligen misstänkta, eftersom guden bevisligen hade bergresadöttrar till »mödrar» och sålunda knappast kan ha varit rätte mannen till en sådan vakthållning! Den föreställningen är utan tvivel tagen ur Völuspás eskatologi, och här är — noga besett — Heimdallsepisoden det första ledet i de förstörande jättemakternas anstorm: »Sein Hornblasen wird ausdrücklich als der feierliche Beginn des Weltuntergangs bezeichnet»; han är ett redskap i ödesmakternas hand (Axel Olrik, Ragnarök). Den verkliga vakthållningen har utan tvivel gällt alla väsen, som inte äro himmelska, således även människan. Även om det har varit en tro, att Himinbiörg låg invid regnbågens översta punkt — regnbågen tänkt som en dubbel väg upp till himmelen —, är därmed i varje fall inte uttryckligt sagt, att Heimdall sitter på regnbågen eller är dennas speciella gud. Däremot talar ock det andra mytologiska namnet, *Ásbrú* (Grímnismál), d. v. s. 'gudabron'.

Man kunde förfara efter samma mönstringsmetod i fråga om Snorra Eddans andra presentation av Heimdall, den i Skaldskaparmál, men jag inskränker mig här till att stämpla påståendet, att Heimdall är Odens son, som mindre vederhäftigt av enahanda skäl. Däremot är det att anteckna, att en av denna beskrivnings bestämningar, nämligen att Heimdall har binamnet *Vindhlær* («*Hann heitir ok V.*»), har ett fäste i litteraturen, om man än inte kan beteckna det som en källa för Snorre, ty det är Snorres egen dikt. Uppgiften är av en annan grund, nämligen namnets, som jag förmenar, genomskinliga betydelse, så viktig, att jag nu vill övergå till att göra reda för resultatet av en undersökning, som jag har ägnat denna fråga. Här ligger efter min mening en nyckel till Heimdalls väsen.

Binamnet Vindhlær och Heimdalls väsen. Allt etymologiserande av Heimdalls huvudnamn och binamn har hittills lett till de mest divergerande resultat och är därför föga uppmuntrande.

Så är det möjligt att tyda förledet *heim-* på mer än ett sätt; det

kan hänga samman med fisl. *heimr* m. 'värld' och med ett forn-germanskt *haim-*, som måste ha betytt 'skinande' (jfr fornfris. *hemliacht* 'hell-leuchtend'); för den senare härledningen står Kögel, och den har sist förordats av Otto von Friesen, Festskrift til Finnur Jónsson, 1928. Efterledet är mångtydigt, taget i och för sig, och kan tillåta fantasifulla kombinationer med förledet, så som visas av Wilhelm La Cours och Hugo Pippings tydningar. Binamnet *Hallinskíði* är ock synnerligen svårt att få grepp om för etymologen, efter vad jag tillåter mig att anse.

Det brukar uppgivas i de mytologiska handböckerna, att det binamn på Heimdall, som här skall göras till föremål för en utforskning, lyder i källorna *Vindlér* eller *Vindhler*. Man är allmänt oviss om vad detta namn innebär; det finns bara förmodanden om etymologien.

Uppgiften härrör som sagt från en mycket kort upplysning i Snorres Edda: *Hann* (: *Heimdallr*) *heitir ok Vindlér*. Dessutom förekommer namnet 1 gång i Snorres Háttatal. Handskrifternas skiljaktliga stavning av den delen av ordet, som kommer efter *Vind-*, är redan det ett ovisshetsmoment. Enligt Linds Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden, under *Vindhler*, finner man i handskrifter till Snorra Edda dels former med *e* och med *æ*, dels former med *hl*, *l* och till och med *gl* (*Vindgler* i Uppsala-edda 1 gång). Åke Ohlmarks, som i sin bok »Heimdalls Horn und Odins Auge, 1» (1937) har lagt fram handskriftsmaterialet i full bredd (s. 140 f.), försöker att komma till klarhet genom att anställa omröstning bland handskrifterna och finner då, att de bättre handskrifterna avgiva 4 *-ler* mot 1 *-hler*, och vill därför icke med säkerhet uppställa eller godtaga någon etymologi, fastän han anser namnet på grund av förledet (*Vind-*) som ett fyllnadsdrag i den av honom urgerade sol- och himmelstypen; jfr även s. 303 f.

Formen med *h* (Codex regius *Vindhler* i Háttatal motsvarande Codex Sparfvenfeltianus — ung. från 1661 — *vinndhles* på samma ställe) kan betraktas som ett försök att i uttalet angiva, vad skrivaren anser vara den rätta härledningen och har som sådan ett betydande intresse. Antaga vi med Lind, att *Vindhler* var det ursprungliga, så är det att märka att *h* efter ljudreglerna tidigt skulle falla (Noreen, Altisl. u. altnorw. Gram. § 294: *Gimlé* till *hlé* o. s. v.); *-hler* är följaktligen i varje fall en restitution, tillkommen

under association med ett grundord på *hl-*. Frågan blir: vad för ett grundord lekte i tankarna?

Med stöd av sitt resonemang har Ohlmarks avvisat ett förslag av Vilhelm La Cour, som bygger på *hl*-skrivningen, i »Hejmdals Navne», Danske Studier 1923. För den danske författaren ingår detta Heimdalls binamn som ett led i en utförlig bevisföring för att denne, som han menar icke synnerligen gamle västnordiske gud (gudanamnet *Heimdallr*, såsom sammansatt, till typen ungt!) är en personifikation av den sneda solstrålen. Jag måste här se bort ifrån La Cours förklaringar av de många binamnen (*Hallinskídi* o. s. v.), som inte alltid tåla en ingående filologisk kritik. Men jag anser mig skyldig, för vad jag själv skall komma fram med, att anföra hans kommentar till *Vindhlér*. Han skriver: »Første Led er oldn. *vindr*, 'Vind', der hyppig bruges = *vedr*, 'Luft'. Fritzner nævner en Række Eksempler paa dette og minder om, at »Lufthullerne», Porerne i Huden, kaldes *vindædr*. Sidste Led er *hlér*. Dette maa kendetegne Guden som den der giver *hlé*, n. 'Læ'. Men *hlé* staar i Aflydsforhold til oldn. *hlý*, 'Varme', og synes rodbeslægtet med lat. *calēre*, 'være varm'. Det turde derfor være naturligt at tolke *hlér* som 'den, der giver Varme' og *Vindhlér* som 'den, der giver Luften Varme'.»

Jag tror, att La Cour har kommit den rätta tydningen på spåret. Men, innan man kan fastställa den grundval, varpå den etymologiska analysen måste sättas in, skall det göras en textkritisk operation, som märkvärdigt nog ingen har företagit sig, fastän saken är upplagd.

Det gäller ordets ursprungliga antal stavelser, när det förekommer i stavelseräknande poesi. Nu är det så lyckligt, att metrikens mästare själv har anbringat namnet som en sorts illustration i en strof av mönsterdikten *Háttatal*, den 7:e, som i sin infattning lyder så:

þat er leyfi háttanna, at hafa samstöfur seinar eða skiótar, svá at dragisk framm eða aprtr ór rétrri tǫlu setningar, ok megu finnask svá seinar, at fimm samstöfur sé í ǫðru ok enu fiórda vísu-orði, sva sem hér er:

Hjálms fylli spekr hilmir hvatr Vindhlaes skatna
hann kná hiǫrvi þunnum hræs þiódár ræsa;
ýgr hilmir lætr eiga ǫld dreyrfá skiǫldu,
styrz rýdr stillir hersum sterkr iárngrá serki.

Såsom var och en, som är inne i den Sieverska metriken, måste inse, så snart det en gång har blivit påpekat, har man att utredigera texten så, att orden *Vindhlaes*, *þjóðár*, *dreyrfá* och *iarngrá* skrivas *Vindhlaeis*, *þjóðáar*, *dreyrfáa* och *iarngráa*.

Det är kuriöst att se, att när Eduard Sievers i sin första uppsats i Paul-Braunes Beiträge 5, 1878, s. 451, lade grunden till sin lära om stavelseräkningen, han visserligen pekade på denna illustrativa passage i Snorra Edda, men vägrade att följa de medeltida anvisningarna. Dessa beteckna dock endast en efterklassisk modifikation, som består däri, att en och samma stavelses långa vokal drygas ut till likvärdighet med två stavelser: alltså i det närmast förliggande fallet *Vindhlaes* att läsa *Vindhlae-æs* eller någonting snarlikt. Hur Snorre Sturloson själv har framsagt sitt kväde, kan inte bestämt avgöras med ledning av den omramande prosan, då man inte kan vara säker på att denna härrör från Snorre (Sievers, anf. st.). Snorre var i alla fall en traditionalist och har lämnat efter sig ett mönsterexempel, som kan rättas till likhet med 900- och 1000-talets diktning.

Tar man upp den så vunna formen *Vindhlaeir*¹ till etymologisk granskning, torde den inte kunna lämna rum för mer än en tydning.

Namnet får belysning från ett par andra mytologiska mansnamn, *Vindkaldr* och *Vindsvafr*, som bägge tyckas ha kosmisk syftning. Det förra är ett »taget namn», varunder hjälten *Svipdagr* uppträder inför sin blivande bruds väktare:

»Vindkaldr ek heiti, Várkaldr hét minn faðir,
þess var Fiðlkaldr faðir.»

Dessa namn äro ju tillkomna i opposition mot sagans »verkliga»:

Svipdagr ek heiti, Sólbiartr hét minn faðir,

(stroferna 6 o. 47). Man suggereras av namnen ('Vindkall', 'Várkall', 'Solbjärt') att hålla före, att Svipdagsmåls hjälte är någon sorts representant för våren, den allt högre stigande solen; jfr rysarnas *Jarilo*, 'vår mannen'. Själva namnet *Svip-dagr* torde vara att förstå som 'den som har snabbt förflytande, korta (vinterliga) dagar'

¹ Formen med *e*-vokal är i och med detta ur spelet, enär ingen *ija*-stam är enligt ljudreglerna tänkbar med *é* i rotstavelsen. Som bekant var det vanligt i handskrifterna att stava *æ*-ljud med *e*.

(s. k. bahuvrihi-sammansättning). Beträffande förledet jfr exempelvis *svipstund* 'Öieblick' (*svipr* m. 'Glimt; rask Fart'). *Svipdagr* är ett namn — kan man väl tänka sig — som passade en sådan mystisk personage som nyfödd. — I det gamla Egypten fanns det två solgudar, en vintersolens och en sommarsolens, och någonting motsvarande kan ha funnits i nordisk folketro (jfr »vintergreven» och »majgreven»).

Det andra namnet, *Vindsvafr*, förekommer 1 gång i skaldediktningen: Ormr Steinþórisson har i ett obestämbart kväde, enligt Snorra Edda: *þenna mög* — — *Vindsvafrs*, ordagrant 'denna Vindsvafrs son', vilket måste betyda 'denna vinter' (så Finnur Jónsson), ty det heter i Snorra Edda, Gylf., kap. 18: »Svásuðr heitir sá, er faðir Sumars er, ok er hann sállífr, svá at af hans heiti er þat kallat svásligt, er blítt er; en faðir Vetrar er ýmist kallaðr Vindlióni eða Vindsvafr; hann er Vasaðar sonr, ok váru þeir áttungar grimmir ok svalbrióstadir, ok hefir Vetr þeira skaplyndi». En gammal källa till detta mytologiska kunnande har Vafþrúðnismál 27 varit, varav nu blott är bevarat:

Vindsvafr heitir, hann er Vetrar faðir,
en Svásuðr Sumars ...

De hedniska nordbornas mytskapande fantasi har således varit inriktad på årstiderna såsom personifierade makter, och man har roat sig med att skapa till namn för en ättledning, som följer reglerna för allitterationen. Det fordras inget stort skarpsinne för att räkna ut tankegången. Den okände gudomsperson — får man tro þulorna, var *Vindsvafr* en jätte —, som kommer med kalla vindar, är den som åstadkomer vintern: han är Vinterns fader. Sammalunda bör *Vindhlæir* ha varit den gudomsperson, som kommer med de ljumma vindarna och följaktligen ha varit *Vársfader* (observera stavrimmet). Ty här föreligger adjektivet *hlær* 'blid, mild' substantiverat. Det heter riktigt om dettas grundform hos Torp, Ficks Wörterb. 3, s. 109: »*hlēv(i)a* lau. an. *hlær* (= *hlēvia*) lau, *hlána* lau werden; mnd. *lauw*; ahd. *lāo* flektiert *lāwēr*, mhd. *lā* flektiert *lāwer*, nhd. *lau*. Von *hlē* ['warm sein', lat. *calēre*] durch das Suff. *-va* abgeleitet.» Det skall blott påpekas att formväxlingen inom adjektivet har varit nordisk, ty **hlár* företräds av ä. da. *laa* 'lunken' (Kalkar, Ordb. 2, s. 860), jfr därtill det nämnda *hlána* och

så *hláka* 'Tøveir' = *hlævidri*. Det är med rätta som Torp ignorerar Karsten, Studier över de nordiska språkens primära nominalbildning, 2 (1900), s. 245, där det postuleras en ursprunglig *u*-stamsböjning till förklaring av *ja*-stamsböjningen (Karstens **hlē-u-* är en »oform» ur indoeuropeisk synpunkt: det stambildande suffixet *eu/ou/u* läggs inte till en rot på *-ē*).

En invändning, som reser sig mot min härledning av *Vindhlæir*, är den, att man snarare skulle vänta **Vindhlævir*. Ett *w* i denna position skall hålla sig ljudlagsenligt. Dock finner man som bekant¹ synnerligen ofta avvikelser från regeln beroende på attraktion från former med ljudlagsenligt fallet *w*, sålunda en växling *fyrvar* ~ *firar* 'män'. Särskilt viktigt i detta sammanhang är ett mansnamn *FiriR*, som efter min mening förekommer 2 gånger, dels på Örja-stenen, Skåne: *stq̄r Aft firi q̄su sunu*, dels på Säby bergshäll, Sollentuna socken, Uppland (Liljegren nr 390): *uifiriR lit hakua ili bisa* o. s. v. *Ut-FiriR lét haggua helli þessa*. Namnet är snarast en substantivering av ett adjektiv **ferhwija-* 'livfull', som förekommer i det romersk-germanska gudinnenamnet *Alaferhuia* (från cirka 200 e. Kr.) och är grunden för det nyssnämnda *firar* samt fsax. motsvarande *firihos* (dat. pl. *firihim*). *FiriR* har hittills inte funnit någon förklaring, ty som sådan kan man varken betrakta Magnus Olsens förslag att läsa *Frí* (Danske Studier, 1906, s. 33) eller Wimmers modifiering att med omkastning läsa *Fríi* (i ack.); detta kan nämligen inte, såsom förslagsställaren tänker sig, likställas med *HróiR*, vilket torde bero på en urnordisk grundform **Hrōþuwiþar*, i varje fall ingenting har med *ija*-stammarna att skaffa.

Formen *Vindhlæir* (och inte **hlævir*) måste bero på attraktion från ett adjektiv **vindhlær*, som rimligtvis bör ha funnits till som motsats till *vindkaldr* (*vindkaldir vegir*, *vindkald vargré* i poesien).

Namnet ger, efter vad man har all anledning att förmoda, en mycket viktig del av guden Heimdalls väsen. Om Heimdall är en solgud eller en solhjärte, kan visserligen inte omedelbart därur inses, men om andra skäl kunna andragas därför, så blir binamnet *Vindhlæir* ett stöd härför.

Snarare tror jag dock, att *Heimdallr/Vindhlæir* är den lägre folktrons representant för våren gudomliggjord, således en dublett till

¹ Se utförligt Hugo Pipping i Xenia Lideniana 1912.

Svipdagsmåls hjälte. Denna tanke, att Heimdall är en vårgud, har redan Hjalmar Falk varit inne på.¹ Han påpekar vidare en omständighet, som förvisso är värd att tänka på, nämligen att solen som bekant går i Vädurens tecken vid vårdagjämningen; och nu nämns det i den þula, som räknar upp beteckningar för väduren (på isl. *hrútr*) uti Snorres edda, att ett av dem var *Hallinskíði*, en benämning alltså identisk med Heimdalls binamn. Vad mera är, längre fram i samma þula står gudanamnet utsatt i en avvikande men omisskännlig form:

Hrútr, ofrhyrningr, hornumskváli,
gumarr, hornglóinn ok gialdhróinn;
hvedurr, hornglói, hallinskíði,
berr, hornhróinn ok heimdali,
bekri, midiungr, blær, mörðr ok vedr.

Här, när det gäller ett namn på fårsläktets hanne, är det klart — vill jag tillägga —, att *heim-* intet har att göra med 'världen' (*heimr*) utan — i anslutning till Kögels bestämning av gudanamnet — med 'skinande', varigenom det kommer överens med det likbetydande *horn-glói* (variant *horn-glóinn*), som hör till *glóa* 'være gloende, skinne, glimre'. Är deduktionen riktig, måste man vidare i efterledet *-dali* söka ett ord för 'horn', så att betydelsen 'han med skinande horn', helt kommer överens med det nämnda ekvationsledet, blott i omvänd ordning:

horn-glói
heim-dali.

Och här kan man — något bindande bevis åsyftas naturligtvis ej — jämföra, att *dalr* och *dalarr* enligt Snorres edda (Skaldskaparmál, kap. 73 efter upplagan 1931) äro benämningar för 'hjord', således ett djur, som i eminent grad utmärks för sina horn (**heru-ta* 'hiortr' egentligen 'den behornade').

¹ Det är Hjalmar Falk som först har påpekat, att Heimdall, enligt honom guden med ett vädurhuvud, påminner om Ammon, Aarbøger for nord. Oldkyndighed, 1891, s. 270. Efter honom ha andra antagit samband mellan Heimdall och väduren, bl. Sophus Bugge, Aarb. 1899, s. 250, Alex. Bugge, Vikingerne, 1, s. 204, A. Olrik, Ragnarök, s. 117; jfr senast R. Much, »Der nordische Widdergott», Deutsche Islandforschung 1930, 1 (hrsg. von W. H. Vogt). Ohlmarks (se särsk. s. 223) motsätter sig det, som det tycks på otillräckliga grunder.

När man i analogt sammanhang finner *freyr* bland tjurnamn, är det inte för djärvt att anta, att i kulten, i offerväsendet, en vädur var Heimdalls särskilda djur, som i offerögonblicket förvandlades till guden efter den vida omkring kända sakramentala tron. — En vädurgud hade kelterna, och bland egypterna bar Ammon ett vädurhuvud.

Vad som här är primum — zodiakalbild, husdjuret eller folktrons, antagligen i en vårrit hemmahörande, 'vårman' — det kan jag inte utreda. Men det vågar jag tro, att gudanamnet *Heimdallr* inte är det egentliga namnet på guden, utan ett noanamn med betydelsen 'väduren'. Och det vill jag hävda, att den omständigheten, att inget norskt ortnamn är betygat med Heimdalls namn i förledet kan ha sin enkla förklaring i denna omständighet. Tillika får man nog räkna med möjligheten av en huslig dyrkan av Heimdall, som aldrig ledde till helgedomar, enkom gjorda för guden. Den fullständiga tystnaden i ortnamns materialet är sålunda ingen instans mot forn kult, så som man får se uppgivet i mytologiska handböcker.

SIGURD AGRELL

AV

JOHN LANDQUIST OCH IVAR LINDQUIST

Sigurd Agrell tillhörde denna societets stiftande ledamöter. Insatser och tankar av honom ha ingått i dess tillkomst, organisation och verksamhet. Han skrev prologen till samfundets första högtidssammanträde 4 dec. 1920. Den avhandlade sagan om Aladdin och Noureddin. Den förbehöll vetenskapens och diktens fält åt den senare:

Blott lampans sökare må lampan finna.
Blott tankens tänkare må visshet vinna.
Blott andemakten når till livets källa.
Blott grubblarsinnet hör dess vågor välla.

Det är sannolikt att Sigurd Agrell känt sig personligt befryndad med den arabiska sagan. Han har också eljes behandlat Noureddin i sin diktning. Det bodde i hans eget bröst två själar. Det fanns något Aladdinliknande i hans förmåga att uppgå i nuet, hans omedelbarhet, hans kvickhet, den älskvärda originalitet, varmed han vann människor. Men i sin diktnings uppgörelse med världen känner han icke till dessa sina sällskapliga talanger. Hans lyrik bär Noureddinprägel. Livets fest och njutning uppträda i den blott som kontrastfenomen: den besvikelse deras flyktighet och obetydlighet gett har fördjupat ensamhetskänslan.

Sigurd Agrells diktning var en ungdomsprestation. Den upptog ej den mogna ålderns erfarenheter. Den har den tidiga ungdomsdiktens svagheter: tunnheten och litenheten av de yttre upplevelsorna och övervikten av jagupplevelsen. Men ungdomens ensamhetskänsla var hos honom på ett ovanligt sätt fördjupad åt den kontemplativa sidan. Den var närd av Schopenhauersk resignation och indisk mystik. Han hade på allvar tillägnat sig dessa världsåskådningar. Jag minns en kväll i den tidiga ungdomen, då han vid en promenad under träden i flusterallén i Uppsala talade med mig som en invigd om dessa läror. Också under senare år låg

det ofta något fjärrskådande och vemodigt i Sigurd Agrells blick. Förgänglighetens och dödens gåta hade gjort ett intryck på honom, som gått till hans personlighets kärna. Det var så djupt, att växlingens värld icke i det innersta kunde rubba hans lugn. Hans verkliga originalitet som poet framträder i de uttryck, han kan ge åt sinnets ro, vunnen i en orolig värld. Denna känsla är hans centralmotiv, och den får stundom en religiös karaktär:

All världens vetande kan ej förklara,
att smärta kännas eller glädje vinnas.
Men att o Stora hjärta du dock finnes
skall evigt viss och helig sanning vara.

Du gjort mig mild och tacksamt from till sinnes:
mitt liv, allt liv i stilla ro jag minnes. —
På djupblå himmel vita skyar fara:
de äro själens lugna drömmar bara.

Så har du lärt mig tysta välljud spela,
du dunkla längtan till det stora hela,
du fjärran eko, som alltjämt hörs svara.

Vad han helst och bäst diktat om är aftonens stillhet och den blåa natten, då dagens ävlan dött, och vad han än firar i sina sonetter: stjärnbilder, blommor, ädelstenar eller andra föremål i ädel materia, så är grundstämningen densamma: en åkallan av sinnets lugn, själens upphöjdhet över livets kval, begär och växling.

Men han icke blott åkallade denna ro, den är också närvarande i hans diktning:

Nu tala rymderna till mig allena,
nu är du min, o stora ensamhet.
Du natt som stundar stilla och serena —
tänd dina stjärnor för en trött poet,
och låt min själ sig lugnt med dem förena
och låt oss brinna tigande och rena!

Men denna varaktiga stämningsbotten säger också något om människan, något han själv inte tänkte på. Den antyder att han var

en oskyldig människa. Man kan icke både förnimma och älska stillheten, aftonen, natten, om man har något ouppgjort i sitt förflutna eller om man har uppsåt som ej passa med denna ro. En förutsättning för denna dyrkan av kontemplerationen var att Agrell var en god människa, som aldrig avsett att göra någon varelse på jorden ont. Hans sinne var icke riktat på makt och karriär: det var riktat på studium, det hyste ren glädje av kunskap och dikt i och för sig. Han var en objektiv ande. Icke heller hyste han fiendskap mot människor, fast han stundom föreställde sig vara en stridens man. De besvikelser han lidit och de sting han mottagit hade icke förgiftat honom. Han talade icke illa om människor.

Efter en recension av mig i Svenska Dagbladet 1909 över en av hans diktsamlingar tackade mig Agrell i ett brev för vad han kallade mina »ord om den poetiska religiositet, som nämnes romantik, det blåa svala dunklet i ett sångarbröst».

En var som kände honom kan erinra sig hur hans kvickhet aldrig sårade. Den var ett fantasispel, som livade men den var aldrig polemisk. I viss grad berodde denna frånvaro av aggressivitet på att Sigurd Agrell bevarade ett barnsligt eller ett juvenilt sinne. Kanske kan man häri söka orsaken till att hans diktning icke utvecklades till den kraft, som skulle uppfyllt hans ungdoms drömmar som poet. Men denna bevarade juvenilitet, som kände sig befryndad med det unga och veka, har även skänkt honom några dikter av ett lätt behag, såsom poemet om ingenuerna bland hans värmlandsdikter:

I vita förkläden med duk om håret,
de gingo trallande vid bak och stök,
de buro mjölk till kalven, löv till fåret
och strödde enris över trapp och kök.

Till krans de plockade förgätmigejer
och lärde Axels öden utantill.
Med tunna stämmor sjöngo rört de Geijer
i kvällens skymning vid klaverets drill.

Från svala bäddar i den mörka natten
de ställde skygga frågor till varann,
när vinden pep och regnets tunga vatten
i sorgsen suckan över taket rann.

Jag har vid detta tillfälle uppehållit mig vid Sigurd Agrells diktning därför att denna del av hans historia i senare tid blivit undanskymd och emedan den låg honom själv om hjärtat. Han hade rätt i sitt medvetande att han var en skald. Hans diktning ägde det som är avgörande för poesi: en egen melodi, hans personlighets melodi. Han hade ett kapell för kontemplation vid sidan om vägen, där livets rörelse går fram, och hans sångs melodi tolkade den befriade, rena, vemodiga stämning han erfor, då han drog sig dit tillbaka.

Den uttryckte visserligen blott en del av hans personlighet. Men hans övriga intellektuella intressen och personliga drag hade den likheten med hans poetiska jag, att de buro prägeln av samma personlighetens självständighet. Han hade kanske icke alldeles orätt, då han en gång i tidig ungdom diskuterade med sin vän Sven Lidman om bägges företräden som poeter: »Det skall jag säga dig, att lika mycket större poet du är än jag, lika mycket större geni är jag än du». Han hade i alla händelser den egenskapen gemensam med geniet i schopenhauersk bemärkelse, att hans tanke fullföljde sin egen väg och att han hade det rent intellektuella intresset för de kunskapens ting, vilka han ägnade sin undersökning och betraktelse. Hans humor bar samma prägel av självständig, i sig vilande personlighet. Han ägde en flärdlös självmedvetenhet, som sammanhöll hans personlighet och hans levnad. Hans distraktioner stannade inför hans uppgifter: han utförde med precision sina åligganden. Den dragning fantasmernas eller de poetiska drömmarnas växlande bilder utövade på honom hindrade icke att han från ungdomen med märklig målmedvetenhet fullföljde sin bana. Och slutligen visade sig hans personlighets beständighet, dess liv på sidan om de växlande intressena i hans oföränderliga vänskap. Han bevarade genom livet sin egen bestämda stil och sin egen värld, och var man en gång innesluten i denna kände man ro, var gång man återinträdde i den. Även de som mera flyktigt trätt inom hans sfär ha erfarit denna milda tillförlitlighet. En var som känt honom icke minst i detta sällskap bevarar därför hans person i ett klart och öppet minne: också efter döden inträder han ohindrad, välkommen och levande i vår erinring.

John Landquist.

Sigurd Agrell, skald och lärd, en brinnande och kämpande ande, Sen man otypisk för svenskarna i gemen, men klart i släkt med de värmländska kavaljererna, i själva verket den siste, så som Selma Lagerlöf en gång lär ha hälsat honom, vad för rikedom av minnen träder inte med det namnet fram för de efterlämnade vännerna!

56 år levde han. Han var född på Rämmens bruk, fadern var en det praktiska livets man. På mödernet bråddes han på Myrmännerna, han var släkt med Gustaf Fröding. En ådra av skaldskap, som man kan skönja i Värmlands brukssläkter, gick med honom i dagen. Men det är inte denna sida av hans personlighet, som här skall framhävas, utan vetenskapsmannens.

För Sigurd Agrell blev det av stor betydelse i livet, att fadern, som ville utrusta honom med mer ovanliga språkkunskaper för svensk exportverksamhet, sände den artonårige Sigurd till S:t Petersburg för att lära sig ryska. Att han så pass ung blev ensam försatt i den främmande omgivningen, gjorde att han snart nog tillägnade sig språket till en hög grad av fullkomning. Han kom in i de slaviska språkegenheterna. För sina iakttagelser ville han ha jämförelsepunkter. Han föresatte sig att också lära sig polska. Och verkligen fick den unge mannen snart nog möjlighet att åter resa ut, denna gång till Polen.

Han klarade sig till en början med esperanto och kom — jag har detta av Sigurd Agrell själv — på så vis i kontakt med en skomakare, som väl kände till hans namn från tidningsläsning: »Sigurdo Agrelo» hade begått en dikt på detta oädla tungomål som gymnasist, och den hade spritts i världspressen, d. v. s. världsspråkspressen.

Efter de första ryska och polska duvningarna kom Sigurd Agrell till akademien. Han kom under professor Lundells skolning, blev

snart nog initierad i det sjudande vetenskapliga livet i Uppsala, där i de första åren av 1900-talet män som Adolf Noreen ingåvo en smittsam känsla av upptäckarglädje och obegränsad expansion. Agrell hade gjort självständiga iakttagelser på ryskan och framför allt polskan; saken gällde dessa språks uttrycksfulla och nära nog i system satta sätt att språkligt avmåla, vad vi på svenska kunna nyansera med olika fraser eller olika betoning av fraser som *han piskade honom*, *han piskade på honom*, *han piskade upp honom*. Det uttrycks i dessa språk med förstavelser till verben. Läste man på den tiden tyska grammatiker över dessa språk eller slog i ordböcker, kunde man på sin höjd få veta, att så och så måste det heta, men de tyska, för att inte tala om de inhemska, läroböckerna svävade på målet, när det gällde en förklaring. Man hade visserligen funnit ut den logiska skillnaden mellan »*han piskade honom*» och »*han piskade upp honom*» (det ena ofullbordat, det andra fullbordat) och hade för detta termerna imperfektiv och perfektiv aktionsart. Men Agrell fann, att det var ett fel i själva termen aktionsart och bytte ut den mot aspekt, d. v. s. den synvinkel varifrån man ser en handling såsom fullbordad eller ej, men inte hur den har blivit det. Detta senare, själva arten av handlingen, om den påbörjades eller om den pågick eller om den var halvgjord eller om den var nära sitt slut, för allt det och mycket mer — de verkliga aktionsarterna — finns det skiftande men precisa uttrycksmedel; det är särskilt väl utvecklat i polskan. Han måste företaga en andra och en tredje resa till Polen, och Lundell gav honom i uppdrag att författa en licentiatavhandling om det svåra temat. 1907 besökte Agrell Brückner i Berlin och nästa år efter en tredje resa bl. a. till Krakau trycktes i Lund den skrift, som blev hans doktorsavhandling: »Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte. Ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen». Han var då 27 år gammal. Skriften, som innebar en första kartritning över stora vita fläckar i språkens värld, inbragte honom berömmelse. Agrell blev samma år docent i slaviska språk vid Lunds universitet. Här fanns då ingen professur i ämnet.

»Ein überaus schwieriges und verwickeltes Problem», med de orden börjar en uppsats i skriften »Zur slavischen Lautlehre» (1915). Det har alltid varit de stora och svåra problemen som ha

lockat Agrell. Med sin föregripande skarpblick och ovanligt livliga förmåga av inlevelse var han en av dessa vår vetenskaps pionärer, som äro oundgängliga för framåtskridandet.

Till den inre människan svarade i ovanligt hög grad den yttre. Han var inte kraftfullt byggd, men han hade starka armar. Han lät skägget växa, svart som håret. På det sättet blev hans ansikte med den höga tänkarepannan välproportionerat, en karaktärsprofil. Hastade gjorde han på gatan, under svart slokhatt, framåtlutad i sin kappa. Alltid hade han bråttom, jäktad av plikter, uppfylld av vetenskapliga gåtor. I rasande fart skrev han ned sina tankar, om det så var på ryska, tyska eller svenska. Ett i Uppsala framodlat intresse för sanskrit och indoeuropeisk jämförande språkvetenskap odlade han vidare i Lund, ofta under långa diskussioner med sin gode vän Herbert Petersson. Det gav vittblickande ordhistoriska studier med de slaviska och baltiska språken som centrum, t. ex. arbetena »Zwei Beiträge zur slavischen Lautgeschichte» (1918), »Balto-slavische Lautstudien» (1919) och »Zur baltoslawischen Lautgeschichte» (1921).

Sigurd Agrell var en forskare, som gott kunde ändra en gång intagen position. Han arbetade sig själv till större klarhet. Ett lysande exempel på det finner man i hans viktiga forskningar till förklarandet av den slaviska ändelsen *-o* för nominativ och akkusativ singularis av neutrala *o*-stammar. Jag kan här inte göra reda för den först intagna positionen, som finns i ett arbete av 1917, »Slavische Lautstudien». I en skrift, som kom ut 8 år senare, »Zur Geschichte des indogermanischen Neutrums», kännetecknade han själv detta försök som »meine frühere etwas komplizierte Hypothese» och ger nu en elegant, förlösande förklaring, som har vunnit ett vidsträckt gillande. Tanken går ut på, att den nasalkonsonant, *m* eller *n*, man finner i grekiska, latinska och sanskritiska substantiv av typen *jugum*, inte fanns till i det indoeuropeiska urspråket, men att *o*-stammarna slutade på *-o* liksom *i*-stammarna på *-i* och *u*-stammarna på *-u* i neutrum. Han har dömt så efter förhållandet i hettitiskan, det äldsta skriftfästa indoeuropeiska språket, samt fornpreussiskan, som i många avseenden var synnerligen föråldrigt till sin byggnad. Till dessa sluta sig naturligt de slaviska språken. En bekräftelse på sin uppfattning finner han i den omständigheten, att där, varest *-om* eller *-on* verkligen en gång fanns,

nämligen i aoristen, visar sig slaviskt *-ŭ*, alltså någonting annat än *-o*.

Det är kanske inte alltid nyttigt för halten av ett vetenskapligt opus, att det kommer till i expektans på en professur eller i ett hetsigt befordringsmål. När man möter de invändningar, som riktats mot vissa Agrells skrifter under åren närmast före 1921, bör man inte glömma den omständigheten varunder de kommo till. Men 1921 utnämndes Sigurd Agrell till professor i slaviska språk vid Lunds universitet. Därpå inträdde ett visst lugn, som han använde till att organisera undervisningen i slaviska språk.

Ett år före var Sigurd Agrell med om att stifta vår Vetenskaps-societet. Han tog verksamt del i arbetet med att skaffa de första bärande namnen. Och det var han som läste prologen vid det första högtidssammanträdet.

Prologen talar: En symbol det kräves,
ett ord, en lösen vid ett verk som börjar. —
Ex oriente lux.

Det skulle ock märkligt nog bli från öster, som han skulle komma att kasta ljus in över en mörk region. Språkvetenskap och mysticism, — när de två mötas i ett intellekt, brukar det sluta i löslighet. Men Sigurd Agrell, med det antagligen fäderneärvda sinnet för »die Politik des möglichen», så som han någon gång för mig citerade, han kunde konsten att balansera mellan bråddjup. Han hade sedan gammalt djup förtrogenhet med astrologien och symboliken och religionernas historia, vilket för resten tog sig vackra uttryck i ungmansårens diktning. Han hyllade Nietzsches sats — jag har funnit den skriven i en av hans efterlämnade anteckningsböcker —: »Wer keinen Sinn für das symbolische hat, hat keinen für das Altertum». (Wir Philologen, § 118). Jag frågade Sigurd Agrell en gång för ett par år sedan, hur det kom sig, att han fattade ett sådant intresse för runologien. Han svarade, att han alltid hade haft ett sådant intresse för allt mystiskt. Kanske det inte innebar hela sanningen, kanske man bör se, för att förstå denna Sigurd Agrells nya inriktning, på den krets, varinom han vid denna tid hörde hemma.

1920-talet är ett decennium, då det i Lund utvecklade sig en livgivande, nya banor brytande fornnordisk forskning. Den utgick från en forskarkrets, som samtidigt var en krets av umgängesvänner. Dit hörde främst Ernst Albin Kock, vars epokbildande insatser, då det gällde att tolka och ge nytt innehåll åt de norsksjäländska skaldedikterna, verkade med inspirerande kraft. Även en de moderna språkrealiteternas man som Jöran Sahlgren greps av strömningen och åstadkom på något år sina studier »Eddica et scaldica». Till samma krets hörde även Sigurd Agrell, som just vid denna tid började alltmer intressera sig för runologiska problem. När jag som docent kom till Lund 1925, hade jag förmånen att bli upptagen i denna krets, och jag fick så tillfälle att taga del av Sigurd Agrells runforskning, medan hans teorier ännu befunno sig i vardande. Jag fick uppleva ett myller av originella idéer. Jag fick se töcken lyfta sig över ett osett landskap, så sällsamt som jag väl bara i mina drömmar hade kunnat tänka mig. Det var mithrasläran i det romerska väldets utkanter, som stycke för stycke rekonstruerades, med all dess talmystik, vilken behärskade människorna i den antika världen. Jag tvekar inte att säga, att Sigurd Agrells infattande av hela frågan om runalfabetets och runnamnens mening i ett större kulturellt sammanhang med utblickar åt Persien, Mindre Asien och Egypten var snillrikt.

Otvivelaktigt fanns det brister i en del av bevisföringen, men som de första målmedvetna stegen på ett nytt område tålde den gott dagsljuset. Och så gavs »Runornas talmystik och dess antika förebild» ut på våren 1927. Den har mycket i sig av den farliga stabiliteten hos en pyramid, byggd på sin spets. Det intryck den på flera håll gjorde i Köpenhamn, i Oslo och i Uppsala, var det rena misstagets. Man vägrade att gå med på premisserna.

Grundvalen för Agrells hypotesbyggnad var de grekiska och latinska bokstävernars bruk som siffror och det särskilt i magien. Nu ville man för det första inte godtaga, att runorna hade använts som siffror, då det ingenstädes tycktes bestyrkt i våra äldsta runinskrifter. Agrells beräkningar enligt den kabbalistiska gematriens regler underkändes som tillfälligheters spel, trots det att han stundom kunde påvisa sviter av talet 24, som man visste hade en magisk betydelse i runtrolldom, i det att det svarade till antalet av tecken i det gamla runalfabetet. Praktexemplet är den s. k. amulett från

Lindholms mosse som förvaras i Lunds universitets historiska museum.

Därnäst satte man sig till motvärn mot ett ingrepp, som Agrell hade gjort i den givna runradsföljden för att få siffervärdena att passa till de egendomliga namn, runorna bära såväl på angelsaxiska som på gotiska och isländska. Han företog sig att flytta den första runan till sista platsen, ett i chifferskrift vanligt trick, och antog, att den rätta numreringen på så vis hemlighölls för de oinvigde; u-th-a-r-k'en var den esoteriska visdomen: nr 1 *uruz* hette så, därför att tjuren efter främre asiatisk tro var själva ursprungsväsendet, och *úrr* betyder 'uroxe' och 'tjur'; nr 2, vars namn på isländska var *purs*, hette så, därför att 2-talet var det demoniska talet i främre asiatisk tro, och *purs* betyder 'troll'; nr 3, som efter allmänt antagande har hetat *ansuz* 'asagud' från början, hade sitt namn, därför att 3-talet var det gudomligas tal i främre asiatisk tro; nr 9, *naupiz*, d. v. s. 'nödtväng', svarade till en tro, som är betygd i Gamla Testamentet, att 9 står i samband med ödets tvång. O. s. v. Agrells vedersakare slöto till ögonen för de många överensstämmelserna och höllo hårdnackat fast vid, att runalfabetet i formen f-u-th-a-r-k var betygat i magiska inskrifter, nämligen på amuletter av guld (Vadstena-brakteaten), vilket det inte skulle ha varit, om följden u-th-a-r-k var den magiskt verksamma. Och vidare påpekade man som någonting, som åtminstone i någon mån var ägnat att rubba tilltron, att Agrell uppenbart hade gripit fel i fråga om åtskilliga runnamns bestämmande och förklaring (såsom den 13 runan).

Den invändning, som tar sikte på Vadstena-brakteatens runalfabet, innebär förvisso en ingalunda obetydlig motinstans, och man känner sig inte helt lugnad av Agrells bemötande med hänvisningen till att f-u-th-a-r-k efter hans mening är en magisk formel, som låter talet 13 framträda och således passar väl på trolltingestar, som äro till för att skydda. Men försvaret för Agrells teori kan säkerligen ligga på bredare bas, och här vågar jag bestämt hävda, att vid ett vägande för och emot är den sammanlagda mängden av skälen för odisputabelt tyngst. Man kan icke förneka det storartade som ligger däri, att Agrell med varje nytt verk om problemet allt klarare och distinktare lyckats fastslå de mest slående överensstämmelser mellan runmagi och senantik talmystik.

Det sista arbetet av större omfång, »Die pergamenische Zauberscheibe und das Tarockspiel» (1936), ger i själva verket för första gången en autentisk underrättelse om 9-talets magi i grekisk föreställning; det heter i en senantik alkemistisk text om en demon, »utgången från Persien»: »De bokstäver, som utgöra hans namn, äro nio i enlighet med ödets syftemål».

Över huvud taget får man genom Agrells forskningar ett mäktigt intryck av det starka inflytande, som gick ut över germanerna i föreställningens värld vid tiden för den s. k. romerska järnåldern. Han har på andevetenskapernas område uträttat vad en hel rad nordiska arkeologer med Sophus Müller och Oskar Montelius i spetsen ha uträttat och hålla på att uträtta för den materiella kulturen. Också röntte han förståelse av Sophus Müller, den ende, tycks det, i Köpenhamn som gav honom obetingat erkännande. Det är att förvänta, att det fulla erkännandet från alla håll skall komma med åren. Trångsynen skall inte få triumfera.

Ivar Lindquist.

PER AXEL SAMUEL HERRLIN

AV

ALF NYMAN

Et arbetsår är såväl för den enskilde som för ideella och vetenskapliga sammanslutningar i regel ett år på både gott och ont, och bland de många förluster, som drabbat Vetenskaps-Societeten i Lund sedan dess högtidssammanträde 1936, är bortgången av dess senior, professor emeritus Axel Herrlin, en av de kännbarare. Societetens arbetande ledamot blev han redan 1921 och inträdde i seniorernas led 1925. Väl hindrades han av ogynnsamma omständigheter och av den ohälsa, som blev hans triste följeslagare under senare år, att taga den verksamma del i Societetens angelägenheter, som han själv säkerligen önskat. Aldrig förunnades det oss sålunda att vid våra offentliga sammankomster få höra honom från föreläsningsskatedern utveckla det eminenta vetande eller öppna de vida lärdomshistoriska perspektiv, varöver han som få förfogade. Men redan vid invalet bland Societetens arbetande ledamöter verkade han med det vetenskapliga exemplets eggande makt och var han för ej få av Societetens yngre medlemmar en mentor och ett stöd i deras forskningsarbeten och en lika osjälvisk som rådsnar hjälpare, alltid redo att dela med sig av sin kunskaps och beläsenhets mångahanda håvor.

Med rätta har man också framhållit *universaliteten* av Axel Herrlins intressen. De omslöt ej blott filosofien och psykologien och de i vidare mening humanistiska vetenskaperna utan därtill naturvetenskaperna samt, med särskild förkärlek, de medicinska vetenskaperna. Vid Karolinska Institutets 100-årsfest 1910 kreerades han också, fullt självfallet; till medicine hedersdoktor, i främsta rummet i kraft av det forskningsarbete han utfört på psykiatriens och abnormpsykologiens gränsområden. Man inser icke, varför ej den grundlärde författaren av verket »Tillräknelighet och själsjukdom. Till straffrättens filosofi» (Lund 1904) med samma rätt skulle ha förtjänat doktorsvärdigheten inom jurisprudentens värld. Man inser icke heller, varför ej en liknande hedersbevisning, tack

vare de religionspsykologiska utredningarna i studien över »Själsbegreppets utveckling» kommit honom till del från teologiskt forum. Det är också ett talande faktum, att i den Festskrift, som på hans sextiofemårsdag, den 30 mars 1935, överräcktes till honom av kolleger, lärjungar och vänner, läsas bidrag, utom av filosofer, psykologer och pedagoger, även av psykiatrici, fysiologer, läkare astronomer, arkeologer, traditionsforskare och litteraturhistoriker. Det var en vetenskaplig hedersvakt, som framför allt målade honom själv.

Universaliteten torde sålunda ingen kunna frångå den levande ande. I kraft av den var han *filosof*. Med rättvis beundran har man emellertid likaledes framhållit hans magnifika minne, vilket långt översteg de även bland forskare vanliga måtten. Men detta minne var ej blott ett i gängse mening gott, ja lysande sådant; det var därjämte ett alltigenom *positivt*, som hade åtskilligt med minnesgodhet och mänsklig värme att skaffa; och det är detta minne, som för ordet i den samling personliga hågkomster och tidskildringar, som Axel Herrlin sammanfört i den bok, vilken blev hans sista: boken »Från sekelskiftets Lund» (Lund 1936). Det må även få sägas, att den som icke haft förmånen att höra Axel Herrlin berätta om personer, ställningar och idéer i 90-talets Lund, den kände honom icke till fullo — och från hans soligaste sida. Väl røjde han också några av sina mest charmerande egenskaper i sina vetenskapliga och populärvetenskapliga arbeten: sin fina och rika bildning, sin alltid lättlöpande och eleganta framställningskonst, sitt sobra, hovsamma omdöme — allt detta, som Immanuel Kant benämnde »die Leutseligkeit des Urtheils» och som allra först lyfter lärdomen till humanitet. Men den mysande humor och tacksamhet, som då livade hans tal och ögon, skvallrade nogsamt om, att berättaren, den borne berättaren Axel Herrlin, framför allt mindes *med hjärtat*.

Samma sinnelag präglade hans vetenskapligt-kritiska verksamhet — ty från sin ena sida förblir vetenskap alltid kritik. Överallt spejade han då efter det dugande och positiva, i teorier och uppslag, och med blygsel vände han sig bort från den skadeglade fel-finnarlustan och sadismen inom forskningen, som från en ofinhet och en barbarism. Gentemot andra och mot noviserna inom forskningsarbetet stod han uppskattande, vid behov överseende. De

stränga kraven förbehöll han helt åt sig själv och åt de egna uppgifter, han såsom forskare och universitetslärare hade sig ålagda. Även av detta skäl kom det akademiska arbetet att tynga hans skuldror — starkast och ibland övermäktigt under ohälsans och ofärdens år. Ty *saknade* denna rika begåvning något, så var det det »robusta» och raskt kvitterande samvetets gåva. Denna rättsinnets nästan mimosaartade känslighet hör emellertid som ett omistligt drag med i personlighetsbilden och gör den lika vördnadsjudande som den intellektuella lättheten och spännvidden gjorde den vinnande.

Så framstår för minnet den experimentella psykologiens, abnormpsykologiens och pedagogikens förste lundensiske representant ej blott som en vetenskaplig föregångsman på sina egna närmaste forskningsområden utan tillika som en bildningskaraktär av sällsynt finhet och ridderlighet.

Vetenskaps-Societeten i Lund är stolt över att ha fått räkna Axel Herrlins namn bland sina bästa.

EMIL OLSON

AV

KARL GUSTAV LJUNGGREN

Fredagen den 1 oktober 1937 avled hastigt professorn i nordiska språk vid Lunds universitet, fil. dr Johan Emil Olson, senior i Vetenskaps-Societeten och dess præsens 1927—1930. Även om det sedan länge var känt, att hans hjärta icke var det bästa, kom dödsbudet högst överraskande för alla och framkallade överallt starka känslor av sorg och saknad. Emil Olson, som vid sin bortgång var något över 61 år gammal, rycktes sålunda bort mitt uppe i en gärning, som sträckte sig långt utöver hans specialområde, den nordiska språkforskningen, och som bl. a. omfattade krävande allmänna värv.

Emil Olson var helt och fullt skåning. Han var född i Brandstad i Färs härad 1876 men blev redan tidigt Malmö-bo och genomgick med heder Malmö högre allmänna läroverk. Efter allt att döma tänkte han tidigast att ägna sig åt något s. k. praktiskt yrke. Han blev nämligen realist i skolan, och man kan också säga, att han, fastän i något annan bemärkelse, förblev realist hela livet. Hans forskning och lärargärning präglades helt av en välbalanserat nykter och konkret och samtidigt klar och intelligent syn på tingen; allt vad han gjorde verkade väl överlagt och genomtänkt mer än en gång. Han ådagalade emellertid redan på gymnasiet ett så pass iögonenfallande intresse för språk, att en av hans lärare, lektor Anders Rosén, förmådde honom att alltmer orientera sig åt det humanistiska. I den bibliografi, som ingår i den festskrift, som Emil Olson mottog på sin 60-årsdag i juni 1936, står också som nummer 1 ett under hans gymnasisttid tillkommet litet arbete, en 1895 utgiven »Förteckning på i svenska språket förekommande umbärliga ord och uttryck till samfundet Gauthiods tjänst utarbetad af dess språknämnd». Den 36 sidor starka anonyma skriften varslar på sitt sätt om hans blivande levnadsbana. Detsamma gäller för övrigt på sätt och vis också om medförfattaren, den efter en rabulistisk övergångstid starkt svenskinnade K. G. Ossiannilsson.

Det var alltså rätt naturligt, att Emil Olson, när han efter sin studentexamen begav sig till universitetet, skulle ägna sig åt språkvetenskap och då i första hand åt de nordiska språken. Lärostolen i nordiska språk — det fanns vid den tiden endast en — innehades av K. F. Söderwall, den högt skattade författaren till den förträffliga fornsvenska ordboken och ledare av arbetet på Svenska Akademiens ordbok. Det fanns emellertid i Lund också ett annat av den nordiska språkforskningens stora namn, professor Axel Kock, som efter en kort tid av hälsoskäl dragit sig tillbaka från sin professur vid Göteborgs nyinrättade högskola och nu levde som privatlärare i Lund för att i sinom tid efterträda Söderwall som professor. Även om Kock vid denna tid icke verkade offentligt, utövade han dock ett högst betydande inflytande på den generationens lundensiska språkforskare, och man kan tryggt säga, att Emil Olson med heder kom att förvalta arvet efter såväl Söderwall som Kock, även om man måste understryka, att han förvaltade detta arv på ett sätt, som lät hans egen självständiga forskarpersonlighet klart träda i dagen. Skall ytterligare någon forskare nämnas, som djupare inverkat på honom, är det Esaias Tegnér d. y., vars gärning som språkforskare ju till stor del faller inom den svenska filologien; det var ingen tillfällighet, att hans porträtt jämte Söderwalls och Kocks intog en hedersplats i Emil Olsons arbetsrum.

År 1904 kom Emil Olsons första större arbete, doktorsavhandlingen Östgöotalagens ljudlära. Det har framhållits, att detta arbete icke låter läsaren ana de riktiga måtten av Emil Olsons begåvning och förmåga; det är en avhandling av en vid den tiden ganska vanlig typ, men arbetet uppvisar flera av de egenskaper, som genom livet blevo karakteristiska för honom som forskare: lärdom, grundlighet och en med försiktighet parad god omdömesförmåga. Man har — och med viss rätt — påpekat, att ett utnyttjande av det material, som folkmålen erbjuda, skulle avsevärt fördjupat avhandlingen och ökat dess värde, men man får komma i håg, att vid denna tid hade utnyttjandet av folkmålen vid språkhistoriska undersökningar ännu icke fått samma vind i seglen som snart blev fallet, till stor del genom de banbrytande forskningarna, som gjorts av Olsons jämnåriga Uppsala-kollega Bengt Hesselman.

Som en direkt fortsättning på hans arbete med Östgöotalagen kan man betrakta hans utgåva av Östgöotalagens 1300-talsfragment i Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar (1911), ett verk, som är försett med en omfattande språkhistorisk inledning, och även senare har han i mindre skrifter behandlat Östgöotalagen.

Under åren fr. o. m. disputationen till professorsutnämningen efter Axel Kocks avgång 1917 utvecklade Olson ett mycket flitigt vetenskapligt författarskap, vilket är så mycket mera imponerande, om man betänker, att han samtidigt arbetade vid redaktionen av Svenska Akademiens ordbok och verkade som lärare vid det då ännu existerande privata högre lärarinneseminariet i Lund. Han fortsatte i första hand sitt arbetet inom fornsvenskans och nysvenskans områden. 1909 kom sålunda det väl kommenterade utdraget ur Magnus Erikssons landslag, som blivit en vid den akademiska undervisningen flitigt använd lärobok. 1911 offentliggjorde han en omfattande och i vissa avseenden uppseendeväckande undersökning över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzefflor (i Festskrift till K. F. Söderwall), där han med språkliga argument sökte visa, att denna dikt är betydligt yngre än vad som vanligen antages, och under den följande tiden återvände han upprepade gånger till detta det mest framträdande verket bland de s. k. Eufemiavisorna. Ett förnämligt slutstycke i denna svit bildade den 1921 färdiga utgåvan av dikten i Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, vilken anses som mönstergill och prototypen för ett gott editionsarbete.

Vidare bör bland större arbeten från denna tid framhållas hans ytterst grundliga Studier över pronominet *den* i nysvenskan (1913), som är en frukt av hans arbete i ordboksredaktionen; det föll nämligen på hans lott att utarbete ordbokens artikel *den*, vilken torde vara ett av detta verks vidlyftigaste, om icke den vidlyftigaste och som därför också tarvade att läggas fram »i en mera sammanhängande och läsbar framställning». 1916 kom hans största arbete, De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan, en över 600 sidor stark volym, där fornsvenskans substantiv, som titeln anger, behandlas med hänsyn till sin bildning och till olika bildningstypers funktion. Boken är också ett högt skattat hjälpmedel vid undersökningar rörande nysvensk ordbildning och vid etymologiska studier.

Vid sidan av dessa större verk skulle man kunna räkna upp en lång rad till omfånget mindre uppsatser, offentliggjorda fr. a. i Arkiv för nordisk filologi och behandlande såväl mera speciellt svensk som allmänt nordisk språkvetenskap. Företrädesvis var det ljudhistoriska problem — gärna omstridda sådana — som Emil Olson upptog till behandling; han tillhörde en forskargeneration, vars största intresse gärna riktades på ljudhistorien, även om det måste framhållas, att han var synnerligen väl hemmastadd även på dem av den nordiska språkforskningens vidsträckta domäner, där han själv icke kom att göra någon större aktiv insats. Så gott som alla dessa mindre skrifter äro i likhet med de större arbetena kännetecknade av lärdom, grundlighet och väl avvägda omdömen. Skall någon enda nämnas framom de andra, må det vara den rikt givande utredningen »Om konsonantförlängning i pluraler av typerna *fötter, getter, nötter, böcker*» (i Svenska studier tillägnade G. Cederschiöld 1914), där han vill klarlägga orsakerna till varför dessa ord, som i äldre tid hade kort stamkonsonant, *fötr* osv., få denna förlängd i nysvenskan. Uppsatsen erbjuder något för Emil Olson nytt i så måtto, att den rör sig med ett stort dialektmaterial och visar, att han även mycket väl kunde göra sig hemmastadd på detta stora och viktiga område, där han annars icke kom att göra någon större insats som forskare. Man bör emellertid i detta sammanhang erinra om det stora arbete han utträttat i fråga om folkmålsforskningens organisation och administration såsom en av de ledande och slutligen ordförande i centralstyrelsen för Landsmålsarkivet i Lund.

Under senare tid förberedde Emil Olson ett arbete, som skulle ha mottagits med uppräcka armar, om det hade förunnats honom att fullborda det, nämligen en modern fornsvensk grammatik. Vi ha ju A. Noreens ypperliga arbeten, men vetenskapen har ju hunnit med att ställa åtskilligt i en annan dager på de snart 35 år, som gått, sedan Altschwedische Grammatik kom ut, och därtill kommer, att Noreens fornsvenska grammatiker sedan länge icke finnas att få i bokhandeln. Emil Olson var utan tvivel den rätte mannen att skänka oss en modern fornsvensk grammatik, och det är sorgligt att tänka på att genom hans bortgång fyllandet av detta länge kända behov efter allt att döma skjutits ännu längre bort i den ovissa framtiden.

Även åt västnordiskan kom Emil Olson att i relativt stor utsträckning ägna sina krafter. År 1912 utgav han sålunda med sedvanlig omsorg den till fornaldarsagorna hörande Yngvars saga Vidförla, ett arbete, som trots sin till större delen fantastiska karaktär har ett visst intresse för svensk historieforskning, eftersom det behandlar den svenske vikingahövdingen Ingvar och hans färd i österled, ett tåg, som är väl dokumenterat genom ett flertal runinskrifter i Mälartrakterna. Senare utgav han tillsammans med C. af Petersens Sögur Danakonunga, omfattande bl. a. den såsom historisk källskrift värdefulla Knytlingasaga, och det kan förtjäna att nämnas, att han som ämne för sin installationsföreläsning valde en så brännande fråga som »Den isländska sagans ursprung» (tryckt i Nordisk Tidskrift 1918), samt att han ännu de senaste åren framträdde med småuppsatser om isländska skaldestrofer o. d. Som hans största arbete på västnordiskt område får man kanske dock betrakta hans 1926 fullbordade översättning av Snorre Sturlassons Norges konungasagor. Detta arbete, som spelar så stor roll i nordisk historieforskning och som dessutom eller kanske fr. a. har synnerligen framstående litterära egenskaper, hade visserligen översatts till svenska ett par gånger tidigare, t. ex. av Hans Hildebrand, vars i mångt och mycket förträffliga översättning utkom 1869. Den hade emellertid med tiden blivit svåråtkomlig, och dessutom representerade den med sitt arkaiserande språk stilideal, som hunnit bliva föråldrade. Vi äro därför Emil Olson stor tack skyldiga för att han genom sin förnämliga översättning på vid gavel öppnat dörren till Snorres kungasagor för nutida svenskar.

Men allt detta, som nu antytts, utgör bara en del och i kvantitativt avseende kanske inte ens den största delen av Emil Olsons författarskap. Redan 1903 knöts Olson nämligen till redaktionen av Svenska Akademiens ordbok i Lund, och denna redaktion tillhörde han till sin bortgång. Hans arbetsbörda här ökades alltmera med åren, och man kan tryggt säga, att de sista 20 åren av hans liv ägnades större delen av hans vetenskapliga gärning åt detta väldiga företag, som sedan det reorganiserades c. 1920 kommit in i en takt, som låter fullbordandet skymta inom en något så när överskådlig framtid. I de 13 band, fram till bokstaven k, som nu föreligga, har Emil Olson utarbetat en högst imponerande rad av artiklar, sammanlagt upptagande ett utrymme, om de samman-

fördes i en följd, av betydligt mer än 2500 spalter, dvs. mellan ett och två band i ordbokens stora format. Därmed innehar han också produktionsrekordet bland dem som hittills arbetat på SAOB. Men vid sidan av sitt författarskap i ordboken utförde han också på senare tid ett omfattande arbete som granskare av de artiklar, som övriga medarbetare redigerade. När ordboken en gång föreligger färdig, kommer därför också Emil Olsons namn att nämnas bland dem som i allra första ledet framgångsrikt arbetat på detta vårt modersmåls nationalmonument.

När Axel Kock 1928 nedlade huvudredaktörskapet för den nordiska språkforskningens ledande organ, det av honom i 40 år redigerade Arkiv för nordisk filologi, var det självklart, att Emil Olson skulle efterträda honom, och han hann under de nio år det förunnades honom att leda tidskriften, att visa, att han även på denna plats var en fullt värdig efterträdare till Kock.

Till slut må här också erinras om att Emil Olson under många år utövade ett omfattande journalistiskt författarskap. Recensio-
ner av hans hand över arbeten inom fr. a. nordisk språkforskning och äldre nordisk historia och religions- och kulturhistoria mötte under lång tid och med korta mellanrum i fr. a. Svenska Dagbladet och Sydsvenska Dagbladet Snällposten, där de för en större publik vittnade om hans vitträckande intressen och mångsidiga kunnighet och lärdom.

Skall man försöka att åstadkomma ett sammanfattande omdöme över Emil Olsons vetenskapliga gärning, känner man sig i första hand manad att använda epiteten »grundlig» och »nyttig». Emil Olson var inte en de geniala uppslagens man, och han älskade inte konstruktioner av mer eller mindre snillrika idéer, om de icke voro uppbyggda på en solid grundval. Men han hade en ovanligt skarp blick för vilka uppslag, som kunde vara värda att taga vara på, och hans ovanligt omfattande lärdom, som sträckte sig långt utanför hans specialområde, tillät honom såväl att bygga sina egna verk på en mycket gedigen grundval som att på ett mycket allsidigt och vederhäftigt sätt bedöma andras arbeten. Hans författarskap och lärargärning präglades helt av det lugn, som var så karakteristiskt för hans yttre framträdande. Hans lugn var emellertid icke av den art, som står sävligheten för att inte säga trögheten nära, utan det var det lugn, som ibland är förknippat med en

överlägsen intelligens, det var på sitt säregna sätt temperamentsfullt. Det var för honom ett mycket gott vitsord, när han kunde karakterisera ett nyttkommet arbete som »nyttigt», och om det allra mesta i hans egen produktion gäller denna beteckning i hög grad; många av hans arbeten på skilda områden komma att för framtiden i stor utsträckning tjäna som oumbärliga uppslags- och handböcker. Därigenom har han själv sört för sitt minne vida bättre än vad de kunna göra, som nu ha att rista hans runa.

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND.

Beskyddare och Præses illustris.

H. K. H. KRONPRINSEN.

Bortgångna hedersledamöter.

MONTELIUS, GUSTAF OSCAR AUGUSTIN, riksantikvarie, f. $\frac{9}{9}$ 1843,
† $\frac{4}{11}$ 1921.

THOMSEN, VILHELM LUDVIG PETER, excellens, professor, f. $\frac{25}{1}$ 1842,
† $\frac{13}{5}$ 1927.

TEGNÉR, ESAIAS HENRIK WILHELM, professor, f. $\frac{13}{1}$ 1843, † $\frac{21}{11}$
1928.

V. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, ULRICH, excellens, professor, f. $\frac{22}{12}$
1848, † $\frac{25}{9}$ 1931.

MÜLLER, SOPHUS, museumsdirektör, f. $\frac{24}{5}$ 1846, † $\frac{24}{2}$ 1934.

KOCK, KARL AXEL LICHNOWSKY, professor, f. $\frac{2}{3}$ 51, † $\frac{18}{3}$ 1935.

MEILLET, PAUL JULES ANTOINE, professor, f. $\frac{11}{11}$ 66, † 1936.

Hedersledamöter.

EVANS, ARTHUR JOHN, professor, Oxford, f. $\frac{8}{7}$ 51, 21.

WÖLFFLIN, HEINRICH, professor, Zürich, f. $\frac{21}{6}$ 64, 34.

CROCE, BENEDETTO, senator, Neapel, f. $\frac{25}{2}$ 66, 34.

Styrelse.

Præses: ALF NYMAN (1935).

V. præses: JOHN-ELOF FORSSANDER (1937).

Sekreterare: STURE BOLIN (1935).

Bibliotekarie: GUNNAR OLINDER (1936).

Skattmästare: THORILD DAHLGREN (1936).

Medlemmar: HENRIETTE COYET (1935), WILHELM WESTRUP (1936),
SVEN WICKSELL (1937), NILS GYLLENKROK (1937).

Suppleanter: INGVAR ANDERSSON (1937), ERIK NOREEN (1936),
RAGNAR JOSEPHSON (1935).

Valnämnd.

Ordförande: Soc:s Præses.

Medlemmar: IVAR LINDQUIST (1936), ALBERT WIFSTRAND (1936),
GOTTFRID CARLSSON (1937), STURE BOLIN (1937).

Suppleanter: GUNNAR OLINDER (1937), ERIK ROTH (1936).

Granskningsnämnd.

Ordförande: Soc:s Sekreterare.

Medlemmar: ALF NYMAN (1936), ALBERT WIFSTRAND (1936), ERIK
NOREEN (1937), RAGNAR JOSEPHSON (1937).

Bortgångna stiftande ledamöter.

v. HALLWYL, WALTER, greve, f. $^{26}/_1$ 1839, † $^{27}/_2$ 1921.

EDSTRAND, REINHOLD THEODOR WERNER, direktör, f. $^{15}/_6$ 1882,
† $^{25}/_{11}$ 1923.

SWARTZ, CARL JOHAN GUSTAF, universitetskansler, f. $^{5}/_6$ 1858, † $^{6}/_{11}$
1926.

PETRÉN, KARL ANDERS, professor, f. $^{2}/_{12}$ 1868, † $^{16}/_{10}$ 1927.

WACHTMEISTER, AXEL WILHELM, greve, kammarherre, f. $^{16}/_7$ 1869,
† $^{24}/_8$ 1929.

ENGESTRÖM, MAX EMIL LEOPOLD, konsul, f. $^{15}/_{11}$ 1867, † $^{25}/_3$ 1930.

v. GEIJER, FREDRIK WILHELM GUSTAF, ryttmästare, godsägare, f. $^{8}/_2$
1865, † $^{16}/_5$ 1930.

v. HALLWYL, ANNA FREDRIKA WILHELMINA, f. KEMPE, grevinna,
f. $^{1}/_{10}$ 1844, † $^{27}/_7$ 1930.

HAFFNER, JOHAN, stadsläkare, f. $^{6}/_9$ 1876, † $^{14}/_4$ 1931.

SAHLIN, JOHAN ALBERT, fabriksägare, f. $^{7}/_9$ 1868, † $^{17}/_5$ 1936.

Stiftande ledamöter.

BERGER, SVANTE EDVIN LARSSON, direktör, Halmstad, f. $^{13}/_5$ 71, 20.

COYET, HILDA ELEONORE HENRIETTE DOROTÉE AMELIE, f. friherrinna
CEDERSTRÖM, Torup, Bara, f. $^{16}/_3$ 59, 20.

v. SCHMITERLÖW, ADELHEID, fröken, Tagel, Smålands Rydaholm,
f. $^{15}/_8$ 75, 20.

SWARTZ, PEHR JOHAN JACOB, direktör, Norrköping, f. $^{21}/_{10}$ 60, 20.

WESTRUP, JOHAN WILHELM MAGNUS, v. konsul, Rydsgård, f. $^{13}/_5$ 62, 20.

- LUNDAHL, NILS, fil. dr., Lund, f. $\frac{23}{5}$ 58, 21.
JACOBSEN, HELGE, direktör, Ny Carlsberg Glyptotek, Köpenhamn,
f. $\frac{24}{12}$ 82, 21.
SAHLIN, CARL ANDREAS, fil. dr., Djursholm, f. $\frac{15}{12}$ 61, 21.
EDSTRAND, KARIN THEKLA ELEONORA, fröken, Malmö, f. $\frac{3}{7}$ 80, 21.
NORDQVIST, GUNHILD THERESIA ELVIRA, f. EDSTRAND, doktorinna,
Sjöbo, f. $\frac{23}{9}$ 83, 21.
ROOS, AXEL, jur. dr., advokat, Malmö, f. $\frac{4}{3}$ 86, 21.
MONTELIN, ADOLF FREDRIK, apotekare, Lund, f. $\frac{17}{1}$ 71, 23.
DUNKER, HENRY CHRISTIAN LOUIS, fabriksdisponent, Hälsingborg,
f. $\frac{6}{9}$ 70, 25.
WIENS, FINGAL CARL OSCAR HARALD, f. d. kansliråd, godsägare,
Löberöd, f. $\frac{18}{12}$ 80, 28.
GYLLENKROK, NILS JOHAN MALCOLM, friherre, hovstallmästare, Björns-
torp, f. $\frac{15}{10}$ 87, 30.
LUNDSTRÖM, MARGIT JOHANNA PALÆMONA CECILIA, f. VON GEIJER,
överstinna, Vegeholm, f. $\frac{24}{2}$ 1907, 32.
DAHLGREN, STURE HJALMAR THORILD, fil. dr., försäkringsdirektör,
Malmö, f. $\frac{25}{6}$ 1888, 33.
WEIBULL, MÄRTA MARIA (MARY) SOFIA, f. FAHLBECK, professorska,
Göteborg, f. $\frac{18}{1}$ 97, 34.

Seniorer.

- HAMMARSTEDT, NILS EDVARD, f. d. museiintendent, Stockholm, f. $\frac{3}{3}$
61, 20.
LIDÉN, BROR PER EVALD, professor emeritus, Göteborg, f. $\frac{3}{10}$ 62, 20.
MORTENSEN, JOHAN MARTIN, professor, Richmond, f. $\frac{10}{12}$ 64, 20.
SERANDER, JOHAN RUTGER, professor emeritus, Uppsala, f. $\frac{2}{11}$
66, 21.
PEDERSEN, HOLGER, professor, Köpenhamn, f. $\frac{7}{4}$ 67, 21.
BROCH, OLAF, professor, Oslo, f. $\frac{4}{8}$ 67, 20.
HAHR, AUGUST, professor emeritus, Uppsala, f. $\frac{21}{10}$ 68, 21.
CUNY, ALBERT, professor, Rue Raymond-Lartigne 7, Bordeaux, f.
 $\frac{16}{5}$ 69, 24.
v. FRIESEN, OTTO, professor emeritus, Uppsala, f. $\frac{11}{5}$ 70, 20.
RAQUETTE, GUSTAF RICHARD, docent, Lund, f. $\frac{7}{2}$ 71, 25.
MOBERG, CARL AXEL, professor emeritus, Lund, f. $\frac{15}{6}$ 72, 20.

- WEIBULL, LAURITZ ULRIK ABSALON, professor emeritus, f. d. præses, Lund, f. $\frac{2}{4}$ 73, 20.
- GRØNBECH, VILHELM, professor, Gjentofte, f. $\frac{14}{6}$ 73, 20.
- KOHT, HALVDAN, professor, utrikesminister, Oslo, f. $\frac{7}{7}$ 73, 22.
- SOUTER, ALEXANDER, professor, Old Ashmolean Museum, Broad Street, Oxford, f. $\frac{14}{8}$ 73, 27.
- WALBERG, FRANS GUSTAF EMANUEL, professor, Lund, f. $\frac{24}{12}$ 73, 27.
- ANDERSSON, JOHAN GUNNAR, professor, Stockholm, f. $\frac{3}{7}$ 74, 25.
- NILSSON, NILS MARTIN PERSSON, professor, rector magnificus, Lund, f. $\frac{12}{7}$ 74, 20.
- CHRISTENSEN, ARTHUR, professor, Köpenhamn, f. $\frac{9}{1}$ 75, 27.
- FABRICIUS, KNUD, professor, Köpenhamn, f. $\frac{13}{8}$ 75, 25.
- HESSELMAN, BENGT IVAR, professor, Uppsala, f. $\frac{21}{12}$ 75, 25.
- POULSEN, FREDERIK, museumsdirektör, Ny Carlsberg Glyptotek, Köpenhamn, f. $\frac{7}{3}$ 76, 21.
- HECHT, HANS, professor, Lessingstr. 18, Berlin, f. $\frac{16}{7}$ 76, 24.
- WESTMAN, KARL GUSTAF, professor, statsråd, Stockholm, f. $\frac{18}{8}$ 76, 20.
- HEINERTZ, NILS OTTO, lektor, Stockholm, f. $\frac{5}{11}$ 76, 21.
- ARUP, ERIK, professor, Köpenhamn, f. $\frac{22}{11}$ 76, 20.
- EKWALL, BROR OSKAR EILERT, professor, Lund, f. $\frac{8}{1}$ 77, 25.
- TUNELD, EBBE OSCAR, professor, chef för Svenska Akademiens ord-boks redaktion, Lund, f. $\frac{7}{4}$ 77, 21.
- SHETELIG, HAAKON, professor, Bergen, f. $\frac{25}{6}$ 77, 21.
- THEANDER, CARL EJLERT OLOF, lektor, Stockholm, f. $\frac{10}{2}$ 78, 20.
- NECKEL, GUSTAV, professor, Bismarckstr. 66, Charlottenburg, f. $\frac{17}{1}$ 78, 27.
- v. SRBIK, HEINRICH RITTER, professor, Schloss Schönbrunn, Wien, f. $\frac{10}{11}$ 78, 30.
- ARNE, TURE ALGOT J:SON, antikvarie, Statens hist. museum, Stockholm, f. $\frac{7}{5}$ 79, 20.
- v. SYDOW, CARL WILHELM, docent, Lund, f. $\frac{21}{12}$ 78, 20.
- ROOSVAL, JOHNNY AUGUST EMANUEL, professor, Alnäs, Stockholm, f. $\frac{29}{8}$ 79, 20.
- FRÖDIN, JOHN OTTO HENRIK, professor, Uppsala, f. $\frac{16}{4}$ 79, 25.
- OLSEN, MAGNUS BERNHARD, professor, Oslo, f. $\frac{28}{11}$ 78, 20.
- SCHMEIDLER, BERNHARD, professor, Erlangen, f. $\frac{6}{8}$ 79, 24.
- MAWER, ALLEN, professor, London, f. $\frac{8}{5}$ 79, 24.

- ALMQUIST, HELGE KNUT HJALMAR, riksarkivarie, Stockholm, f. $17/12$ 80, 20.
- EIDEM, ERLING, ärkebiskop, Uppsala, f. $23/4$ 80, 20.
- LÖFSTEDT, HAIMON EINAR HARALD, professor, prorektor, f. d. præses, Lund, f. $15/6$ 80, 20.
- LAMM, MARTIN, professor, Stockholm, f. $22/6$ 80, 20.
- RUDBERG, GUNNAR, professor, Uppsala, f. $17/10$ 80, 20.
- TUXEN, POUL, professor, Köpenhamn, f. $8/12$ 80, 23.
- KONOPCZYNSKI, WLADYSLAW, professor, Krakov, f. 80, 24.
- KARITZ, ANDERS, professor, Uppsala, f. $28/2$ 81, 20.
- LINDKVIST, ERIK HARALD, rektor, Hälsingborg, f. $14/10$ 81, 20.
- LANDQUIST, JOHN, professor, Lund, f. $3/12$ 81, 21.
- LIESTØL, KNUT, professor, Blommenholm, Oslo, f. $13/11$ 81, 20.
- MATTHIESSEN, HUGO, museumsinspektör, Nationalmuseum, Köpenhamn, f. $19/12$ 81, 20.
- TUNBERG, SVEN AUGUST DANIEL, professor, rektor, Stockholm, f. $1/2$ 82, 20.
- SMITH, HELMER, professor, Uppsala, f. $26/4$ 82, 23.
- NELSON, HELGE MAGNUS OSKAR, professor, Lund, f. $15/4$ 82, 23.
- LINDQUIST, ADOLF NATANAEL (NATAN), professor, Uppsala, f. $5/4$ 82, 33.
- LINDBLOM, CHRISTIAN JOHANNES, professor, Lund, f. $7/6$ 82, 34.
- HARVA, UNO NILS OSCAR, professor, Helsingfors, f. $31/8$ 82, 22.
- JACOBSEN, LIS, dr. phil., Köpenhamn, f. $29/1$ 82, 33.

Arbetande ledamöter.

a. Inländska.

- KJELLIN, TOR HELGE, professor, museiintendent, Karlstad, f. $24/4$ 85, 20.
- LAGERROTH, LARS FREDRIK BARTHOLD, professor, Lund, f. $10/9$ 85, 20.
- MÖRNER, AGNES MARIANNE, rektor, Malmö, f. $4/1$ 86, 20.
- NYMAN, ALF TOR, professor, Lund, f. $12/3$ 84, 20.
- PERSSON, AXEL WALDEMAR, professor, Uppsala, f. $1/6$ 88, 20.
- SAHLGREN, GUSTAF FREDRIK JÖRAN, professor, Uppsala, f. $8/4$ 84, 20.
- WEIBULL, CURT HUGO JOHANNES, professor, rektor, Göteborg, f. $19/8$ 86, 20.
- BÖÖK, MARTIN FREDRIK CHRISTOFFERSSON, professor, Lund, f. $12/5$ 83, 20.

- KARLGRÉN, KLAS BERNHARD JOHANNES, professor, Göteborg, f. $\frac{5}{10}$ 89, 20.
- BONNESEN, STEN, lektor, Vänersborg, f. $\frac{11}{10}$ 86, 22.
- WERIN, ALGOT GUSTAF, docent, Lund, f. $\frac{19}{10}$ 92, 25.
- CARLSSON, OSCAR GOTTFRID HENRIK, professor, Lund, f. $\frac{18}{12}$ 87, 25.
- CARLQUIST, NILS WILHELM GUNNAR, förste bibliotekarie, Lund, f. $\frac{3}{2}$ 89, 25.
- LINDQUIST, IVAR ARTUR, docent, Lund, f. $\frac{31}{5}$ 95, 25.
- ANDERBERG, GUSTAF ALFRED RUDOLF, professor, Uppsala, f. $\frac{6}{1}$ 92, 26.
- CARLSSON, NILS GUNNAR, lektor, docent, Stockholm, f. $\frac{7}{3}$ 94, 26.
- WICKSELL, SVEN DAG, professor, Lund, f. $\frac{22}{10}$ 90, 27.
- BELFRAGE, SIXTEN ESBJÖRN MAURITZ, docent, Åkarp, f. $\frac{27}{7}$ 83, 27.
- THOMSON, ARTHUR NATANAEL, undervisningsråd, Stockholm, f. $\frac{6}{11}$ 91, 27.
- PALMÉR, JOHAN, docent, Lund, f. $\frac{3}{12}$ 83, 28.
- KNUTSSON, KNUT PETER, förste bibliotekarie, Stadsbiblioteket, Stockholm, f. $\frac{5}{3}$ 97, 28.
- JOSEPHSON, RAGNAR, professor, Lund, f. $\frac{8}{3}$ 91, 29.
- ASPELIN, GUNNAR, professor, Göteborg, f. $\frac{23}{9}$ 98, 29.
- BRILIOTH, YNGVE TORGNY, biskop, Växiö, f. $\frac{12}{7}$ 91, 30.
- BOLIN, ANDERS STURE RAGNAR, docent, Lund, f. $\frac{27}{5}$ 1900, 30.
- WIFSTRAND, SVEN ALBERT, professor, Lund, f. $\frac{3}{3}$ 1901, 30.
- TILANDER, ARTUR GUNNAR, professor, Stockholm, f. 94, 31.
- ANDERSSON, CARL INGVAR, docent, Lund, f. $\frac{19}{3}$ 99, 31.
- HARRIE, IVAR OLAV, fil. lic., skriftställare, Lund, f. $\frac{18}{3}$ 99, 32.
- NOREN, ERIK, professor, Lund, f. $\frac{3}{11}$ 90, 32.
- THERMÆNIUS, JOHAN EDVARD FREDRIK, lektor, docent, Göteborg, f. $\frac{14}{12}$ 96, 32.
- ROOTH, ERIK GUSTAF THEODOR, professor, Lund, f. $\frac{24}{4}$ 89, 33.
- OLINDER, OLOF GUNNAR, docent, Lund, f. $\frac{10}{7}$ 93, 34.
- LÖFSTEDT, ERNST MARTIN HUGO, docent, Lund, f. $\frac{13}{12}$ 93, 34.
- ÅKERMAN, JOHAN HENRIK, docent, Lund, f. $\frac{31}{3}$ 96, 34.
- OLIVECRONA, KNUT HANS KARL, professor, Lund, f. $\frac{25}{10}$ 97, 35.
- PLEIJEL, HILDING ATHANASIOS, professor, Lund, f. $\frac{19}{10}$ 93, 35.
- RICHTER, HERMAN BROR, docent, Lund, f. $\frac{6}{9}$ 93, 35.
- FÖRSSANDER, JOHN-ELOF, professor, Lund, f. $\frac{10}{5}$ 1904, 35.
- STRÖMBÄCK, DAG ALVAR, docent, Lund, f. $\frac{13}{8}$ 1900, 35.

- AHNLUND, NILS GABRIEL, professor, Stockholm, f. $23/8$ 89, 36.
ANDRÉN, GEORG, professor, Göteborg, Lerum, f. $10/12$ 90, 36.
COLLINDER, NILS ALFRED TORBJÖRN (BJÖRN), professor, Uppsala,
f. $22/3$ 94, 36.
SEGERSTEDT, TORGNY, docent, Lund, f. $11/8$ 1908, 36.
ÅKERLUND, ALVAR WALTER, docent, lektor, Växiö, f. $23/12$ 02, 36.
VALMIN, MATTIAS NATAN, docent, Lund, f. $30/5$ 98, 37.
ELOVSON, JOHN HARALD, docent, Lund, f. $1/6$ 97, 37.
LJUNGGREN, KARL GUSTAV, docent, Lund, f. $6/12$ 1906, 37.
HEDSTRÖM, KARL FREDRIK GUNNAR, docent, Lund, f. $31/12$ 90, 37.
JARRING, GUNNAR VALFRID, docent, Lund, f. $12/10$ 1907, 37.

b. Utländska.

- LILJEGREN, STEN BODVAR, professor, Greifswald, f. $8/5$ 85, 20.
HABERLANDT, ARTHUR, professor, Museum für Volkskunde, Wien
f. $9/3$ 89, 24.
SAURAT, DENIS, professor, London, f. $21/3$ 90, 24.
NÖRLUND, POUL, museumsinspektör, Nationalmuseum, Köpenhamn,
f. $4/11$ 88, 24.
JAEGER, WERNER, professor, Chicago, f. $30/7$ 88, 27.
PEDERSEN, JOHANNES, professor, Köpenhamn, f. $7/11$ 83, 27.
VASMER, MAX, professor, Barstr. 55, Berlin-Wilmersdorf, f. $28/2$ 86, 30.
RUBOW, PAUL VIKTOR, professor, Köpenhamn, f. $9/1$ 96, 30.
ANDERSON, WALTER, professor, Dorpat, f. $10/10$ 85, 32.
BRANDT, FRITHIOF, professor, Köpenhamn, f. $23/5$ 92, 32.
BULL, FRANCIS, professor, Oslo, f. $4/10$ 87, 32.
MACKENSEN, LUTZ, professor, Riga, f. $15/6$ 1901, 32.
FRAENKEL, EDUARD, professor, Oxford, f. $17/3$ 88, 33.
PASQUALI, GIORGIO, professor, Florens, f. $29/4$ 85, 32.
BLATT, FRANZ, professor, Aarhus, f. $31/8$ 1903, 34.
SEIP, DIDRIK ARUP, professor, Oslo, f. $31/9$ 84, 35.
PIPPING, HUGO RUDOLF (ROLF), professor, Åbo, f. $1/6$ 89, 35.
JAAKKOLA, KAARLE JALMARI, professor, Helsingfors, f. $1/1$ 85, 35.
HAMMERICH, LOUIS, professor, Köpenhamn, f. $31/7$ 92, 36.
NORDAL, SIGURÐUR, professor, Reykjavik, f. 86, 36.
FRIIS-JOHANSEN, KNUD, professor, Köpenhamn, f. 87, 37.
BRØNSTED, JOHANNES BALTHASAR, museumsinspektör, Köpenhamn,
f. 90, 37.

SOCIETETENS VERKSAMHET ARBETSÅRET 1936—1937.

Som arbetande svenska ledamöter har Societeten upptagit professor NILS AHNLUND, Stockholm, professor GEORG ANDRÉN, Göteborg, professor BJÖRN COLLINDER, Uppsala, samt docenterna TORGNY SEGERSTEDT och WALTER ÅKERLUND, Lund.

Som arbetande utländska ledamöter ha upptagits professor LOUIS HAMMERICH, Köpenhamn, och professor SIGURÐUR NORDAL, Reykjavik.

Vid högtidssammanträdet den 26 november 1936 talade professor JÖRAN SAHLGREN, Uppsala, över ämnet »Trälleborg och Troja».

På inbjudan av Societeten höll professor O. NEUGEBAUER, Köpenhamn, den 17 mars 1937 föredrag över ämnet »Vorgriechische Mathematik» och professor O. SIRÉN, Stockholm, den 10 april 1937 föredrag om »Religiösa huvudströmningar i Kina avspeglade i landets byggnadsverk».

Av trycket ha utgivits:

Årsbok 1936.

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund.

18. ANDERS GAGNÉR: Florilegium Gallicum. Untersuchungen und Texte zur Geschichte der mittellateinischen Florilegienliteratur.

20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av ERIK NOREEN.

Under tryckning äro:

Årsbok 1937.

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund.

21. JOHAN ÅKERMAN: Das Problem der sozialökonomischen Synthese.

Ur anslaget för tillfälliga och smärre bidrag till vetenskaplig forskning ha utdelats:

till docent TORGNY SEGERSTEDT för studier av Leopold-manuskript i Stockholm kr. 100: —,

till professor ERIK NOREEN för renskrivning av dikter av Lejonkulans författare kr. 200: —,

till docent STURE BOLIN för översättning av arabiska och slaviska texter till vikingatidens historia kr. 200: —,

till docent JOHAN ÅKERMAN för översättning till tyska av skriften Das Problem der sozialökonomischen Synthese kr. 200: —,

till docent EDVARD THERMÆNIUS för studier i Köpenhamn angående den engelska adressdebatten kr. 200: —.

SAMMANDRAG
AV VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND RÄKENSKAPER
ÅR 1936.

Balanskonto den 1 januari 1936.

Tillgångar:		Skulder:	
Obligationer	133,737: 50	Grundfond	140,034: 40
Förlagsbevis	2,000: —	Dispositionsfond.....	28,028: 35
Aktier	1,750: —	Resestipendiefond	13,734: 91
Banktillgodohavanden	60,371: —	Grevinnan von Hallwylsfond	10,000: —
		Knut och Alice Wallenbergs	
		fond	5,000: —
		Förskotterat av skattmä-	
		taren	1,060: 84
	Kronor 197,858: 50		Kronor 197,858: 50

Vinst- och förlustkonto år 1936.

Inkomster:		Utgifter:	
Räntor å obligationer	5,936: 36	Räntor å obligationer	26: 66
Kursvinst å obligationer ...	137: 50	Stämplor och courtage.....	30: 69
Räntor å förlagsbevis	90: —	Sekreterare	750: —
Utdelning å aktier.....	175: —	Föreläsare	250: —
Räntor å banktillgodoha-		Forskningsbidrag	100: —
vanden	1,824: 78	Övriga utgifter	460: —
Årsavgifter	2,000: —	Överskott för året.....	8,546: 29
	Kronor 10,163: 64		Kronor 10,163: 64

Balanskonto den 31 december 1936.

Tillgångar:		Skulder:	
Obligationer	140,202: 50	Grundfond	136,000: —
Förlagsbevis	2,000: —	Dispositionsfond	30,000: —
Aktier	1,750: —	Grevinnan von Hallwylsfond	10,000: —
Banktillgodohavanden	61,088: 28	Knut och Alice Wallenbergs	
Kassa	303: 17	fond	5,000: —
		Andra donatorers fond ...	3,000: —
		Resestipendiefond	14,146: 93
		Överskottsmedels fond.....	7,197: 02
	Kronor 205,343: 95		Kronor 205,343: 95

Malmö den 31 december 1936.

Thorild Dahlgren.

SPECIFIKATION AV OBLIGATIONER, FÖRLAGSBEVIS OCH
AKTIER DEN 31 DECEMBER 1936.

Obligationer:	%	År	Nom. värde	Marknads- värde i %	Bokfört värde
Svenska Staten	4,5	1930	20,000	109	19,937: 50
» »	4	1931	5,000	108	5,000: —
» »	4	1933	15,000	109	14,600: —
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	3 1/4	1937	2,000	102	2,000: —
Svenska Bostadskreditkassan	5	1932	10,000	112	9,975: —
Stockholms Intecknings Garanti A.-B.	4	1904	16,920	101	14,040: —
» » » »	4,5	1928	10,000	102	10,000: —
» » » »	3	1934	5,000	95	4,975: —
Stockholms stad	3 1/4	1936	5,000	102	5,000: —
Svenska Sockerfabriks A.-B.	3 1/4	1936	5,000	102	5,000: —
Trafik A.-B. Grängesberg-Oxelösund	4,5	1930	10,000	105	9,900: —
Bergvik & Ala Nya A.-B.	3 3/4	1930	5,000	104	4,950: —
Marma-Långrörs A.-B.	4	1935	5,000	104	5,000: —
Reymersholms Gamla Industri A.-B.	4	1935	10,000	104	10,000: —
Köpenhamns stad	4,5	1930	10,000	104	10,000: —
Norska Staten	3,5	1936	5,000	102	4,825: —
Norges Kommunalbank	5,5	1929	5,000	105	5,000: —
					<u>Kronor 140,202: 50</u>
Förlagsbevis:					
A.-B. Svenska Handelsbanken	4,5	1933	2,000	109	2,000: —
					<u>Kronor 2,000: —</u>
Aktier:					
Svenska Sockerfabriks A.-B.			3,000	131 ² / ₃	1,750: —
					<u>Kronor 1,750: —</u>

Malmö den 31 december 1936.

Thorild Dahlgren.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Vid denna dag företagen revision av Vetenskaps-Societetens i Lund räkenskaper för år 1936 hava undertecknade funnit dem i allo noggrant och omsorgsfullt förda, försedda med behöriga verifikationer och samtliga värdehandlingar betryggande förvarade i bankfack, varför det är oss en angenäm plikt att tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet åt skattmästaren för den tid revisionen omfattar.

Lund den 18 februari 1937.

Gunnar Carlquist.

Johan Palmér.

INNEHÅLL.

	Sid.
ALBERT WIFSTRAND: Hellenistisk romantik	3
PER WIESELGREN: Fem änkor mot Stiernhielm	27
ERIK NOREEN: Två gravdikter av G. J. Törnqwist-Adelcrantz	45
IVAR LINDQUIST: Guden Heimdall enligt Snorres källor	53
JOHN LANDQUIST och IVAR LINDQUIST: Sigurd Agrell	99
ALF NYMAN: Per Axel Samuel Herrlin	113
KARL GUSTAV LJUNGGREN: Emil Olson	119
Vetenskaps-Societeten i Lund	129

Förut ha utkommit:

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund:

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklasie. Pris 15 kr.
 2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. Pris 5 kr.
 3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. Pris 5 kr.
 4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. Pris 10 kr.
 5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. Pris 8 kr.
 6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. Pris 6 kr.
 7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. Pris 5 kr.
 8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. Pris 7 kr.
 9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. Pris 3 kr.
 10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. Pris 3 kr.
 11. Stockholms stads tänkebok 1524—1529 av M:r Olaus Petri Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1—2. Pris kr. 12: 50.
 12. Gudmundi Olai Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ, utg. med parallellhänvisningar och register av *Gottfrid Kallstenius*. Pris 6 kr.
 13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. Pris kr. 3: 50.
 14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. Pris 5 kr.
 15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. Pris kr. 3: 50.
 16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. Pris kr. 7: 50.
 17. *Ingvar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. Pris kr. 7: 50.
 18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. Pris 10 kr.
 19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. Pris 6 kr.
 20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. Pris 6 kr.
 21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. Pris kr. 9: 50.
 22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. Pris 6 kr.
Årsbok 1920.	Pris 1: 50 kr.	Årsbok 1929.	Pris 3: 50 kr.
Årsbok 1921.	Pris 2: 50 kr.	Årsbok 1930.	Pris 3: 50 kr.
Årsbok 1922.	Pris 3: 50 kr.	Årsbok 1931.	Pris 3: 50 kr.
Årsbok 1923.	Pris 3: 50 kr.	Årsbok 1932.	Pris 3: — kr.
Årsbok 1924.	Pris 4: 50 kr.	Årsbok 1933.	Pris 4: — kr.
Årsbok 1925.	Pris 2: 50 kr.	Årsbok 1934.	Pris 4: 75 kr.
Årsbok 1926.	Pris 2: 50 kr.	Årsbok 1935.	Pris 4: — kr.
Årsbok 1927.	Pris 2: 50 kr.	Årsbok 1936.	Pris 4: — kr.
Årsbok 1928.	Pris 2: 50 kr.		

Pris kr. 4: —.